

**UCHWAŁA NR XVII/99/16
RADY GMINY HYŻNE**

z dnia 2 marca 2016 r.

w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwoju Lokalnego Gminy Hyżne na lata 2016-2025”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (j.t. Dz. U. z 2015 r. poz. 1515 z późn. zm.) **Rada Gminy Hyżne uchwala, conastępuje:**

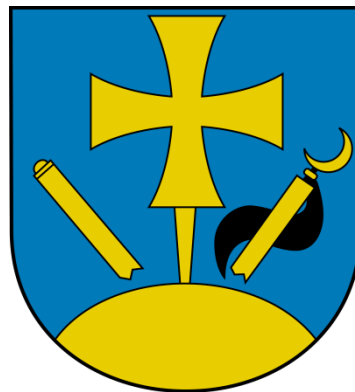
§ 1. Przyjmuje się „Strategię Rozwoju Lokalnego Gminy Hyżne na lata 2016 – 2025” o treści stanowiącej załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Hyżne.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w sposób zwyczajowo przyjęty i wchodzi w życie z dniem podjęcia.

PRZEWODNICZĄCY
Rady Gminy Hyżne
Bogusław Kotarba

Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Hyżne na lata 2016-2025

Hyżne 2016

Opracowanie

dr Anna Kołomycew

Konsultacja merytoryczna

dr Bogusław Kotarba

Za pomoc w opracowaniu niniejszego dokumentu strategicznego, cenne uwagi i opinie oraz udostępnione materiały szczególne podziękowania składam Pani Krystynie Wojtyło – Wójt Gminy Hyżne, Radnym Gminy Hyżne, pracownikom Urzędu Gminy Hyżne oraz przedstawicielom społeczności lokalnej.

Spis treści

Wykaz skrótów	6
Wstęp	7
I. Metodologia opracowania dokumentu strategicznego	9
II. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej w gminie Hyżne	11
2.1. Podstawowe informacje o gminie	11
2.2. Historia.....	12
2.3. Uwarunkowania naturalne	14
2.3.1. Położenie.....	14
2.3.2. Zasoby naturalne, środowiskowe i klimat	16
2.3.2.3. Zasoby glebowe	20
2.3.2.4. Warunki klimatyczne	21
2.4. Uwarunkowania społeczne i stan infrastruktury społecznej.....	22
2.4.1. Ludność i sytuacja demograficzna.....	22
2.4.2. Edukacja i poziom wykształcenia mieszkańców	26
2.4.3. Kultura	29
2.4.4. Rynek pracy i poziom zatrudnienia mieszkańców	31
2.4.5. System zabezpieczenia społecznego i stan infrastruktury społecznej	35
2.4.6. Aktywność społeczna i działalność organizacji pozarządowych	38
2.5. Uwarunkowania gospodarcze	40
2.5.1. Specyfika podmiotów gospodarczych	40
2.5.2. Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości	42
2.5.3. Turystyka	43
2.5.4. Rolnictwo.....	45
2.6. Infrastruktura komunikacyjna i techniczna.....	46
2.6.1. System sieci drogowej i transportowej w gminie	46
2.6.2. Stan sieci infrastruktury technicznej.....	47

III. Analiza SWOT dla gminy Hyżne. Wykaz zjawisk stanowiących szanse i zagrożenia oraz mocne i słabe strony rozwoju jednostki.....	50
IV. Identyfikacja obszarów interwencji.....	56
V. Misja i wizja rozwoju gminy Hyżne.....	58
VI. Spójność założeń strategii rozwoju gminy Hyżne z dokumentami nadrzędnymi	61
6.1. Dokumenty przyjęte przez instytucje Unii Europejskiej	62
6.1.1. Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu	62
6.1.2. Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020 - Umowa Partnerstwa....	63
6.2. Dokumenty krajowe przyjęte na poziomie centralnym	64
6.2.1. Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju (DSRK).....	64
6.2.2. Strategia Rozwoju Kraju 2020.....	65
6.2.3. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary	67
6.2.4. Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020	68
6.3. Dokumenty przyjęte na poziomie regionalnym i subregionalnym	69
6.3.1. Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpacie 2020.....	69
6.3.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014–2020 (RPO WP).....	70
6.3.3. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu rzeszowskiego do roku 2015	71
6.3.4. Strategia Rozwoju Gospodarczego Przeworsko – Dynowskiego Obszaru Wsparcia	73
VII. Obszary priorytetowe, cele strategiczne i operacyjne oraz działania na rzecz rozwoju gminy Hyżne.....	75
7.1. Obszar priorytetowy I - Infrastruktura techniczna i dostępność komunikacyjna	76
7.2. Obszar priorytetowy II - Gospodarka lokalna	86
7.3. Obszar priorytetowy III - Kapitał ludzki i społeczny	102

7.4. Obszar priorytetowy IV - Jakość życia i ochrona środowiska.....	111
Rekomendacje i wnioski.....	125
Wykaz źródeł i bibliografia	130
Spis tabel.....	135
Spis wykresów	136
Spis rysunków.....	137

Wykaz skrótów

DSRK – Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju

ePUAP - Platformy Usług Administracji Publicznej

GOK – Gminny Ośrodek Kultury

GOPS – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej

KE – Komisja Europejska

KGW – Koło Gospodyń Wiejskich

KSRR – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie

LOT – Lokalna Organizacja Turystyczna

OSP – Ochotnicza Straż Pożarna

OST - Okręgowa Spółdzielnia Telekomunikacyjna w Tyczynie

PROT - Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna

PROW 2014-2020 – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

PSIM - Podkarpacki System Informacji Medycznej

PTTK - Polskiego Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze

PUP – Powiatowy Urząd Pracy

RARR - Rzeszowska Agencja Rozwoju Regionalnego

ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie

RPO WP 2014–2020 – Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014–2020

SRK – Strategia Rozwoju Kraju 2020

SRPW – Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020

Strategii Europa 2020 – Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

UE – Unia Europejska

Umowa Partnerstwa – Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020. Umowa Partnerstwa

WPR – Wspólna Polityka Rolna

WPRyb – Wspólna Polityka Rybołówstwa

WUP – Wojewódzki Urząd Pracy

ZOL – zakład opiekuńczo-leczniczy

ZUKIR – Zakład Usług Komunalnych i Rekreacyjnych

Wstęp

Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Hyżne na lata 2016-2025 jest głównym instrumentem planowania strategicznego oraz zarządzania publicznego w gminie Hyżne. Dokument odpowiada na zdiagnozowane potrzeby oraz problemy rozwojowe jednostki, z uwzględnieniem sytuacji społeczno-gospodarczej, uwarunkowań, potencjałów, jak również możliwości rozwojowych oraz barier i ograniczeń gminy Hyżne. Niniejszy dokument powstał na podstawie analizy zgromadzonych dokumentów i opracowań, danych statystycznych, ekspertyz oraz w wyniku konsultacji przeprowadzonych zarówno z przedstawicielami władz gminy Hyżne, jak i środowiskiem lokalnym, aby w pełni odzwierciedlić oczekiwania społeczne oraz pożądane przez mieszkańców gminy kierunków rozwoju jednostki.

Założenia, instrumenty oraz rekomendowane kierunki rozwoju jednostki wskazane w *Strategii Rozwoju Lokalnego Gminy Hyżne na lata 2016-2025* odpowiadają zalecanemu współcześnie modelowi zarządzania publicznego (podejście *good governance*), bazującemu na wielopodmiotowym systemie sprawowania władzy w jednostkach terytorialnych, szerokim włączeniu społecznym, aktywności oraz angażowaniu społeczności lokalnych w przebieg procesów decyzyjnych od etapu początkowego (inicjowanie problemów), aż po wdrażanie przyjętych rozwiązań (implementacja polityk publicznych na poziomie lokalnym). Podstawowym instrumentem wielopodmiotowego rządzenia w sferze publicznej są partnerstwa, które zostały wielokrotnie wskazane w *Strategii rozwoju gminy Hyżne na lata 2016-2025* jako właściwy instrument realizacji zadań.

Współpraca przedstawicieli różnych środowisk funkcjonujących w gminie jest obecnie szczególnie ważna z uwagi na konieczność łączenia zasobów, doświadczeń, możliwości działania oraz posiadanych potencjałów. Integracja lokalnych środowisk wokół wspólnego celu jest istotna zwłaszcza przy złożonych, wieloetapowych i długofalowych przedsięwzięciach rozwojowych. Nowy model rządzenia w sferze publicznej niesie ze sobą konieczność przededefiniowania dotychczasowej roli władz samorządowych, ale także społeczności lokalnych oraz innych podmiotów funkcjonujących w ramach systemu lokalnego. Od władz samorządu gminnego współcześnie oczekuje się proaktywności, otwartości na potrzeby i oczekiwania społeczne, skłonności do współpracy i współdziałania, a także inspirowania i motywowania pozostałych podmiotów. Współcześnie lokalny samorząd to lider i koordynator działań zorientowanych na rozwój jednostki terytorialnej, a nie wyłącznie administrator i dostawca usług publicznych. Nowe wyzwania pojawiają się także przed członkami społeczności lokalnej, która powinna stać się aktywnym podmiotem

procesów rozwoju w gminie, skłonny do współpracy i angażowania się w sprawy publiczne.

Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Hyżne na lata 2016–2025 odpowiada również wyzwaniom perspektywy finansowej 2014–2020 oraz nowego podejścia do rozwoju terytorialnego, wypracowanego na poziomie Unii Europejskiej i rekomendowanego przez władze szczebla centralnego i regionalnego. Kluczowymi zasadami – poza współpracą, partnerskim podejściem i wspieraniem oddolnych inicjatyw – są także dążenie do spójności oraz uwzględnianie terytorialnego wymiaru działań rozwojowych. Rekomendowane w niniejszej strategii zalecenia w zakresie rozwoju gminy Hyżne, zostały zaprojektowane zgodnie z przyjętymi rozwiązaniami w zakresie polityki rozwoju.

Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Hyżne na lata 2016–2025 jest podstawowym instrumentem działania władz w ciągu najbliższej dekady. Wskazuje wizję oraz misję gminy Hyżne, które zostały sformułowane na podstawie diagnozy sytuacji w jednostce oraz oczekiwań społeczności lokalnej. Ponadto w dokumencie przedstawiono pogłębioną analizę mocnych i słabych stron jednostki oraz szans i zagrożeń związanych z jej rozwojem (SWOT), a także zestawianie obszarów niezbędnej interwencji. Kluczową część dokumentu strategicznego gminy Hyżne stanowi opis priorytetowych obszarów strategicznego rozwoju wraz z celami i zalecanymi działaniami.

Niniejsza strategia powinna stanowić punkt odniesienia do planowanych działań oraz praktyczne narzędzie, pomocne przy planowaniu konkretnych inwestycji na terenie gminy Hyżne do roku 2025. Poza wymiarem rekomendacyjnym, dokument posiada również walor analityczny i opisowy, szczegółowo przedstawiający obecną sytuację gminy Hyżne oraz zmiany zachodzące w poszczególnych obszarach na przestrzeni ostatnich lat.

I. Metodologia opracowania dokumentu strategicznego

Niniejszy dokument strategicznego rozwoju gminy Hyżne został opracowany przy wykorzystaniu ilościowych i jakościowych metod badawczych stosowanych w naukach społecznych, oraz na podstawie zgromadzonych źródeł, obejmujących źródła pierwotne i wtórne, w tym dane statystyczne oraz dane udostępnione przez Urząd Gminy Hyżne. Wykorzystano również materiały zgromadzone w archiwach domowych mieszkańców gminy. Przy opracowywaniu *Strategii Rozwoju Lokalnego Gminy Hyżne na lata 2016-2025* uwzględnione zostały uwagi ekspertów zewnętrznych, pracowników naukowych oraz pracowników administracji publicznej szczebla lokalnego i regionalnego, zajmujących się problematyką rozwoju jednostek terytorialnych, a także mieszkańców gminy Hyżne.

Identyfikacja obszarów problemowych oraz wyznaczenie obszarów priorytetowych wymagających interwencji została dokonana na podstawie dostępnych danych, spotkań z władzami gminy Hyżne (wójtem, przewodniczącym rady gminy oraz radnymi), paneli dyskusyjno-konsultacyjnych (panel dyskusyjny moderowany) zorganizowanych w gminie, w których uczestniczyli mieszkańcy. Celem spotkań było zdiagnozowanie istniejących w gminie Hyżne problemów, barier i ograniczeń rozwoju, ale także potencjalnych szans i możliwości poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej jednostki. Wartością dodaną spotkań z mieszkańcami i przedstawicielami władz gminy była możliwość obserwacji wzajemnych relacji oraz klimatu społecznego w gminie Hyżne.

Na podstawie dostępnych danych oraz pozyskanych informacji stworzony został dokument, na który składa się rozbudowana część diagnostyczna, przedstawiająca aktualną sytuację gminy Hyżne, ale także pozwalająca dostrzec zmiany o charakterze społeczno-gospodarczym zachodzące na terenie gminy w ciągu ostatnich lat. Część diagnostyczna powstała na podstawie danych pochodzących z baz danych Głównego Urzędu Statystycznego, Urzędu Statystycznego w Rzeszowie, danych otrzymanych z Urzędu Gminy Hyżne, a także zawartych w sprawozdaniach z realizacji zadań poszczególnych jednostek organizacyjnych gminy, sprawozdań z wykonania budżetu oraz realizacji programów współpracy z organizacjami pozarządowymi. Ponadto cennymi źródłami informacji były opracowania na temat gminy, materiały z archiwów prywatnych mieszkańców gminy Hyżne oraz dane zawarte w opracowaniach analityczno-diagnostycznych przygotowanych w ramach projektu „Zintegrowany Rozwój Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia”, w którym

uczestniczy gmina¹, jak również informacje otrzymane z Biura „Lokalnej Grupy Działania Lider Dolina Strugu”.

Na podstawie danych pochodzących ze wspomnianych źródeł oraz konsultacji z władzami gminy i mieszkańcami opracowana została analiza SWOT dla gminy Hyżne, pokazująca mocne i słabe strony jednostki, a także szanse i zagrożenia jej rozwoju w przyszłości. Każdy z obszarów został podzielony na trzy wymiary, tj. Wymiar terytorialny, komunikacyjny i infrastrukturalny, Wymiar gospodarczy i Wymiar społeczno-demograficzny, w ramach którego wyróżnione zostały czynniki oddziaływania. Dla każdego z nich określono siłę oddziaływania w skali 1–6 oraz tendencję, tj. rosnące znaczenie danego czynnika, malejące znaczenie, bądź też utrzymujące się na tym samym poziomie.

Analiza SWOT pozwoliła na wyodrębnienie obszarów niezbędnej interwencji w gminie Hyżne, do których zaliczono: 1) Infrastrukturę techniczną i komunikacyjną oraz planowanie przestrzenne; 2) Infrastrukturę społeczną, edukacyjną i kulturalną; 3) Gospodarkę gminy oraz tworzenie warunków dla rozwoju sektora turystycznego.

Kolejna część dokumentu strategicznego dla gminy Hyżne zawiera wizję i misję rozwoju jednostki oraz odniesienia do dokumentów strategicznych opracowanych na poziomie europejskim, krajowym (centralnym), regionalnym i subregionalnym. W dalszej części dokumentu przedstawione zostały obszary priorytetowe rozwoju jednostki wraz z obszernym opisem ich celów strategicznych, wyróżnieniem celów operacyjnych, a w ich obrębie – działań. Każdy z obszarów priorytetowych został zaopatrzony w dwie tabele, z których jedna zawiera propozycję wskaźników rozwoju przypisanych do poszczególnych działań, zaś druga prezentuje zbieżność poszczególnych obszarów priorytetowych z celami i priorytetami dokumentów strategicznych i programowych, kluczowych dla rozwoju gminy Hyżne, tj. *Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie, Strategią rozwoju województwa - Podkarpackie 2020, Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podkarpackiego na lata 2014–2020* oraz *Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020*.

Ostatnia część strategii obejmuje zestawienie wniosków i rekomendacji, w tym zalecania dotyczące finansowania działań na rzecz rozwoju gminy oraz związane z systemem zarządzania i monitorowania realizacji strategii.

---

¹ Analiza potencjału gospodarczego, turystycznego i społecznego Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia, red. R. Gruszczyk i in., Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER, Przeworsk 2014.

II. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej w gminie Hyżne

2.1. Podstawowe informacje o gminie

Rysunek 1. Mapa gminy Hyżne

Źródło: *Gmina Hyżne. Tradycja i współczesność*, red. J. Fil, Hyżne 2014, s. 6.

GMINA HYŻNE

powierzchnia – 5098 ha (~ 51 km²)

ludność – 7125 (na 31.12.2015 r.)

siedziba – 36-024 Hyżne 103

położenie administracyjne – powiat rzeszowski, województwo podkarpackie

W skład gminy wchodzi siedem sołectw: Brzezówka, Dylągówka, Grzegorzówka, Hyżne, Nieborów, Szklary i Wólka Hyżneńska.

Tabela 1. Podział terytorialny gminy Hyżne

Nazwa sołectwa	Powierzchnia [km ²]	Udział w powierzchni gminy [%]	Liczba mieszkańców*	Udział w liczbie mieszkańców ogółem [%]
Brzezówka	5	9,8	569	8,0
Dylągówka	10	19,6	1081	15,2
Grzegorzówka	5	9,8	566	7,9
Hyżne	15	29,4	2895	40,6
Nieborów	3	5,9	333	4,7
Szklary	10	19,6	941	13,2
Wólka Hyżneńska	3	5,9	740	10,4
Razem	51	100,0	7125	100,0

* wg stanu na 31.12.2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UG Hyżne.

2.2. Historia

Ślady osadnictwa na terenach należących obecnie do gminy Hyżne sięgają epoki neolitu (4500–1800 lat p.n.e.). Istnieją przesłanki, że początki niektórych obecnych wiosek gminy sięgają czasów plemiennego Państwa Wiślan, czyli wieków VIII–X, ale nie ma na to jednoznacznych dowodów. Materialne ślady najstarszego osadnictwa na terenie Gminy Hyżne widoczne są na wzniesieniu zwanym Tatarską Górą. Są to pochodzące z XI–XII wieku pozostałości po wczesnośredniowiecznym, niewielkim ruskim grodzie. Niestety do połowy XIV wieku niewiele wiadomo o dziejach tych terenów. Hyżne leżało na styku trzech ruskich włości (odpowiedników polskich kasztelanii): rzeszowskiej, zaleskiej (od 1368 okręg tyczyński) i dynowskiej (nazwy umowne, gdyż nieznane są ich nazwy faktyczne). Znana historia tych ziem rozpoczyna się od lat 1340–44, czyli od czasu walk Kazimierza Wielkiego o Ruś Halicką, która ostatecznie została włączona do Królestwa Polskiego w roku 1349².

Okres panowania Jagiellonów (XV–XVI wiek) to czasy względnego spokoju i rozwoju tych ziem. W tym okresie powstała m.in. parafia we wsi Hyżne. Budowane były okazałe dwory szlacheckie i zagrody kmieci. Od końca XIV o połowy XVII wieku życie wiosek gminy Hyżne toczyło się spokojnie. Przerywane było jedynie najazdami hord tatarskich. W czasie jednego z takich najazdów – w roku 1624, mieszkańcy parafii Hyżne

² W. Chorążki, *Heraldyka gminy Hyżne. Ekspertyza historyczno-heraldyczna*, Hyżne 2006.

w obronie kościoła stoczyli zwycięską bitwę z oddziałem tatarskim, w której zginął jego wódz. Od tego dnia górę tę nazwano Tatarską³.

W 1772 roku dokonano I rozbioru Polski, tereny obecnej gminy weszły w skład zaboru austriackiego. W 1785 r. Hyżne i okoliczne wsie zostały zakupione przez Jana Jędrzejowicza. Rabacja galicyjska w 1836 roku nie miała tu swoich zwolenników, gdyż ówczesny właściciel, Grzegorz Jędrzejowicz, cieszył się dobrą opinią wśród miejscowych chłopów. Zniesienie pańszczyzny i uwłaszczenie chłopów (1848) nie spowodowało rozwoju gospodarczego, problemy spotęgowały lata nieurodzaju – rozpoczął się czas wielkiego głodu i biedy. W tej sytuacji jeszcze przed I wojną światową rozpoczęła się wielka emigracja, głównie do Stanów Zjednoczonych. Pozytywnymi wydarzeniami przed wybuchem I wojny światowej były: budowa dróg z Przeworska do Dynowa przez Jawornik Polski i Szklary, z Tyczyna do Hyżnego, a następnie przez Dylągówkę i Szklary, oraz budowa pierwszych szkół: w Hyżnem, Dylągówce i Brzezówce⁴.

Po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu niepodległości gmina Hyżne została częścią powiatu rzeszowskiego w województwie lwowskim. Nastąpiło ożywienie życia społeczno-gospodarczego, zaczęła się organizować spółdzielczość wiejska. W wyniku reformy administracyjnej państwa w 1933 roku Hyżne stało się siedzibą gminy zbiorowej, obejmującej Hyżne, Brzezówkę, Dylągówkę, Grzegorzówkę, Szklary, Jawornik Polski, Hadle Szklarskie, Zabratówkę, Błędowę Tyczyńską i Wolę Rafałowską⁵.

II wojna światowa i okres okupacji hitlerowskiej odcisnęły piętno na gminie (podobnie jak i na innych terenach Polski). Właściciele rozdrobnionych, niskotowarowych gospodarstw byli zmuszani do oddawania kontyngentów, co doprowadziło do głodu miejscową ludność. Szerzyły się choroby, wzrosła umieralność. Młodych ludzi wywożono na roboty przymusowe do Niemiec. Mieszkańcy gminy nie pozostawali bierni wobec takiej sytuacji. Już pod koniec 1939 roku przystąpiono do organizacji działalności konspiracyjnej. Jako pierwsza powstała Służba Zwycięstwu Polsce, przemianowana w 1940 roku w Związek Walki Zbrojnej. Na terenie gminy działały również Bataliony Chłopskie (1940), Armia Krajowa (1942) oraz Związek Kobiet (1943)⁶.

Okres powojenny to czas odbudowy i zmiany jakości życia. Zaniedbane, biedne galicyjskie wsie zaczęły się unowocześniać, a poziom życia mieszkańców stawał się wyższy. Korzystny wpływ na sytuację mieszkańców gminy miał rozwój przemysłu w pobliskim Rzeszowie. Stwarzało to możliwości podejmowania pracy przez wielu mieszkańców.

---

³ Tamże.

⁴ *W gminie Hyżne*, red. S. Mendelowski, Krosno 2003, s. 13.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

Zrealizowano szereg inwestycji, często z udziałem mieszkańców, którzy organizowali komitety społeczne budowy dróg, szkół, domów strażaka, czy też elektryfikacji. Na terenie gminy wybudowano również nowe kościoły: w Grzegorzówce-Wólce, Dylągówce, Szklarach i Nieborowie⁷.

Okres transformacji ustrojowej w Polsce, zapoczątkowany w 1989 roku, oraz odrodzenie samorządu terytorialnego stworzyły nowe możliwości dla gminy i jej nowo wybranych władz. Stan wyjściowy w porównaniu do innych okolicznych gmin był jednakże zdecydowanie gorszy. W gminie brak było infrastruktury technicznej – wodociągu, kanalizacji sanitarnej, łączności telefonicznej, a lokalne drogi były w bardzo złym stanie. Nakładów inwestycyjnych wymagały budynki gminne, zwłaszcza szkoły. Rozpoczął się czas stopniowego rozwoju gminy i nadrobienia wieloletnich zaległości.

2.3. Uwarunkowania naturalne

2.3.1. Położenie

Gmina Hyżne położona jest w południowej części powiatu rzeszowskiego, w odległości około 20 km od Rzeszowa – stolicy województwa i ośrodka wzrostu o znaczeniu regionalnym, a w niektórych obszarach – krajowym.

Gmina graniczy od południowego wschodu z gminą Dynów, od północy z gminą Chmielnik, od północnego zachodu z gminą Tyczyn, od południowego zachodu z gminą Błazowa, od wschodu z gminą Jawornik Polski (powiat przeworski), a od północnego wschodu z gminą Markowa (powiat łańcucki). Należy zauważyć, że brak jest silniejszych związków gospodarczych z sąsiednimi gminami. Pewien wyjątek stanowi na południowym wschodzie gmina miasto Dynów, które wprawdzie nie graniczy bezpośrednio z gminą Hyżne (rozdziela je „wianuszkowa” gmina wiejska Dynów), jednakże ze względu na największe oddalenie sołectwa Szklary od Rzeszowa, Dynów zaspokaja część potrzeb mieszkańców sołectwa, zwłaszcza w zakresie handlu i usług. Z kolei na zachodzie gminy podobną rolę wypełnia miasto Tyczyn – siedziba gminy Tyczyn, chociaż w tym przypadku kwestia odległości od Rzeszowa nie odgrywa znaczącej roli. Znaczenie ma położenie Tyczyna na szlaku komunikacyjnym Hyżne – Rzeszów.

---

⁷ *Gmina Hyżne. Tradycja i współczesność*, red. J. Fil, Hyżne 2014, s. 9.

Rysunek 2. Gmina Hyżne na tle powiatu rzeszowskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Mapa powiatu rzeszowskiego, <https://www.powiat.rzeszow.pl/samorzad/mapa-powiatu/> (5.12.2015).

Morfologicznie gmina Hyżne położona jest w obrębie mezoregionu Pogórze Dynowskie, stanowiącego część Pogórza Karpackiego. Charakterystyczną cechą Pogórza Karpackiego jest urozmaicony, wyżynno-pagórkowaty krajobraz, z wzniesieniami od 350

do ok. 600 m n.p.m. (w gminie Hyżne najwyższe wzniesienie – 402 m n.p.m. – znajduje się w Wólce Hyżneńskiej), z licznymi dolinami rzek i potoków. W trzeciorzędzie erozja wietrzna i wodna wyrównała płaskowyż, wypiętrzony wskutek ruchów tektonicznych. W czwartorzędzie, w czasie ostatniego zlodowacenia, nastąpiła inwazja lądolodu skandynawskiego. Te czynniki spowodowały zrównanie wierzchowinowe, czego rezultatem są szerokie, łagodne i obłe stoki. Skutkiem lądolodu są również doliny U-kształtne⁸.

Za wyjątkiem części sołectwa Nieborów, Gmina leży na terenie Hyżnieńsko-Gwoźnickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu⁹.

2.3.2. Zasoby naturalne, środowiskowe i klimat

2.3.2.1. Zasoby wodne (wody powierzchniowe i podziemne, mineralne i geotermalne)

Wody powierzchniowe – gmina leży w zlewniach rzek Wisłok i San. Jej południowo zachodnia część jest odwadniana za pośrednictwem potoku Tatyna, który wpada do rzeki Strug (zlewnia Wisłoka), południowo wschodnia za pośrednictwem potoku Szklarka do Sanu, zaś północno wschodnia do Wisłoka, za pośrednictwem potoku Mlecza. Potoki mają charakter cieków górskich, nie są uregulowane, a ich brzegi nie są umocnione. W okresach wzmożonych opadów i gwałtownego topnienia śniegu występują z brzegów i stwarzają zagrożenie podtopieniami. Poza wymienionymi, przez teren gminy przepływają potoki: Srebrnik – zasila zbiornik retencyjny w Dylągówce i wpada do Tatyny, Borówka – wpada do Tatyny w Brzezówce, Nieborów – wpadający do Tatyny w Hyżnem¹⁰.

Okresowe wystąpienia wód z koryt potoków i cieków wodnych są uciążliwe dla mieszkańców oraz powodują straty materialne. Wskazana byłaby ich regulacja, przynajmniej odcinkowa, na terenach zabudowanych. Jednakże gmina nie ma możliwości bezpośredniego zaangażowania się w rozwiązywanie tych problemów, gdyż wskazanymi potokami administruje, w imieniu Marszałka Województwa Podkarpackiego, Podkarpacki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Rzeszowie. Podejmowanie jakichkolwiek działań musi być dodatkowo uzgodnione z Regionalną Dyрекcją Ochrony Środowiska w Rzeszo-

---

⁸ *Pogórze Karpackie, Wrota Podkarpackie*,
http://www.archiwum.podkarpackie.pl/wrota_kopia/kopia/pl/wizytowka/geogr/fizjograf/pog_kar.htm
(5.12.2015).

⁹ Hyżnieńsko-Gwoźnicki Obszar Chronionego Krajobrazu o powierzchni 24 011 ha. znajduje się na terenie gmin: Łańcut, Markowa, Błażowa, Chmielnik, Hyżne, Lubenia, Tyczyn i Niebylec. Zajmuje południowo-zachodnią część Pogórza Dynowskiego. Najczęściej występują tu lasy grądowe oraz buczyna karpacka. Szczególnie pięknie jest tu wiosną, kiedy zakwitają zawilce i inne geofity. W dolinach możemy zobaczyć łągi. Na jego terenie utworzono dwa rezerваты przyrody, chroniące lasy bukowe i jodłowe: „Mójka” i „Wilcze” (gmina Błażowa). Zielone Podkarpackie, Obszary chronionego krajobrazu, <http://www.zielonepodkarpackie.pl/obszary-chronione/obszary-chronionego-krajobrazu/> (5.12.2015).

¹⁰ Geoportal,
http://mapy.geoportal.gov.pl/imap/?gpm=gp0&actions=acShowServices_KATASTER (5.12.2015).

wie, a ta, zgodnie z aktualnymi trendami, niechętnie zezwala na ingerencję w naturalny przebieg cieków wodnych, gdyż regulacje przyspieszają spływ wód w górnych odcinkach rzek i potoków, potęgując zagrożenia w odcinkach dolnych. Dodatkowym problemem jest brak planu zagospodarowania przestrzennego gminy, w którym byłoby można precyzyjnie wskazać tereny nienadające się do zabudowy ze względu na zagrożenia podtopieniami. Powoduje to powstawanie budynków na terenach, które do niedawna stanowiły naturalne poldery zalewowe.

Gmina nie ma sporządzonego operatu hydrologicznego, posiada natomiast plan ochrony przeciwpowodziowej. Jakość wód powierzchniowych na terenie gminy nie jest badana, w związku z tym brak jest informacji o klasie i kategorii czystości wód¹¹.

Wody podziemne – na obszarze gminy występują, zróżnicowane pod względem poziomu – uzależnione od warstwy wodonośnej – i wydajności, wody gruntowe.

- W obrębie dna dolin płaskodennych i w nieckach, poziom wody gruntowej waha się w granicach 0,5–2,0 m. Wody gruntowe występują tu głównie w obrębie warstw trudno przepuszczalnych – mad, nie tworząc jednolitego zwierciadła, lecz występując we wkładkach i przewarstwieniach piaszczystych, a ich poziom związany jest z reżimem hydrologicznym rzek.
- Na stokach, w sąsiedztwie dolin, woda gruntowa występuje na głębokości 2,0–4,0 m, na stokach dalej położonych od den dolin głębokość lustra wody zwiększa się do 9,0–10,0 m.
- W obrębie osuwisk i złazisk występują często wody na głębokości powyżej 2,0 m.
- Na podłożu skalnym wody mają charakter wód szczelinowych, których zasoby uzależnione są od układu warstw i możliwości retencjonowania wody.
- Stały i wydajny poziom wód gruntowych występuje na głębokości 20 m¹².

Wody mineralne – w południowej części gminy, przede wszystkim w sołectwach Nieborów i Szklary, w sąsiedztwie wychodni łupków i piaskowców oligoceńskich i eocieńskich zarejestrowanych zostało kilka źródeł mineralnych. Wody te, głównie solanki bądź solanki z siarkowodorem, występują jako źródła lub zostały nawiercone otworami wiertniczymi. Mogą być stosowane do celów leczniczych bądź produkcji wód mineralnych lub stołowych.

Decyzją Prezesa Centralnego Urzędu Geologii w 1982 roku zatwierdzono dokumentację geologiczną, przedłożoną przez Zjednoczenie „Uzdrowiska Polskie” w Warszawie, zawierającą ustalenie leczniczych wód podziemnych z formacji trzeciorzędowej

---

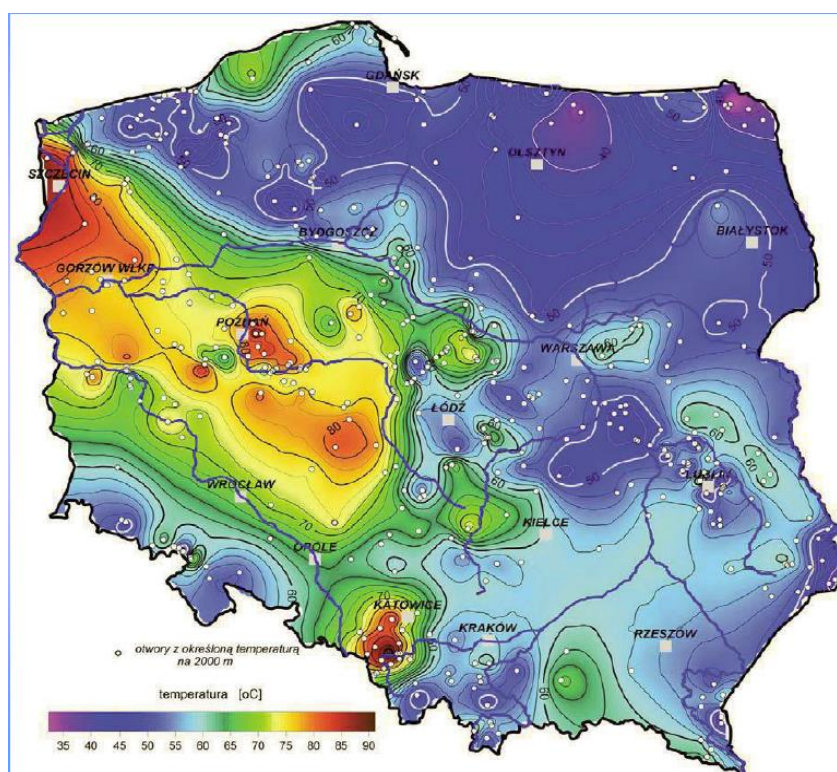
¹¹ Program ochrony środowiska dla gminy Hyżne, Hyżne 2004, s. 15.

¹² Tamże.

w Nieborowie. Wydajność czterech źródeł (dwóch w Nieborowie – Zapadach i dwóch w Nieborowie Małym) waha się od 4,5 l/m do 8 l/m¹³. Wykorzystanie wód stanowi szansę rozwoju funkcji uzdrowiskowej Nieborowa. Źródła wód mineralnych są zlokalizowane także w Szklarach (Szklary Kwotynia). Woda pochodząca z tych źródeł jest wodą siarczkową (siarczkowo-chlorkowo-sodową), która może być stosowana w celach leczniczych. Wykorzystanie tego źródła wymaga pogłębionych badań w zakresie składu fizykochemicznego oraz wydajności.

Wody geotermalne – w Polsce istnieją bogate zasoby energii geotermalnej. Ze wszystkich odnawialnych źródeł energii najwyższy potencjał techniczny posiada właśnie energia geotermalna, której zasoby mogą zaspokoić ok. 30% krajowego zapotrzebowania na ciepło. Bardzo ważny jest fakt, iż w Polsce regiony o optymalnych warunkach geotermalnych w dużym stopniu pokrywają się z obszarami o dużym zagęszczeniu aglomeracji miejskich i wiejskich, obszarami silnie uprzemysłowionymi oraz rejonami intensywnych upraw rolniczych i warzywniczych. Na terenach zasobnych w energię wód geotermalnych leżą m.in. takie miasta jak: Warszawa, Poznań, Szczecin, Łódź, Toruń, Płock¹⁴.

Rysunek 3. Mapa rozkładu temperatury na głębokości 2 km wg J. Szewczyka (2010)

Źródło: J. Chowaniec, *Potencjał geotermiczny Polski w świetle uwarunkowań geologicznych*, Warszawa 2014.

¹³ Decyzja KDH/013/4740/B/82 z dnia 12.01.198 Prezesa Centralnego Urzędu Geologii w Warszawie.

¹⁴ Geotermia w Polsce, Polska Geotermalna Asocjacja, <http://www.pga.org.pl/geotermia-zasoby-polskie.htm> (28.12.2015).

Wody termalne o znaczeniu balneologicznym, na obszarze województwa podkarpackiego, zostały stwierdzone w okolicach Iwonicza-Zdroju – Rudawki Rymanowskiej (temperatura na wypływie wynosiła 24,5°C). Na początku lat 90. XX wieku w rejonie Wiśniowej koło Strzyżowa nawiercono wody termalne o temperaturze 84°C. Wody te zostały nawiercone „okazjonalnie” podczas poszukiwań ropy naftowej. Z uwagi na cel wiercenia oraz konstrukcję otworu nie było możliwości określenia zasobów eksploatacyjnych. Wody te występują w zbiorniku zamkniętym, przez co ich zasoby są ograniczone. Z tego względu zalecana jest ostrożność przy projektowaniu ewentualnych inwestycji¹⁵, mimo że złożo posiada największy potencjał ze wszystkich wstępnie stwierdzonych na terenie województwa podkarpackiego.

Na terenie gminy Hyżne nie prowadzono żadnych prac poszukiwawczych oraz nie wykonywano odwiertów w celu lokalizacji wód geotermalnych. Jak do tej pory nie stwierdzono występowania czynników, które świadczyłyby o wyróżniającym gminę, na tle innych, potencjale w zakresie wykorzystania wód geotermalnych. Jak wynika z rys. 3, temperatura wody na głębokości 2 km jest niższa niż w innych rejonach województwa, a nawet powiatu rzeszowskiego. Wydaje się, że istotnym ograniczeniem są również duże koszty związane z tego typu inwestycjami.

2.3.2.2. Zasoby leśne

Lasy gminy Hyżne zaliczane są do VIII Krainy Przyrodniczo-Leśnej Karpackiej, w dzielnicy 3 – Pogórza Karpackiego. W gminie Hyżne lasy zajmują 1296 ha¹⁶, czyli 25,3% powierzchni gminy. Zasadniczym typem siedliskowym jest las świeży wyżowy. Drzewostan lasu składa się w około 30–40% z jodły, w 30–40% z buka, w 10–20% z dębu, w 10–20% z modrzewia oraz domieszki jaworu i jesionu. W dnach dolin występują lasy olchowe, których głównym składnikiem jest jesion (ok. 50%), olcha (ok. 40%) oraz domieszka dębu i świerka. Walory estetyczne i przydatność do celów rekreacyjnych posiadają większe kompleksy leśne. Gmina Hyżne jest siedliskiem starodrzewów, stanowiących pomniki przyrody prawnie chronione, oraz drzew kwalifikujących się jako pomniki przyrody.

---

¹⁵ J. Chowaniec, *Wody podziemne południowo-wschodniej części województwa podkarpackiego*, II Konferencja Naukowo-Techniczna „Błękitny San”, http://pogorzedynowskie.pl/data/referaty/IIBS/ref_8_IIBS.pdf (5.12.2015).

¹⁶ *Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2014, s. 249.

Tabela 2. Powierzchnia lasów w gminie Hyżne w roku 2006 i 2013 [ha]

Rok	Lasy Publiczne				Lasy prywatne	Ogółem
	razem	własność Skarbu Państwa		własność gminy		
		razem	w tym w zarządzie LP*			
2006	893,7	855,7	845,7	38,0	317,1	1199,0
2013	888,3	844,9	837,4	43,4	408,0	1296,3

* LP – Lasy Państwowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2007; *Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2014.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 2, na przestrzeni ostatnich lat zwiększyła się powierzchnia lasów ogółem na terenie gminy (zmniejszyła się powierzchnia lasów będących własnością Skarbu Państwa). Spowodowało to wzrost współczynnika lesistości z 23,4% do wspomnianych 25,3%, co należy uznać za trend pozytywny.

2.3.2.3. Zasoby glebowe

Na większości obszaru gminy przeważają gleby dobre o małym zróżnicowaniu genetycznym. Dominują gleby pyłowe (ponad 50 % powierzchni), wytworzone ze zwietrzelin skał osadowych fliszowych, cechujące się dużą podatnością na procesy erozyjne. Około 40% powierzchni zajmują gleby pyłowo-ilaste, wytworzone ze zwietrzelin skał osadowych, mniej podatne na procesy erozyjne.

Gleby dolin rzecznych – mady aluwialne, pyłowo-ilaste o znacznej miąższości, dużej aktywności biologicznej oraz pojemności wodnej są bardzo podatne na erozję. Są to gleby dobre dla produkcji roślinnej i powinny podlegać ochronie i zabiegom przed degradacją. Średnia wartość bonitacyjna gleb gminy to klasa IIIb. Udział kompleksów gleb klasy II i III obejmuje 38% powierzchni gruntów ornych i 5% użytków zielonych, a klasa IV obejmuje 40% powierzchni gruntów ornych i 9% użytków zielonych¹⁷.

Tabela 3. Struktura użytkowania gruntów w 2014 roku [ha]

Ogółem	Użytki rolne					Grunty leśne	Pozostałe grunty
	razem	w tym					
		grunty orne	sady	łąki trwale	pastwiska		
5126	3509	2653	18	190	446	1367	250

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2014.

¹⁷ *Plan rozwoju lokalnego gminy Hyżne*, Hyżne 2004, s. 10.

Należy zwrócić uwagę, że zaprzestanie produkcji rolnej i ograniczenie czynności agrotechnicznych powoduje samoistne zakrzaczanie i zalesianie gruntów rolnych, co w perspektywie kilkunastu – kilkudziesięciu lat może doprowadzić do poważnych i trwałych zmian w strukturze gruntów. Dodatkowym problemem jest degradacja nieużywanych dróg dojazdowych do pól, jak również zakłócanie stosunków wodnych, spowodowane zamulaniem nieodnawianych wodnic, jak również szybkim spływem wód opadowych po nieuprawianych polach. Skutkiem nieużytkowania gruntów rolnych jest również wzrost pogłowia gryzoni i dzikich zwierząt, które wyrządzają liczne szkody w prowadzonych jeszcze przez część właścicieli gruntów uprawach.

Na terenie Dylągówki występują pokłady zeolitów¹⁸ i diatomitów¹⁹. W latach 90. XX wieku Państwowy Instytut Geologiczny w Warszawie prowadził poszukiwania geologiczne w wąskim paśmie występowania łożysk łupków – od Szklar na południowym wschodzie do Brzezówki na północnym zachodzie. Za najbardziej perspektywiczny dla przyszłej eksploatacji uznano odcinek pasa wychodni pstrych łupków eoceńskich o długości około 1,5 km od przysiółka Przylasek do Wólki Hyżneńskiej²⁰. Złoże zeolitów zostało udokumentowane i w 2015 roku uwzględnione w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy Hyżne.

2.3.2.4. Warunki klimatyczne

Podkarpackie leży w strefie klimatu umiarkowanego o cechach przejściowych, na styku klimatu morskiego Europy północno-zachodniej i wschodnioeuropejskiego klimatu kontynentalnego. Klimat kształtowany jest głównie przez napływające z zachodu ciepłe

---

¹⁸ Zeolity należą do grupy glinokrzemianów i określane są jako materiały nanoporowate, ponieważ rozmiary kanałów są wystarczające, aby do wnętrza takiej struktury wniknęły nie tylko atomy, ale także małe cząsteczki. Do właściwości fizyko-chemicznych, które warunkują szerokie zastosowanie zeolitów, zalicza się wysoką pojemność adsorpcyjną. Rozwinięta powierzchnia wewnętrzna zeolitów posiada wiele rodzajów miejsc aktywnych o różnej mocy w zależności od typu struktury. Są wykorzystywane jako adsorbenty, wymiennicze jonowe oraz katalizatory. Strukturę zeolitu tworzy system komór i kanałów. Rozmiar oraz kształt kanałów decyduje o tym, jakie dodatnie cząsteczki mogą wejść do przestrzeni wewnętrznej zeolitu, czyli jakie metale ciężkie a nawet wirusy może on wymiatać z organizmu. Zastosowanie: dzięki swoim różnorodnym właściwościom, zeolity znalazły uznanie w następujących dziedzinach: produkcja prefiksów i pasz do hodowli zwierząt; kataliza; absorpcja i separacja molekuł; nieagresywne czynniki osuszające; wymiennicze jonowe (środkii piorące); materiały wypełniające (cement, papier). Zeolity znalazły zastosowanie głównie z powodu ich zdolności jonowymiennych oraz sorpcyjnych. W rolnictwie stosuje się zeolity naturalne (są materiałem ekologicznym i nie wykazują szkodliwego działania dla ludzi i zwierząt) jako nośniki pestycydów i herbicydów, dodatki w paszach i karmach dla kotów, świń, owiec i ptaków oraz jako dodatki nawozowe i kondycjonery gleby. *Zeolity*, Celpap, http://www.celpap.pl/wp_celpap/?page_id=742 (20.12.2015).

¹⁹ Diatomity to zwięzłe skały osadowe, których głównym składnikiem są szkieleciki okrzemek, zbudowane z bezpostaciowej krzemionki – opalu. Pokrewną do nich kopaliną jest ziemia okrzemkowa która jest skalą luźną. Diatomity i ziemia okrzemkowa znajdują szerokie zastosowanie jako materiały filtracyjne, sorbenty, nośniki środków ochrony roślin i katalizatorów, materiały termoizolacyjne i polerskie. Typowe diatomity o zawartości SiO₂ powyżej 80 % nie występują w Polsce. Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, http://geoportal.pgi.gov.pl/css/suowce/images/2009/pdf/09_20_diatomit.pdf (20.12.2015).

²⁰ *Program ochrony środowiska...*, s. 8.

i wilgotne masy powietrza polarnomorskiego (częstość występowania w ciągu roku około 65%), rzadziej przez napływające ze wschodu, z Europy Wschodniej i Azji, suche i chłodne masy polarno-kontynentalne (częstość występowania około 20%). Masy powietrza arktycznego, zwrotnikowego czy inne mają zdecydowanie mniejszy wpływ (pozostałe około 15%). W województwie wyróżnić można trzy główne regiony klimatyczne: górski (rejon Bieszczadów, Beskidu Niskiego, Gór Sanocko-Turczańskich), podgórski (Pogórze Karpackie) i kotlin podgórskich (Kotlina Sandomierska). W niektórych częściach Beskidu Niskiego występuje klimat zaciszy górskich (Rymanów-Zdrój)²¹.

Gmina Hyżne leży w podgórskim rejonie klimatycznym. Zróżnicowanie morfologiczne terenu gminy powoduje dodatkowo występowanie miejscowych odrębności. Warunki klimatyczne ze względu na potrzeby rolnictwa są w miarę korzystne; okres wegetacyjny trwa 210–220 dni. Jeszcze w latach 90. XX wieku roczna suma opadów wynosiła 715–840 mm, dni z przymrozkami było 100–150, a dni z pokrywą śnieżną 80-90²². Obecnie obserwuje się ocieplenie, charakteryzujące się niewielkimi opadami śniegu, mniejszą liczbą dni z przymrozkami, jak również zmniejszeniem opadów, co skutkuje obniżeniem poziomu wód gruntowych i problemami w zaopatrzeniu w wodę.

Warunki topoklimatu różnicują się w zależności od morfologii i ekspozycji. Doliny potoków charakteryzują się wysoką inwersyjnością i dużą częstotliwością niekorzystnych zjawisk, takich jak mgły i zamglenia oraz przymrozki. Wąskie, głęboko wcięte doliny charakteryzują się niekorzystnymi warunkami przewietrzania. Lepsze warunki przewietrzania posiadają doliny o szerszych przekrojach. Na terenach poza dolinnych warunki topoklimatu różnicują się w zależności od spadków i ekspozycji. Szczególne korzystne warunki solarne panują na stokach o ekspozycji południowej, a wybitnie niekorzystne przy ekspozycji północnej i przy dużym nachyleniu stoków. Partie grzbietowe charakteryzują się znacznie zwiększonymi prędkościami wiatrów²³.

2.4. Uwarunkowania społeczne i stan infrastruktury społecznej

2.4.1. Ludność i sytuacja demograficzna

Gmina Hyżne liczy, wg danych Urzędu Gminy, 7125 mieszkańców (na 31.12.2015 r.). W 2014 roku gęstość zaludnienia wynosiła 136 osób na km² (w powiecie – 144 osoby/km², w województwie podkarpackim – 119 osób/km², w Polsce – 123 oso-

---

²¹ *Podkarpackie w liczbach*, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Rzeszowie, <http://rzeszow.rdos.gov.pl/lodzkie-w-liczbach> (5.12.2015).

²² *Program ochrony środowiska...*, s. 9.

²³ Tamże.

by/km²)²⁴. Należy zauważyć, że gęstość zaludnienia w gminie wzrosła ze 133 osób/km² w roku 2004.

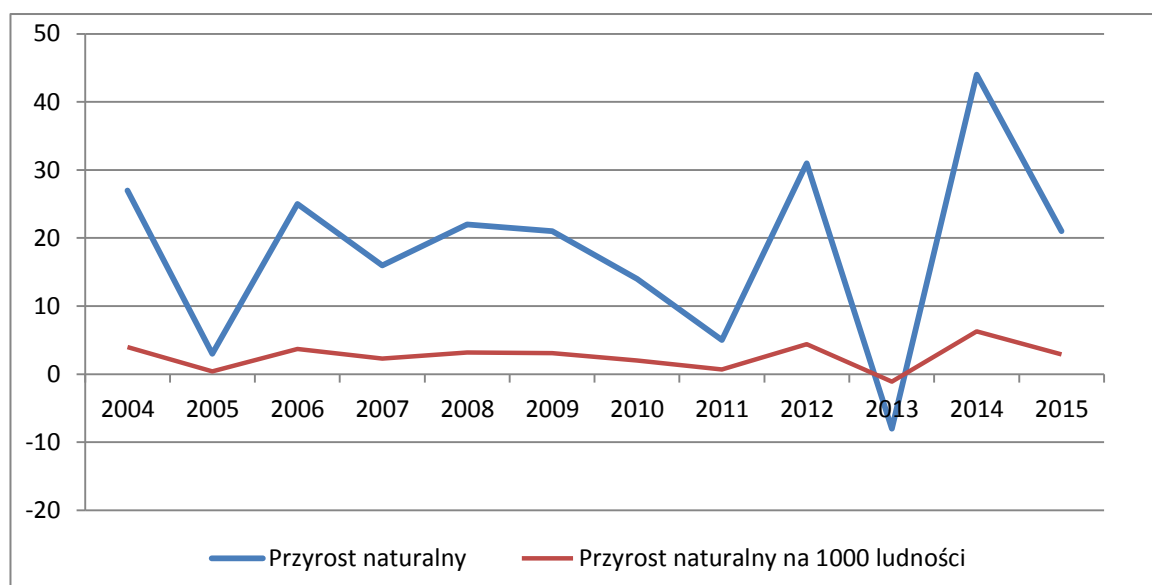
Stopa przyrostu naturalnego w latach 2004–2013 znacząco się wahała, jednak do roku 2012 utrzymywała się na poziomie dodatnim. W roku 2013 po raz pierwszy zaobserwowano ujemną stopę przyrostu naturalnego w gminie (tabela 4, wykres 1). Jednak było to zdarzenie jednorazowe – w latach 2004–2015 w gminie utrzymywał się dodatni przyrost naturalny, co jest okolicznością pozytywną, biorąc pod uwagę trend krajowy.

Tabela 4. Przyrost naturalny w gminie Hyżne w latach 2006–2015

Rok	Liczba urodzeń	Liczba zgonów	Przyrost naturalny	Przyrost naturalny na 1000 ludności
2006	76	51	25	3,7
2007	82	66	16	2,3
2008	78	56	22	3,2
2009	89	68	21	3,1
2010	79	65	14	2,0
2011	73	68	5	0,7
2012	81	50	31	4,4
2013	63	71	-8	-1,1
2014	95	51	44	6,3
2015	75	54	21	2,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego: *Województwo podkarpackie. Podregiony, powiaty, gminy*, Rzeszów 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014.

Wykres 1. Przyrost naturalny w gminie Hyżne w latach 2004–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego: *Województwo podkarpackie. Podregiony, powiaty, gminy...*

²⁴ *Statystyczne Vademecum Samorządowca 2015*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie; *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014.

Na liczbę ludności gminy wpływa nie tylko przyrost naturalny, ale i migracje. Po wstąpieniu do Unii Europejskiej oraz otwarciu rynków pracy dla Polaków, zewnętrzne ruchy migracyjne znacząco się nasiliły. Nie mniej istotne są migracje wewnętrzne, związane z poszukiwaniem pracy w innych regionach Polski, często poprzedzone podjęciem studiów poza województwem podkarpackim.

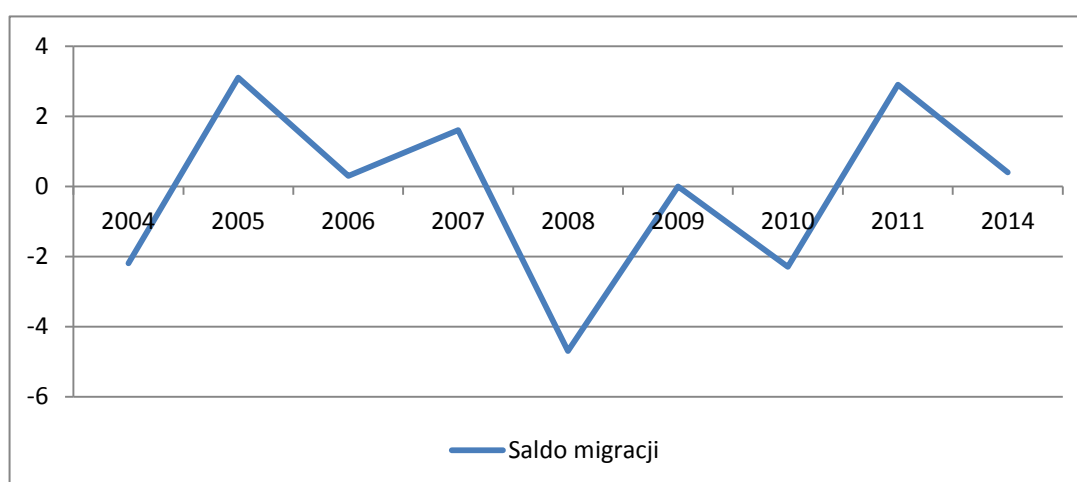
Tabela 5. Migracje w gminie Hyżne w latach 2004–2014

Rok	Napływ	Odpływ		Saldo migracji	Saldo migracji na 1000 ludności
		ogółem	w tym za granicę		
2004	62	77	0	-15	-2,2
2005	67	46	2	21	3,1
2006	57	55	6	2	0,3
2007	76	65	0	11	1,6
2008	48	73	1	-32	-4,7
2009	49	49	2	0	0
2010	41	57	3	-16	-2,3
2011	58	38	1	20	2,9
2012	49	.	.	.	.
2013	51	.	.	.	.
2014	72	69	.	3	0,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego: *Województwo podkarpackie. Podregiony, powiaty, gminy...; Statystyczne Vademecum Samorządowca 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Podobnie jak przyrost naturalny, tak i saldo migracji w latach 2004–2014 wykazywało wahania, przy czym za wyjątkiem lat 2008–2010 było dodatnie, co należy uznać za okoliczność pozytywną.

Wykres 2. Saldo migracji w latach 2004–2011 i w 2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego: *Województwo podkarpackie. Podregiony, powiaty, gminy...; Statystyczne Vademecum Samorządowca...*

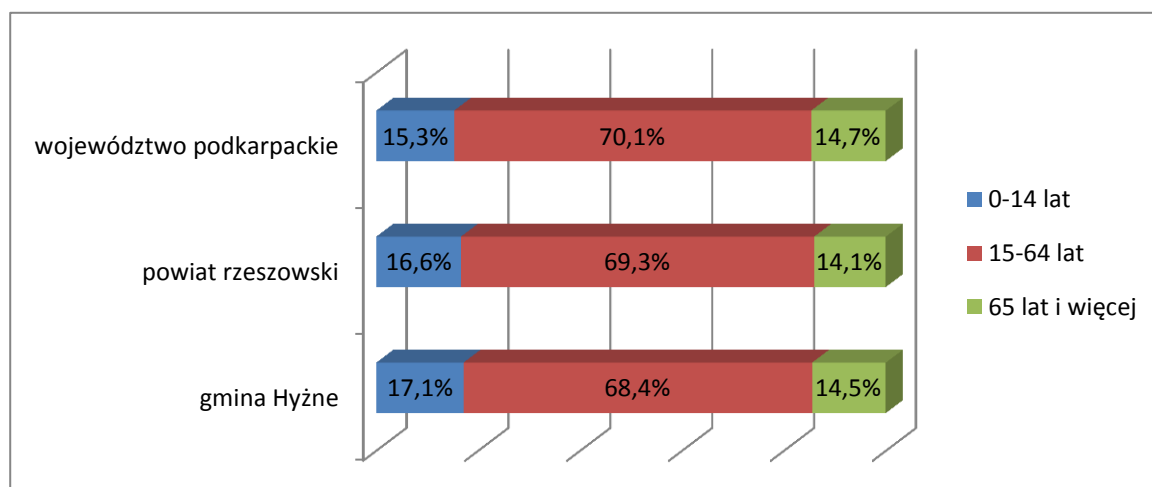
Z punktu widzenia rozwoju gminy istotna jest struktura ludności pod względem wieku. Przedstawiona została w tabeli 6. Sytuacja w gminie nie odbiega znacząco od sytuacji w powiecie rzeszowskim i województwie podkarpackim (wykres 3), chociaż należy zauważyć większy udział ludności w wieku 0–14 lat, zwłaszcza w odniesieniu do województwa (o blisko 2%).

Tabela 6. Struktura ludności gminy Hyżne w roku 2015

Płeć	Ludność wg biologicznych grup wieku			Ludność w wieku		
	0–14	15–64	65 lat i więcej	przedprodukcyjnym	produkcyjnym	poprodukcyjnym
kobiety	583	2335	602	723	2000	797
mężczyźni	616	2457	413	739	2334	413
ogółem	1199	4792	1015	1462	4334	1210

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Ludność. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym. Stan w dniu 30 VI 2015 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

Wykres 3. Struktura ludności gminy Hyżne według biologicznych grup wieku na tle województwa podkarpackiego i powiatu rzeszowskiego w 2015 roku

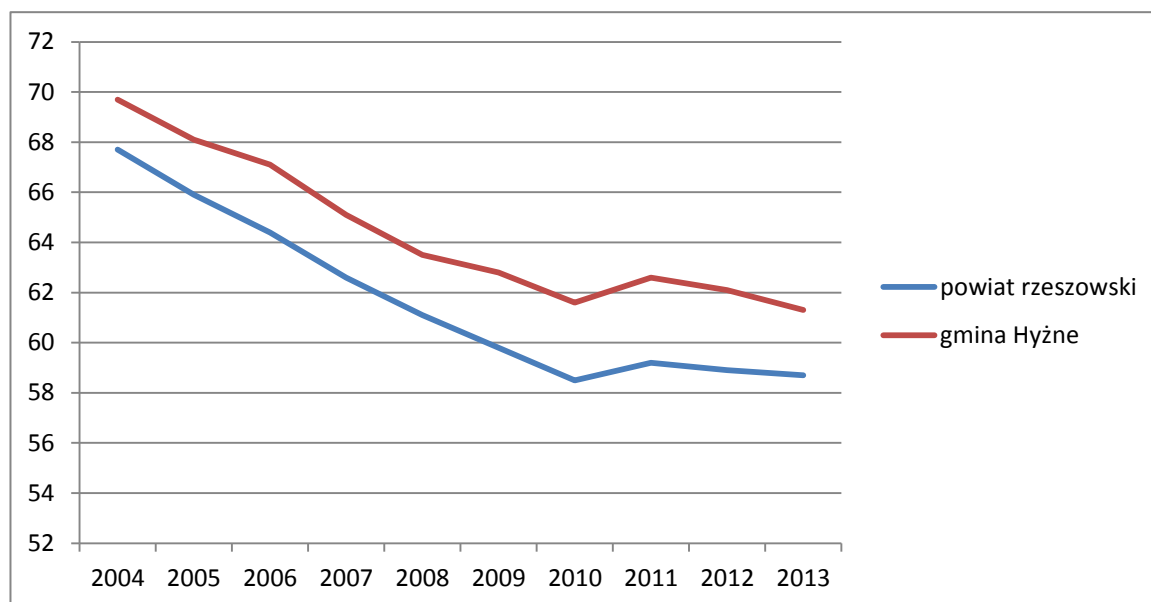

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Ludność. Stan i struktura ludności...*

Obserwowany w Polsce (również w Europie) proces starzenia się społeczeństw wywołuje szereg skutków społecznych i gospodarczych. Należą do nich przede wszystkim trudności zbilansowania systemu zabezpieczenia emerytalnego, jak również konieczność zapewnienia odpowiedniej opieki ludziom starszym. Ta ostatnia okoliczność stanowi jednocześnie szansę na podejmowanie różnego rodzaju przedsięwzięć, w tym o charakterze gospodarczym. Analizując sytuację pod tym względem należy wziąć pod uwagę nie tylko kryterium wieku, ale również relacje liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym. W 2013 roku w gminie Hyżne na każde 100 osób w wie-

ku produkcyjnym przypadało 61,3 osoby w wieku nieprodukcyjnym. Panujący w tym zakresie trend na tle powiatu rzeszowskiego przedstawiono na wykresie 4.

Wykres 4. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w gminie Hyżne na tle powiatu rzeszowskiego (w latach 2004–2013)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego: *Województwo podkarpackie. Podregiony, powiaty, gminy...*

W latach 2004–2013 w gminie Hyżne liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na każde 100 osób w wieku produkcyjnym wykazywała trend malejący. W roku 2004 było to prawie 68 osób, zaś w roku 2013 – nieco ponad 61 osób. Tendencję tę należy uznać za korzystną.

2.4.2. Edukacja i poziom wykształcenia mieszkańców

Na terenie gminy świadczone są usługi edukacyjne na poziomie podstawowym i gimnazjalnym. Młodzież kontynuuje naukę głównie w szkołach ponadgimnazjalnych na terenie Rzeszowa. Podobna sytuacja panuje w zakresie kształcenia osób dorosłych.

W roku szkolnym 2014/2015 funkcjonowało na terenie gminy sześć szkół podstawowych, w których uczyło się 500 uczniów w 40 oddziałach oraz gimnazjum, liczące 241 uczniów i dziesięć oddziałów. Na 30 marca 2015 roku w szkołach było zatrudnionych ogółem 129 nauczycieli (57 dyplomowanych, 53 mianowanych, 10 kontraktowych, 7 stażystów) na 98 etatach oraz 28 osób personelu obsługi (27,25 etatu)²⁵.

²⁵ Informacja o stanie realizacji zadań oświatowych w gminie Hyżne, załącznik nr 16 do Protokołu Nr XII/15 sesji Rady Gminy Hyżne odbytej 3 listopada 2015 roku, s. 10–11.

Tabela 7. Stan organizacyjny szkół publicznych na terenie gminy Hyżne w latach 2012–2015

Szkoła	Rok szkolny	Liczba oddziałów	Liczba uczniów	Liczba etatów nauczycielskich
Szkoła Podstawowa w Hyżnem	2012/2013	8	160	20,03
	2013/2014	8	159	21,50
	2014/2015	10	190	23,08
Szkoła Podstawowa w Brzezówce	2012/2013	6	46	7,97
	2013/2014	6	43	7,43
	2014/2015	6	43	7,32
Szkoła Podstawowa w Dylągówce	2012/2013	6	93	11,92
	2013/2014	6	86	12,45
	2014/2015	6	88	11,89
Szkoła Podstawowa w Grzegorzówce	2012/2013	6	73	10,34
	2013/2014	6	70	10,35
	2014/2015	6	70	10,46
Szkoła Podstawowa w Szklarach	2012/2013	6	76	10,16
	2013/2014	6	75	11,31
	2014/2015	6	76	11,56
Szkoła Podstawowa w Wólce Hyżneńskiej	2012/2013	6	33	7,83
	2013/2014	6	33	7,21
	2014/2015	6	34	7,02
Gimnazjum w Hyżnem	2012/2013	11	268	25,61
	2013/2014	11	264	24,80
	2014/2015	10	241	24,97

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacji o stanie realizacji zadań oświatowych w gminie Hyżne*, załącznik nr 16 do Protokołu Nr XII/15 sesji Rady Gminy Hyżne odbytej 3 listopada 2015 roku.

Wychowanie przedszkolne realizowane jest w oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w innych formach wychowania przedszkolnego. W gminie funkcjonują 5- i 10- godzinne oddziały przedszkolne, a ponadto prowadzone są tzw. oddziały „0” we wszystkich szkołach podstawowych. Opieką są objęte dzieci w wieku 5–6 lat.

Tabela 8. Wychowanie przedszkolne w gminie Hyżne w roku szkolnym 2014/2015

Szkoła	Liczba oddziałów				Liczba wychowanków		
	10-godzinnych	5-godzinnych	oddział „0”	razem	razem	w tym 6-letnich	w tym 5-letnich
Szkoła Podstawowa w Hyżnem	1	1	2	4	100	82	18
Szkoła Podstawowa w Brzezówce	-	-	1	1	8	6	2
Szkoła Podstawowa w Dylągówce	-	1	1	2	42	37	5
Szkoła Podstawowa w Grzegorzówce	-	-	1	1	15	3	12
Szkoła Podstawowa w Szklarach	-	-	1	1	20	10	10
Szkoła Podstawowa w Wólce Hyżn.	-	-	1	1	12	4	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacji o stanie realizacji zadań oświatowych...*

Uczniowie szkół podstawowych i gimnazjum osiągają zadowalające wyniki nau- czania. W sprawdzianie szóstoklasistów w 2015 roku uczniowie Szkoły Podstawowej w Grzegorzówce osiągnęli stanin wysoki, zaś wszystkie pozostałe – średni. Wyniki testu gimnazjalnego przedstawiono w tabeli 9.

Tabela 9. Wyniki testu gimnazjalnego w roku 2015 na tle średnich wyników w powiecie rzeszowskim [%]

	J. polski	Historia i WOS	Matematyka	Przedmioty przyrodnicze	J. angielski p. podst.	Język niemiecki
powiat	62,7	59,5	48,5	50,0	63,2	55,4
gmina	63,0	62,5	43,3	46,2	59,5	92,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacji o stanie realizacji zadań oświatowych...*

Gmina dowozi uczniów do szkół, zgodnie z przepisami ustawy o systemie oświaty. Część uczniów przewożona jest autobusami gminy, część środkami komunikacji publicznej. W roku szkolnym 2014/2015 dowożonych było ogółem 307 uczniów, w tym 189 do gimnazjum, 93 do Szkoły Podstawowej w Hyżnem oraz 25 do Szkoły Podstawowej w Dylągówce.

Przy szkołach podstawowych w Hyżnem i Dylągówce działają świetlice szkolne dla uczniów. W 2015 roku uruchomiono w gminie żłobek, który dysponuje 15- miejscami dla dzieci do lat trzech. We wszystkich szkołach działają biblioteki szkolne (w przypadku Szkoły Podstawowej w Hyżnem i gimnazjum, jest to biblioteka wspólna).

Jeżeli chodzi o bazę materialną szkół, to jej stan jest zadowalający. Problemem wymagającym rozwiązania jest brak sal gimnastycznych przy szkołach podstawowych w Brzeźówce i Grzegorzówce. Istniejące sale gimnastyczne w szkołach podstawowych w Szklarach i Wólce Hyżneńskiej nie posiadają właściwych parametrów. Najlepszy stan bazy sportowej dotyczy kompleksu szkół w Hyżnem (podstawowej i gimnazjum), w którym znajduje się sala gimnastyczna, hala sportowa oraz boisko sportowe „Orlik”.

Uzupełnienia i modernizacji wymaga wyposażenie szkół, zwłaszcza pracowni komputerowych. Wskazany jest zakup nowoczesnego sprzętu i pomocy dydaktycznych, takich jak tablice interaktywne, projektory itp. Poza tym wskazane jest prowadzenie dla uczniów wszystkich szkół zajęć dodatkowych, kół zainteresowań.

Prowadzenie przez gminę szkół pochłania znaczące środki finansowe. Udział wydatków na oświatę w wydatkach ogółem gminy w latach 2012–2014 wynosił odpowiednio 47,4%; 49,3% oraz 42,7%²⁶.

²⁶ *Statystyczne Vademecum Samorządowca 2015*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Jeżeli chodzi o wykształcenie mieszkańców gminy, to brak jest aktualnych danych statystycznych. Można jednak założyć, że istniejący stan w gminie Hyżne nie odbiega znacząco od danych ogólnopolskich i wojewódzkich.

Tabela 10. Wykształcenie Polaków ze względu na województwo zamieszkania [%]

Województwo	Nadal się uczy	Gimn. i poniżej	Zasad. zawod.	Średnie	Wyższe	Ogółem	
						%	N
Dolnośląskie	9	11	35	29	16	100	1372
Kujawsk.-Pom.	10	14	34	29	12	100	978
Lubelskie	12	13	24	30	21	100	993
Lubuskie	11	14	33	28	15	100	484
Łódzkie	12	10	25	34	19	100	1145
Małopolskie	12	9	28	27	24	100	1539
Mazowieckie	10	7	28	35	20	100	2251
Opolskie	10	13	30	32	15	100	478
Podkarpackie	11	11	28	29	20	100	993
Podlaskie	12	13	23	30	22	100	557
Pomorskie	11	15	26	36	12	100	1066
Śląskie	9	11	30	32	18	100	2114
Świętokrzyskie	10	12	27	30	21	100	586
Warm.-Mazursk.	10	15	28	32	16	100	688
Wielkopolskie	9	9	33	30	19	100	1613
Zach.Pom	7	18	31	29	14	100	814
Ogółem	10	11	29	31	18	100	17671

Źródło: *Polski rynek pracy – aktywność zawodowa i struktura wykształcenia. Na podstawie badań ludności zrealizowanych w 2014 roku w ramach V edycji projektu Bilans Kapitału Ludzkiego*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2005, s. 57.

W ostatnich pięciu latach nie zaobserwowano znaczących przemian w strukturze wykształcenia Polaków. Wykształcenie wyższe posiada ok. 18% Polaków w wieku 18–59/64 lat, wykształcenie średnie – 31%, zasadnicze zawodowe – 29%, zaś gimnazjalne lub niższe – 11%. Dodatkowo 10% badanych nadal uczestniczyło w kształceniu formalnym w momencie badania²⁷.

2.4.3. Kultura

Gmina Hyżne ze względu na długą historię posiada walory kulturowe, w tym dotyczące zabytków architektonicznych. Jednym z najważniejszych jest Sanktuarium pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Hyżnem, wzniesione w latach

²⁷ *Polski rynek pracy – aktywność zawodowa i struktura wykształcenia. Na podstawie badań ludności zrealizowanych w 2014 roku w ramach V edycji projektu Bilans Kapitału Ludzkiego*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2015, s. 54.

1727–1739. W ołtarzu głównym znajduje się cudowny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus, namalowany przed 1590 rokiem. Cenna jest również renesansowa chrzcielnica z 1592 roku oraz dzwon „Jan” z 1649 roku²⁸.

Ważnym zabytkiem jest zespół dworski z pozostałościami parku; pierwsze wzmianki o nim pochodzą z 1716 roku. Obecnie odrestaurowany dwór jest siedzibą Szkoły Podstawowej w Hyżnem. Wśród innych zabytków architektury i przyrody znajdują się między innymi:

- ✓ drewniany budynek byłego urzędu gminy, wybudowany w latach 1935–1937, obecnie siedziba Gminnego Ośrodka Kultury w Hyżnem;
- ✓ Pomnik Grunwaldu w Hyżnem, odsłonięty w 1910 r. w pięćsetną rocznicę bitwy pod Grunwaldem;
- ✓ szkoła ludowa z 1882 roku;
- ✓ tunel kolejki wąskotorowej w Szklarach, najdłuższy w Europie;
- ✓ przydrożne krzyże i kapliczki we wszystkich sołectwach;
- ✓ dęby szypułkowe – pomniki przyrody, znajdujące się na terenie dawnego parku dworskiego w Hyżnem²⁹.

Z gminą Hyżne związany był również generał Władysław Sikorski, który spędził dzieciństwo w Hyżnem i uważał je za swoją wieś rodzinną. Pamięć generała uczczono poprzez budowę szkoły jego imienia. W szkole znajduje się izba jego pamięci.

Prowadzenie działalności kulturalnej w gminie spoczywa głównie na Gminnym Ośrodku Kultury w Hyżnem (GOK) – jednostce organizacyjnej gminy. Ośrodek działa od 1977 roku. Dysponuje własną siedzibą, w dobrym stanie technicznym. Od 2015 roku w dyspozycji ośrodka kultury znajduje się drugi budynek, położony w Dylągówce, jego stan techniczny również jest dobry (budynek został zmodernizowany w latach 2014–2015).

Działalność ośrodka skupia się na prowadzeniu zajęć dla młodzieży, głównie zespołów tańca ludowego i współczesnego, oraz na organizacji cyklicznych imprez. GOK wspiera również działalność Orkiestry Dętej Ochotniczej Straży Pożarnej w Dylągówce, jak również współpracuje z innymi stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi z terenu gminy.

Analiza wydarzeń kulturalnych w gminie Hyżne w 2013 roku³⁰ prowadzi do wniosku, że większość z nich ma bardziej charakter spotkań okolicznościowych (Dzień Kobiet, Dzień Dziecka, akademia z okazji Dnia Matki, spotkanie z okazji par obchodzących 50-

---

²⁸ *Gmina Hyżne. Tradycja i współczesność...*, s. 11.

²⁹ Tamże.

³⁰ Dane udostępnione przez Urząd Gminy w Hyżnem.

lecie pożycia małżeńskiego, Dzień Seniora itp.) Imprezami skierowanymi do szerszych grup odbiorców były Dożynki Gminne, turniej sołectw, koncerty orkiestry dętej, Złot Rowerowy Szlakiem Rodowodu gen. Władysława Sikorskiego (impreza o zasięgu ponadgminnym). Ośrodek kultury współpracuje z podobnym ośrodkiem w Ajaku (Węgry), utrzymuje również kontakty z ośrodkami na Ukrainie i Litwie. Na przestrzeni kilkunastu lat w ofercie kulturalnej Gminnego Ośrodka Kultury nie zaszły istotne zmiany i trudno uznać ją za atrakcyjną, zwłaszcza dla dzieci i młodzieży. Wskazane jest wzbogacenie oferty o nowe przedsięwzięcia i reagowanie na zmianę trendów i potrzeb kulturalnych mieszkańców.

Tabela 11. Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w gminie Hyżne w latach 2011–2014

Rok	Wydatki ogółem	W tym wydatki na			Udział wydatków na kulturę w wydatkach ogółem [%]
		Gminny Ośrodek Kultury	Gminną Bibliotekę Publiczną	ochronę zabytków	
2011	492 000	229 000	176 000	79 000	2,3
2012	463 000	264 000	179 000	20 000	2,5
2013	809 000*	265 000	186 000	20 000	3,8
2014	754 000*	487 000*	188 000	16 000	3,5

* zwiększona kwota wydatków wynika z poniesionych wydatków majątkowych, związanych z realizacją projektów dofinansowanych ze środków Unii Europejskiej

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z wykonania budżetu gminy za lata 2011, 2012, 2013, 2014.

Na terenie gminy działa Gminna Biblioteka Publiczna w Hyżnem, posiadająca filie w Dylągówce i Szklarach. W 2014 roku w jej zbiorach znajdowało się 38 916 książek (557 na 100 mieszkańców, tj. powyżej średniej dla powiatu rzeszowskiego, która wynosi 419). Biblioteka miała w tym roku 1160 czytelników, zanotowała 8349 odwiedzin. Biblioteka powiększa swój księgozbiór, w 2014 roku zakupiła 1674 woluminy za kwotę ok. 35 tys. zł (w tym 3,9 tys. zł dotacji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego), przekraczając zalecany wskaźnik zakupu woluminów na 100 mieszkańców. Liczba wypożyczeń na 100 mieszkańców wynosi 291 (współczynnik jest wyższy od średniej dla powiatu rzeszowskiego – 270 wypożyczeń na 100 mieszkańców)³¹.

2.4.4. Rynek pracy i poziom zatrudnienia mieszkańców

Rynek pracy na obszarze gminy tworzą głównie małe firmy i instytucje publiczne. Większość mieszkańców pracuje poza terenem gminy, głównie w Rzeszowie.

³¹ Biblioteki publiczne województwa podkarpackiego w liczbach, Rzeszów 2015.

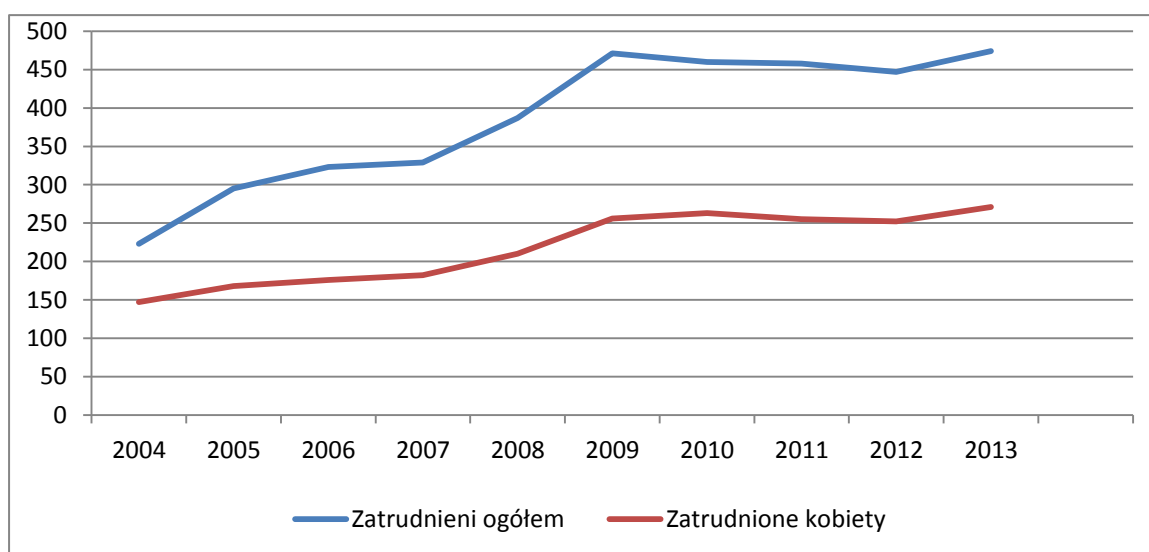

Tabela 12. Liczba pracujących mieszkańców gminy w zakładach zatrudniających powyżej 9 osób, w latach 2004–2013

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba pracujących	223	295	323	329	387	471	460	458	447	474
w tym kobiet	147	168	176	182	210	256	263	255	252	271

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego: *Województwo podkarpackie. Podregiony, powiaty, gminy...*

Wykres 5. Tendencja liczby pracujących mieszkańców gminy w latach 2004–2013

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z wykresu i danych zawartych w tabeli 12, liczba pracujących mieszkańców gminy wykazuje tendencję zwyżkową, zwłaszcza, jeżeli weźmie się pod uwagę, że dostępne dane statystyczne dotyczą zakładów zatrudniających powyżej 9 osób, zaś podmioty gospodarcze zatrudniające do 9 pracowników (mikroprzedsiębiorstwa) stanowią ponad 90% podmiotów gospodarki narodowej. Jednakże wskaźnik pracujących na 1000 ludności w 2014 roku (65) nie był korzystny w odniesieniu do wskaźnika powiatu rzeszowskiego (144).

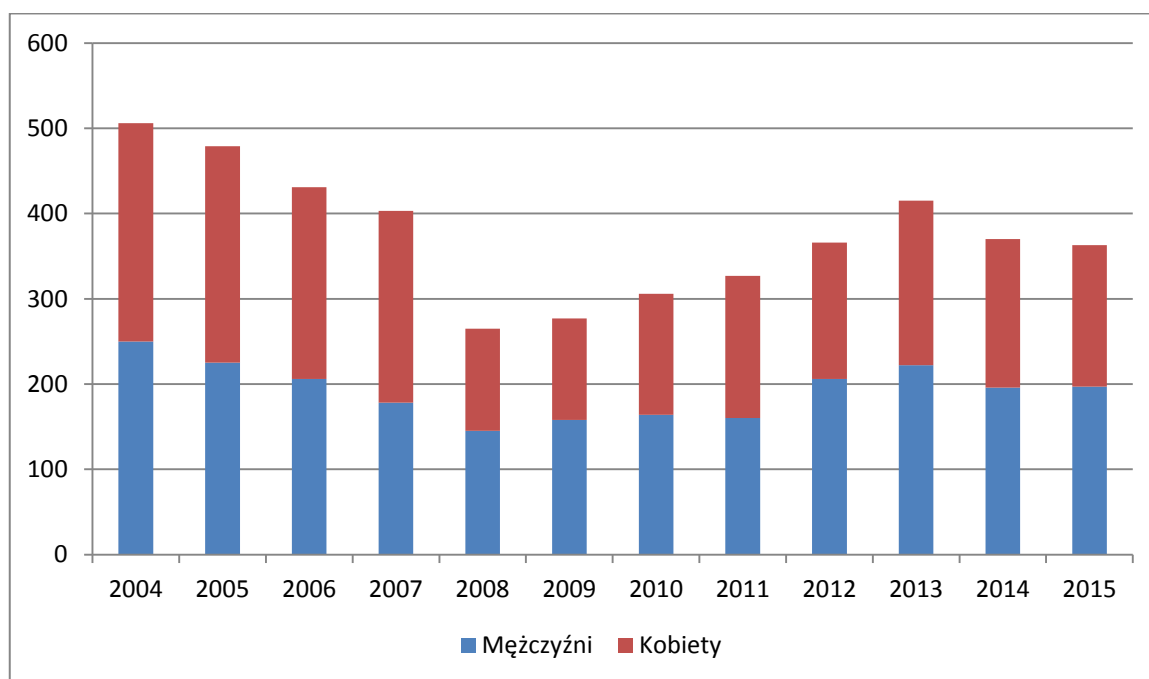
Jeżeli chodzi o liczbę zarejestrowanych bezrobotnych, to w ostatnich kilku latach waha się ona w przedziale 300–400 osób. Notuje się niewielką przewagę bezrobotnych mężczyzn.

Tabela 13. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Hyżne w latach 2004–2015

Rok	Bezrobotni mężczyźni	Bezrobotne kobiety	Bezrobotni ogółem
2004	250	256	506
2005	225	254	479
2006	206	225	431
2007	178	225	403
2008	145	120	265
2009	158	119	277
2010	164	142	306
2011	160	167	327
2012	206	160	366
2013	222	193	415
2014	196	174	370
2015	197	166	363

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego: *Województwo podkarpackie. Podregiony, powiaty, gminy...* oraz danym Powiatowego Urzędu Pracy w Rzeszowie, <http://www.pup.rzeszow.pl/index.php?id=stat> (20.02.2016).

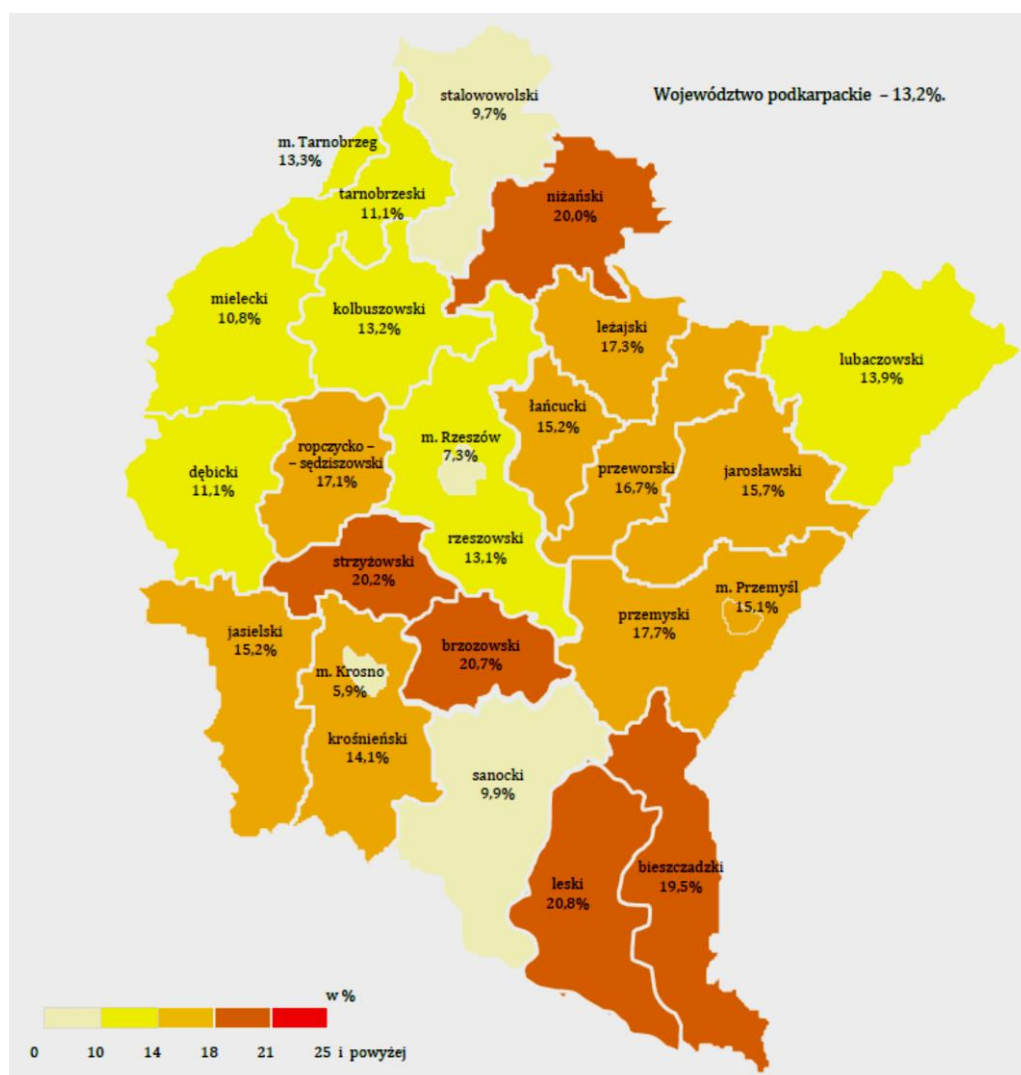
Wykres 6. Zarejestrowani bezrobotni z gminy Hyżne w latach 2004–2015

Źródło: Opracowanie własne.

Brak jest danych dotyczących stopy bezrobocia na poziomie gmin. Dane statystyczne udostępniane są na poziomie powiatów.

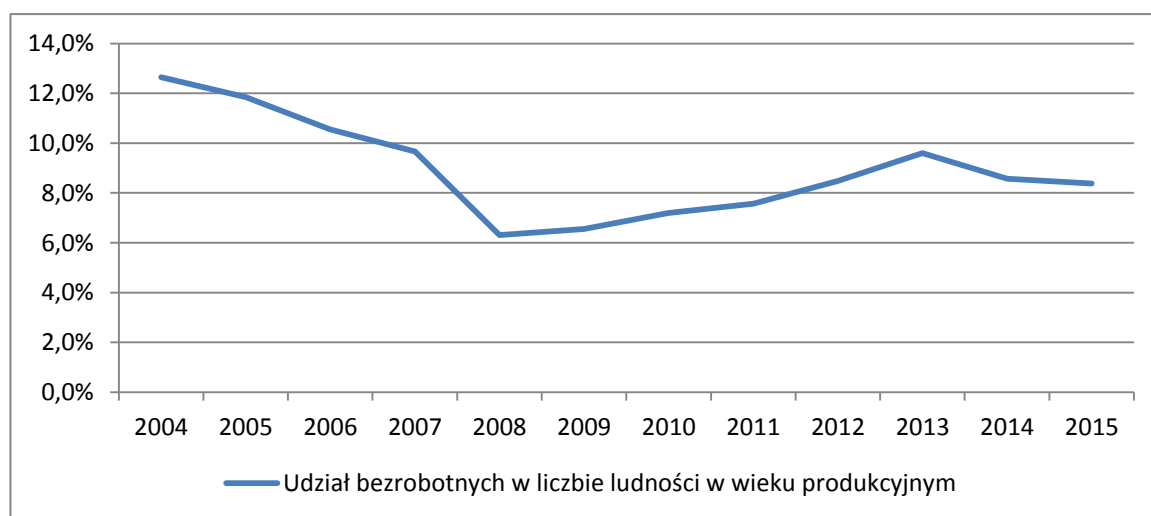
Rys. 4. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach województwa podkarpackiego w grudniu 2015 roku

Źródło: Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie, http://www.wup-rzeszow.pl/files/944_Podkarpackie_12_2015r.pdf (5.12.2015).

Jak wynika z danych, w powiecie rzeszowskim stopa rejestrowanego bezrobocia w 2015 roku wyniosła 13,1%, co jest wartością minimalnie niższą od poziomu wojewódzkiego (13,2%). Natomiast na Wykresie 7 przedstawiono udział zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców gminy Hyżne w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w latach 2004–2015. Spadł on z 11,8% w roku 2004 do 8,4% w roku 2015.

Wykres 7. Udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminie Hyżne w latach 2004–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych.

2.4.5. System zabezpieczenia społecznego i stan infrastruktury społecznej

2.4.5.1. Opieka zdrowotna³²

Podstawowa opieka zdrowotna dla mieszkańców gminy jest realizowana przez Zespół Opieki Zdrowotnej Nr 2 w Rzeszowie, jednostkę organizacyjną powiatu rzeszowskiego. W gminie funkcjonują dwa ośrodki zdrowia, w Hyżnem i Dylągówce. W Gminnym Ośrodku Zdrowia w Hyżnem prowadzone są poradnie:

- ogólna, przyjmuje w niej trzech lekarzy (nie są zatrudnieni na pełnych etatach);
- dziecięca, przyjmuje w niej jeden lekarz (zatrudniony na niepełnym etacie);
- ginekologiczna;
- stomatologiczna;
- rehabilitacja zabiegowa.

Pacjenci mogą skorzystać z podstawowej analityki laboratoryjnej (w ośrodku pobierane są jedynie próbki materiału analitycznego do badań, same badania prowadzone są w laboratorium w Rzeszowie.

W Wiejskim Ośrodku Zdrowia w Dylągówce prowadzone są poradnie:

- ogólna, przyjmuje jeden lekarz;
- dziecięca, przyjmuje w niej jeden lekarz (zatrudniony na niepełnym etacie);
- stomatologiczna.

³² Na podstawie informacji uzyskanych w UG Hyżne oraz ze strony internetowej ZOZ Nr 2 w Rzeszowie, <http://zoz2.pl/> (23.12.2015).

Opiekę nocną i weekendową dla pacjentów z gminy Hyżne zapewnia Przychodnia Rejonowa w Dynowie (będąca jednostką ZOZ Nr 2 w Rzeszowie). Mieszkańcy Hyżnego mają możliwość zaopatrzenia się w leki w aptece (Hyżne) i dwóch punktach aptecznych (Hyżne, Dylągówka).

W budynku ośrodka zdrowia w Hyżnem od 2009 roku funkcjonuje Zakład Opiekuńczo-Lecznicy (ZOL), dysponujący 50 łózkami. Udziela pomocy osobom przewlekle chorym, którym zapewnia się opiekę lekarską, pielęgniarską, rehabilitację ogólną, opiekę psychologiczną, opiekę duszpasterską, terapię zajęciową, leczenie farmakologiczne, leczenie dietetyczne, badania diagnostyczne.

Poza wymienionymi publicznymi placówkami ochrony zdrowia, na terenie gminy, w sołectwie Nieborów, funkcjonuje Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „DOM-MED”, będący zakładem opiekuńczo-leczniczym z 20- miejscami, z podobnym zakresem usług do ZOL w Hyżnem oraz niepubliczny Gabinet Rehabilitacji „Zdrowie” w Dylągówce.

Baza materialna placówek ochrony zdrowia na terenie gminy Hyżne jest w dobrym stanie, natomiast dużym problemem są trudności z zapewnieniem ciągłej opieki lekarskiej (lekarze są formalnie zatrudnieni przez ZOZ Nr 2, jednak w niewystarczającym wymiarze godzinowym), wynikającym z braku chętnych do pracy na terenie gminy lekarzy.

W gminie prowadzone są działania profilaktyczne w zakresie przeciwdziałania alkoholizmowi i uzależnieniom od narkotyków. Koordynuje je Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Wydatki na ten cel wyniosły w 2015 roku ok. 52 tys. zł. Finansowano m.in. prowadzenie świetlic profilaktycznych, program profilaktyczny dla młodzieży gimnazjalnej, konkursy, zajęcia rekreacyjne połączone z promocją zdrowego stylu życia itp.³³

2.4.5.2. Opieka społeczna³⁴

Pomoc społeczna jest świadczona przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Hyżnem. W 2014 roku ośrodek zatrudniał 11 osób, w tym czterech pracowników społecznych. Wydatki ogółem na pomoc społeczną i inne obszary polityki społecznej w gminie Hyżne wyniosły w tym roku 3 308 tys. zł, co stanowiło 15,3% wydatków gminy ogółem.

---

³³ Sprawozdanie Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Hyżnem z realizacji Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Gminnego Programu Przeciwdziałania Narkomanii za rok 2015.

³⁴ Na podstawie: Ocena zasobów pomocy społecznej, Załącznik do Protokołu Nr VIII/15 sesji Rady Gminy Hyżne odbytej 23 czerwca 2015 roku.

Poziom ten jest zbliżony do średnich wydatków gmin w Polsce (w 2014 roku udział wydatków na pomoc społeczną w wydatkach ogółem polskim gmin wyniósł 15,8%³⁵).

Tabela 14. Liczba osób korzystających z pomocy i wsparcia w latach 2010–2014

Rok	2010	2011	2012	2013	2014
liczba osób, którym przyznano świadczenie	800	740	766	794	778
dynamika	100	92	104	104	98
liczba osób długotrwale korzystających ze świadczeń	64	61	66	75	130
dynamika	100	94	113	106	172

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych w tabeli 14, z różnych form pomocy społecznej w 2014 roku skorzystało w gminie ok. 11% mieszkańców. Na poziomie województwa wskaźnik ten był niższy i wyniósł 8,7%. Najczęstszym powodem przyznania pomocy były ubóstwo, bezrobocie i długotrwała choroba (zob. tabela 15).

Tabela 15. Powody przyznania pomocy w latach 2010–2014

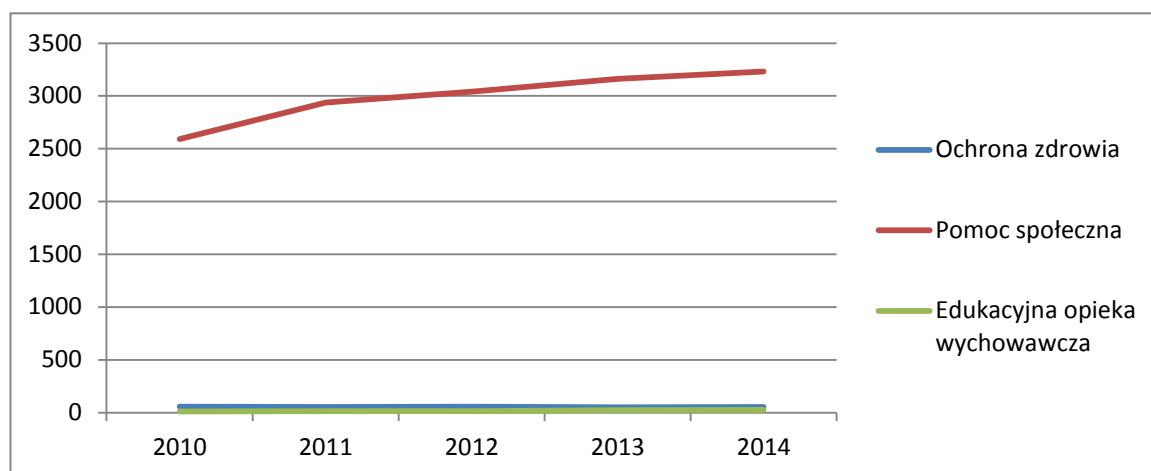
Rok	2010	2011	2012	2013	2014
Ubóstwo	57	54	55	71	80
Bezrobocie	43	50	50	56	
Niepelnosprawność	23	21	18	19	21
Długotrwała lub ciężka choroba	19	20	20	26	34
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gosp. domowego	26	23	21	37	42
Alkoholizm	0	0	1	2	2
Potrzeba ochrony macierzyństwa	12	11	12	13	20
Przemoc w rodzinie	0	0	0	1	1

Źródło: opracowanie własne.

Jeżeli chodzi o dynamikę wydatków na politykę społeczną w gminie (zob. wykres 8), to należy zauważyć, ciągły wzrost wydatków na pomoc społeczną (z poziomu 2 939 tys. zł w roku 2010 do 3 428 tys. zł w roku 2014). Wydatki na ochronę zdrowia i edukacyjną opiekę wychowawczą są zdecydowanie niższe (rzędu kilkunastu- kilkudziesięciu tysięcy złotych) i utrzymują się na zbliżonym poziomie. Należy zwrócić uwagę, że gmina dysponuje tylko jednym lokalem socjalnym.

³⁵ Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2014 r. Informacja o wykonaniu budżetów jednostek samorządu terytorialnego, Rada Ministrów, Warszawa 2015, s. 66.

Wykres 8. Dynamika wydatków gminy na zadania realizowane w ramach polityki społecznej w latach 2010–2014 [tys. zł]

Źródło: opracowanie własne.

2.4.6. Aktywność społeczna i działalność organizacji pozarządowych

Aktywizowanie obywateli na poziomie lokalnym może przybierać różne formy. Odsuwając na bok aktywność czysto polityczną (poprzez którą również można wywierać wpływ na szeroko rozumiany rozwój lokalny, jednak przede wszystkim za pośrednictwem wybranych przedstawicieli), można je zgrupować w dwie ogólne kategorie: 1) angażowanie społeczności w procesy decyzyjne, w tym konsultacje, oraz 2) angażowanie członków społeczności w bezpośrednie działania na rzecz swoją i/lub środowiska. Możliwe jest również nakładanie się tych kategorii; udział członków społeczności zarówno w procesie decyzyjnym, jak i implementacji decyzji³⁶.

Jeżeli chodzi o angażowanie mieszkańców gminy Hyżne w procesy decyzyjne to najczęściej stosowaną formą są konsultacje społeczne przeprowadzane w sołectwach oraz konsultacje z organizacjami pozarządowymi funkcjonującymi w gminie. Rada gminy od kilku lat wydziela w budżecie gminy środki na fundusz sołecki. Propozycje ich wykorzystania przedkładają sołtysi wraz z radami sołeckimi, zaś zatwierdzają je zebrania wiejskie. Dodatkowo, gmina przeznaczają corocznie pulę środków do samodzielnego wykorzystania przez sołectwa.

³⁶ B. Kotarba, *Pobudzanie i wspieranie aktywności mieszkańców przez samorządy gminne* [w:] *Innowacje w polityce społecznej XXI wieku*, red. E. Trafiałek, Katowice 2014, s. 202.

Statut gminy nie przewiduje obywatelskiej inicjatywy uchwałodawczej, władze gminy nie określiły również zasad realizacji inicjatywy lokalnej, o której mowa w ustawie o działalności pożytku publicznego³⁷.

Angażowanie się mieszkańców gminy w lokalne życie społeczne odbywa się poprzez uczestnictwo w różnego rodzaju organizacjach społecznych, zarówno sformalizowanych, jak i niesformalizowanych.

Tabela 16. Organizacje społeczne (sformalizowane i niesformalizowane) na terenie gminy Hyżne

Sołectwo	Nazwa organizacji społecznej
Brzezówka	Dwie Ochotnicze Straże Pożarne
	Koło Gospodyń Wiejskich w Brzezówce
	Stowarzyszenie Rozwoju i Odnowy Wsi w Brzezówce gmina Hyżne
Dylągówka	Ochotnicza Straż Pożarna
	Koło Gospodyń Wiejskich w Dylągówce
	Ludowy Klub Sportowy „Tatyna”
	Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży oddział w Dylągówce
	Podkarpackie Stowarzyszenie Miłośników Militariów
Grzegorzówka	Ochotnicza Straż Pożarna w Grzegorzówce
	Stowarzyszenie na Rzecz Szkoły Podstawowej im. św. Jana Kantego w Grzegorzówce „Przyjazna Szkoła”
	Koło Gospodyń Wiejskich w Grzegorzówce
	Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży oddział w Grzegorzówce-Wólce Hyżneńskiej*
Hyżne	Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży oddział w Hyżnem
	Stowarzyszenie Krzewienia Kultury Tanecznej w Hyżnem
	Stowarzyszenie Krzewienia Tradycji i Kultury w Hyżnem
	Ludowy Klub Sportowy „Polonia Hyżne”
	Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym w Hyżnem
	Ochotnicza Straż Pożarna
	Koło Gospodyń Wiejskich w Hyżnem
Nieborów	Ochotnicza Straż Pożarna w Nieborowie
	Koło Gospodyń Wiejskich
Szklary	Ochotnicza Straż Pożarna w Szklarach
	Koło Gospodyń Wiejskich w Szklarach
Wólka Hyżneńska	Ochotnicza Straż Pożarna w Wólce Hyżneńskiej
	Stowarzyszenie na rzecz Szkoły Podstawowej w Wólce Hyżneńskiej „Mała Szkoła i My”
	Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży oddział w Grzegorzówce-Wólce Hyżneńskiej*
	Ludowy Klub Sportowy „Wólka Hyżneńska-Grzegorzówka”
	Koło Gospodyń Wiejskich w Wólce Hyżneńskiej

* Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży na terenie dwóch miejscowości gminy Hyżne, przy parafii Grzegorzówka-Wólka Hyżneńska.

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji UG Hyżne oraz Bazy NGO, <http://bazy.ngo.pl/> (20.12.2015).

³⁷ Rozdział 2a ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. poz. 1118.

Porównując dane dotyczące organizacji pozarządowych w gminie Hyżne zawarte w Bazie NGO³⁸ z danymi uzyskanymi z UG Hyżne (zob. tabela 16), można zauważyć, że istnieją pomiędzy nimi znaczące różnice. Można przypuszczać, że dane UG Hyżne dotyczą organizacji, które wykazują aktywną działalność. Należy zastrzec, że w danych UG Hyżne brak jest Ochotniczych Straży Pożarnych, chociaż te działają w gminie aktywnie. Ponadto nie wskazano Kół Gospodyń Wiejskich, które również działają we wszystkich sołectwach, chociaż nie wszystkie mają formalny status organizacji pozarządowej.

Jeżeli chodzi o współpracę gminy z organizacjami pozarządowymi, to opierając się na sprawozdaniu z realizacji programu współpracy gminy Hyżne z organizacjami pozarządowymi³⁹ należy stwierdzić, że nie ma ona wielkiego zakresu. Gmina zleciła organizacjom realizację tylko czterech zadań⁴⁰, które dofinansowano kwotą 10 tysięcy złotych. Ponadto z budżetu gminy przyznano dotacje dla klubów sportowych w kwocie 60 tysięcy złotych.

2.5. Uwarunkowania gospodarcze

2.5.1. Specyfika podmiotów gospodarczych

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, na 31.12.2015 roku na terenie gminy zarejestrowanych było 347 podmiotów gospodarczych, z tego 278 to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, zaś w 2014 było to ogółem 338 podmiotów, w tym 268 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą⁴¹. Lokowało to gminę na 11 miejscu w powiecie rzeszowskim (na 14 gmin) oraz 121 w województwie podkarpackim (na 160 gmin) pod względem liczby podmiotów w rejestrze REGON na 10 tys. ludności⁴².

Tabela 17. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w latach 2004–2015

Lata	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ilość	295	292	289	284	274	308	305	314	326	338	347

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego: *Województwo podkarpackie. Podregiony, powiaty, gminy...* oraz Rejestru REGON.

³⁸ <http://bazy.ngo.pl/> (20.12.2015).

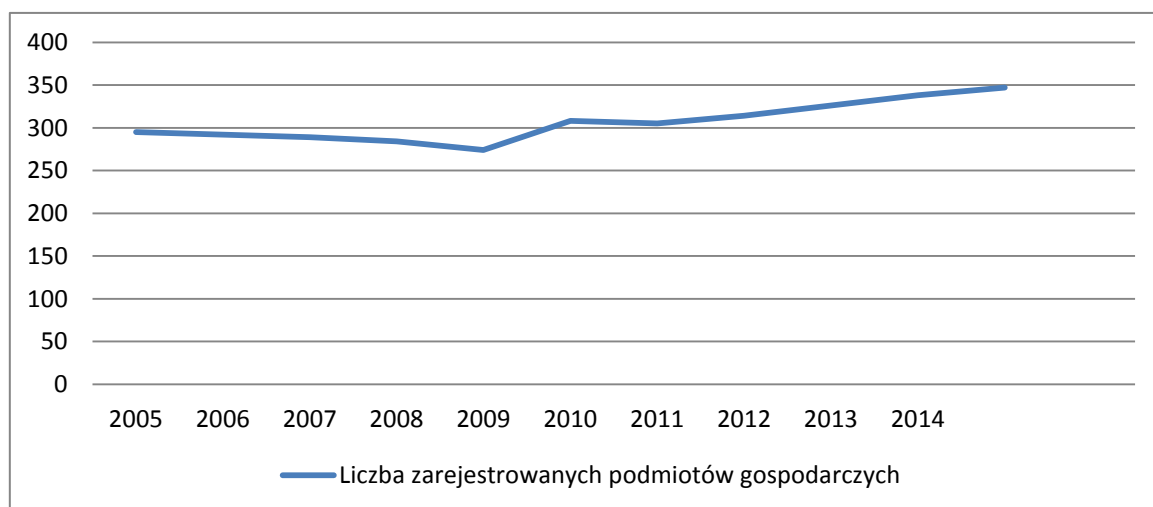
³⁹ Sprawozdanie z realizacji „Rocznego programu współpracy gminy Hyżne z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego za rok 2015, UG Hyżne.

⁴⁰ Z zakresu: 1) przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym; 2) kultury i sztuki oraz ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego; 3) turystyki i krajoznawstwa; 4) podtrzymywania i upowszechniania tradycji narodowej, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości obywatelskiej i kulturowej.

⁴¹ Główny Urząd Statystyczny, Liczba podmiotów w rejestrze REGON, <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/rejestr-regon/liczba-podmiotow-w-rejestrze-regon-tablice/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-archiwum/> (15.02.2016).

⁴² *Vademecum samorządowca 2015...*

Wykres 9. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w gminie Hyżne w latach 2005–2015

Źródło: opracowanie własne.

Jak pokazuje wykres 9 liczba podmiotów gospodarczych w gminie Hyżne wykazuje tendencję zwykłą, jednak na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat wzrost ten nie był znaczący (17%), chociaż był wyższy niż w powiecie rzeszowskim (15%) i województwie podkarpackim (8%).

Tabela 18. Dominujące rodzaje działalności gospodarczej wg przeważającego kodu PKD, stan na koniec 2015 roku

Rodzaj działalności	Liczba podmiotów
transport drogowy	25
posadzkarstwo; tapetowanie i oblicowanie ścian	11
roboty budowlane związane ze wznoszeniem budynków	10
wykonywanie pozostałych robót budowlanych i wykończeniowych	9
konserwacja i naprawa pojazdów samochodowych	8
działalność związana z oprogramowaniem	8
wykonywanie instalacji elektrycznych	7
produkcja wyrobów tartacznych	6
wykonywanie konstrukcji i pokryć dachowych	6

Źródło: opracowanie własne na podstawie Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej CEIDG.

Dominujące rodzaje działalności gospodarczej to handel, naprawa pojazdów samochodowych, budownictwo, transport drogowy (zob. tabela 18 i 19). W gminie działają dwie piekarnie, w tym jedna produkująca pieczywo ekologiczne. Na terenie gminy nie ma dużych przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 100 osób. Do największych należą Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowo-Usługowe DREWNOTECH Henryk Flis, spe-

cializujące się w produkcji płyt meblowych z drewna litego, oraz BRIMAT Innowacje sp. z o.o. w Rzeszowie, Zakład w Dylągówce, producent stolarki budowlanej, ślusarki aluminiowej i PCV oraz konstrukcji stalowych, pawilonów, drzwi i ogrodzeń.

Tabela 19. Podmioty gospodarcze w gminie Hyżne w rejestrze REGON, wg wybranych sekcji w 2013 roku

Wyszczególnienie	liczba podmiotów
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	4
przemysł	47
w tym przetwórstwo przemysłowe	46
budownictwo	68
handel; naprawa pojazdów samochodowych	78
transport i gospodarka magazynowa	34
zakwaterowanie i gastronomia	4
informacja i komunikacja	9
obsługa rynku nieruchomości	3
działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Województwa podkarpackie 2014*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

2.5.2. Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości

Okoliczności sprzyjające przedsiębiorczości:

- dobre skomunikowanie gminy z Rzeszowem i innymi mniejszymi miastami (Łańcut, Przeworsk, Jarosław, Przemyśl) poprzez drogi wojewódzkie;
- niedalekie położenie od Rzeszowa, w którym zlokalizowane są instytucje otoczenia biznesu;
- atrakcyjność turystyczna gminy;
- nieskażone przez przemysł środowisko;
- zadowalający stan infrastruktury energetycznej i telekomunikacyjnej;
- w części gminy rozwiązany problem oczyszczania ścieków komunalnych i zaopatrzenia w wodę;
- potencjalne możliwości wykorzystania zasobów naturalnych – zeolitów, diatomitów oraz wód mineralnych;
- potencjalne możliwości rozwoju funkcji uzdrowiskowych Nieborowa;
- utrwalona marka mikroregionu Dolina Strugu.

Uwarunkowania niesprzyjające przedsiębiorczości:

- w zasobach gminy Hyżne brak jest terenów inwestycyjnych;

- niekorzystne ukształtowanie terenu z punktu widzenia prowadzenia działalności gospodarczej na większą skalę (na przykład przemysłowej);
- niedalekie położenie Rzeszowa, w okolicach którego zlokalizowane są atrakcyjne dla przedsiębiorców strefy ekonomiczne, parki naukowo-technologiczne itp.;
- mały i ubogi rynek wewnętrzny;
- brak współpracy i współdziałania w obszarze działalności gospodarczej (klastrow, spółdzielni, w tym socjalnych, grup producenckich itp.);
- brak na poziomie gminy instytucjonalnego wsparcia dla osób podejmujących działalność gospodarczą.

2.5.3. Turystyka

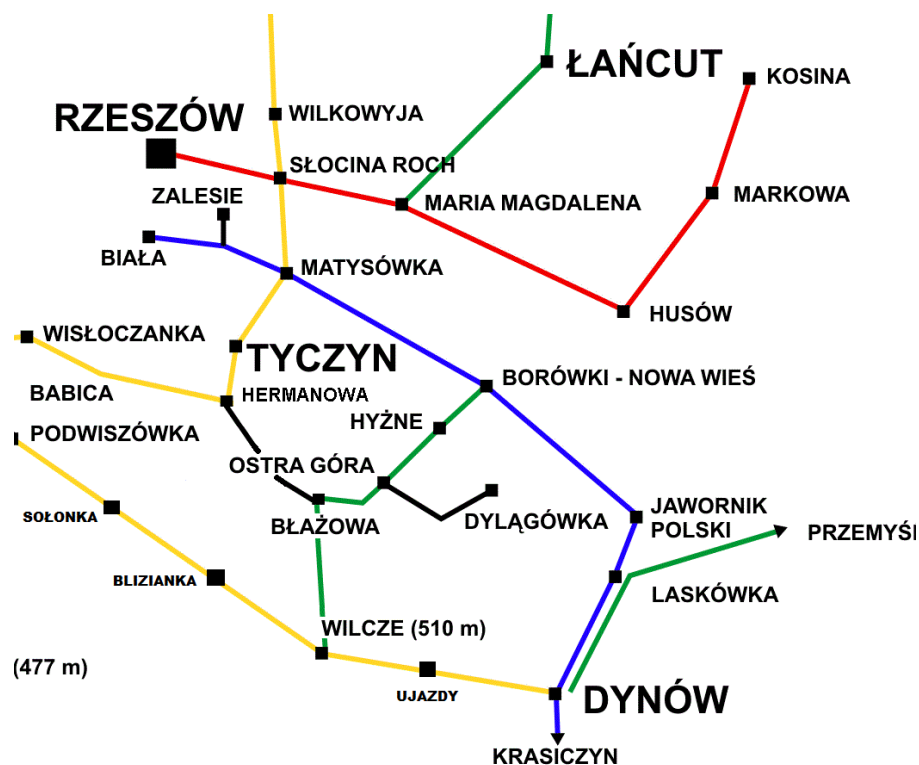
Gmina Hyżne należy do atrakcyjnych turystycznie. Warunki środowiska geograficzno-przyrodniczego pozwalają tu na skorzystanie z walorów krajoznawczych. Rozciągający się pas wzgórz, tworzący próg Karpat fliszowych, jest mocnym i wartościowym elementem krajobrazu. Wierzchołki i stoki wzniesień tworzą naturalne punkty widokowe, z których można podziwiać mozaikę zalesionych wyniesień oraz użytków rolnych. Wartościowym składnikiem naturalnym są lasy, porastające najczęściej strome stoki oraz doliny i wąwozy. Ważnym elementem krajobrazu i cennymi obiektami przyrodniczymi są pomniki przyrody. Prawie cały teren gminy Hyżne leży w Hyżnieńsko-Gwoźnickim Obszarze Chronionego Krajobrazu, co również w formalny sposób podkreśla atrakcyjność turystyczną gminy. Wzmacniają ją dodatkowo zabytki architektoniczne oraz związki z generałem Władysławem Sikorskim (zob. podrozdział 2.4.3. Kultura).

Przez teren gminy przebiegają oznakowane piesze szlaki turystyczne:

- Zielony Szlak im. gen. Władysława Sikorskiego: Borówki – Nowa Wieś (gm. Hyżne) – Hyżne – Błazowa – Rezerwat "Mójka" – Kąkolówka – Rezerwat "Wilcze" – Wilcze (510 m n.p.m.), długość odcinka 26 km;
- Szlak niebieski, górski o długości 40 km, prowadzący z Białej poprzez Matysówkę, Dolinę Chmielnika, Grzegorzówkę, Bachórz do Dynowa;
- Szlak czarny o długości 5 km, w całości przebiegający w granicach gminy Hyżne, prowadzący z Dylągówki, obok zbiornika wodnego na Srebrniku, Ostrą Górę do Leśnictwa Hyżne.

Przez gminę prowadzi również trasa rowerowa o długości 29,8 km, tworząca pętlę zaczynającą się przy kościele w Hyżnem. Biegnie przez Dylągówkę – Szklary – Dylągówkę – Grzegorzówkę – Borówki – Brzezówkę – Hyżne.

Rysunek 5. Sieć pieszych szlaków w gminie Hyżne i okolicy

Źródło: Oddział Miejski PTTK w Rzeszowie, <http://www.pttk.rzeszow.pl/pag9.html> (16.12.2015).

W Dylągówce położony jest wyciąg narciarski. Długość trasy zjazdowej wynosi 320 m, zaś trasy turystycznej 450 m, przepustowość 900 osób/godzinę. Stok jest malowniczo położony, sztucznie naśnieżany i oświetlony. W kompleksie zimowego ośrodka narciarskiego znajduje się szałas wypoczynkowy z kominkiem dla narciarzy i wypożyczalnią sprzętu narciarskiego. Przy wyciągu działa szkoła narciarska.

W niedalekiej odległości od wyciągu narciarskiego funkcjonuje „Boska Dolina – Zagroda Edukacyjna” – agroturystyczne gospodarstwo jeździeckie, które oferuje:

- lekcje u rolnika dla dzieci;
- jazdę konną rekreacyjną dla początkujących;
- szkoły sportowe dla zaawansowanych;
- stanicę harcerską;
- rajdy konne;
- pensjonat dla koni⁴³.

Na terenie gminy Hyżne działają również gospodarstwa agroturystyczne, oferujące łącznie ok. 60 miejsc noclegowych.

⁴³ Boska dolina, <http://www.boskadolina.com/index.html> (15.12.2015).

Tabela 20. Gospodarstwa agroturystyczne w gminie Hyżne

Nazwa	Miejscowość	Liczba pokoi	Liczba miejsc noclegowych
Kwaterna Agroturystyczna Piorun Teresa	Dylągówka	4	8
Gospodarstwo Agroturystyczne Anna Rybka	Hyżne	5	10
Boska Dolina	Dylągówka	4	16
„Domek pod Różą”	Brzezówka	3	8
Gospodarstwo Agroturystyczne Jacek Baran	Nieborów	5	15

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UG Hyżne.

2.5.4. Rolnictwo

W gminie Hyżne formalnie istnieje 1803 gospodarstwa rolne⁴⁴. Ich średnia powierzchnia to jedynie 1,5 ha⁴⁵. Przeważają gospodarstwa o powierzchni do 2 ha. Choć gmina zaliczana jest do gmin rolniczych, to jednak w ostatnich latach utraciła tę funkcję, gdyż praktycznie zaprzestano uprawy ziemi dla celów zarobkowych. Rolnicy, którzy prowadzą jeszcze działalność, nakierowani są głównie na zaspokajanie własnych potrzeb żywieniowych. Istnieje tylko jedno gospodarstwo specjalistyczne nastawione na hodowlę bydła mlecznego. Pozostałe są gospodarstwami mieszanymi. Kilku rolników prowadzi gospodarstwa ekologiczne. Ostatnie dostępne dane statystyczne na poziomie gmin dotyczą roku 2002.

Tabela 21. Liczba i powierzchnia gospodarstw rolnych indywidualnych w gminie Hyżne w roku 2002

Rok	Liczba gospodarstw		Powierzchnia [ha]					
	ogółem	w tym pow. 1 ha użytków rolnych	ogółem	w tym użytki rolne				
				razem	orne	sady	łąki	pastwiska
2002	1614	1125	3375	2854	1902	35	500	418

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego: *Województwo podkarpackie. Podregiony, powiaty, gminy 2008*.

Procesy zachodzące w obszarze rolnictwa w gminie Hyżne są zbieżne z procesami ogólnokrajowymi. Mimo wyraźnej poprawy koniunktury w latach 2004–2010 trwał w Polsce proces polegający na zmniejszaniu się liczby gospodarstw osób fizycznych prowadzących produkcję rolniczą. W latach 2002–2010 liczba tych, które były aktywne zmniejszyła się z 2168,7 tys. w 2002 roku do 1891,1 tys. w 2010 roku, czyli o 283,6 tys. (13,1%). Ponadto wśród tych aktywnych część nie prowadziła produkcji rolniczej, a po 2004 roku ich liczba wzrosła, zapewne po to by móc skorzystać z dopłat, choć warunkiem było utrzy-

⁴⁴ Dane UG Hyżne.

⁴⁵ Wartość ustalona Zarządzeniem Wójta Gminy Hyżne nr 260/14 z 16.01.2014 r.

mywanie gruntów w stanie gotowości produkcyjnej. W rezultacie w 2010 roku tylko 1617,3 tys. gospodarstw osób fizycznych prowadziło produkcję rolniczą⁴⁶.

2.6. Infrastruktura komunikacyjna i techniczna

2.6.1. System sieci drogowej i transportowej w gminie

Gmina Hyżne ma dobrze rozwinięte połączenia drogowe. Przez jej teren przebiegają trzy drogi wojewódzkie oraz siedem dróg powiatowych. Komunikację wewnętrzną zapewnia sieć dróg gminnych i wewnętrznych ogólnodostępnych (nieposiadających statusu dróg publicznych).

Tabela 22. Drogi publiczne na terenie gminy Hyżne

Numer drogi	Nazwa	
drogi wojewódzkie		
835	Lublin – gr. woj. lubelskiego – Sieniawa – Przeworsk – Kańczuga – Dynów – Grabownica Starzeńska	
877	Naklik – Leżajsk – Łańcut – Szklary	
878	Rzeszów – Dylągówka	
drogi powiatowe		
1418R	Borek Stary – Borówki – Grzegorzówka	
1419R	Grzegorzówka – Wólka Hyżnieńska – Hadle Szklarskie	
1420R	Jawornik Polski - Grzegorzówka	
1421R	Błażowa-Dylągówka	
1423R	Brzezówka – Makłuczka – Błażowa Dolna	
1424R	Od drogi 1423R – Nieborów Mały	
1425R	Dylągówka - Szklary	
drogi gminne		długość [km]
108451R	Brzezówka – Borówki	2,5
108452R	Hyżne – Brzezówka – Borek Stary	2,9
108453R	Hyżne – Nowa Wieś	2,2
108454R	Brzezówka – Hyżne – Dylągówka	5,8
108455R	Grzegorzówka – Zabratówka	1,5
108456R	Dylągówka – Zaprzylasek	1,4
108457R	Dylągówka - Mostki – Szklary	5,5
108458R	Grzegorzówka – Wólka	1,5
108458R	Wólka – Remiza	0,5
108459R	Szklary – Kopanina	2,0

Źródło: opracowanie własne.

Stan dróg na terenie gminy jest zróżnicowany. Jeżeli chodzi o drogi wojewódzkie, to stan ich nawierzchni nie jest zadowalający, podobnie jak stan przepustów i rowów odwadniających. Lepiej pod tym względem prezentują się drogi powiatowe. Poważnym

⁴⁶ *Zmiany zachodzące w gospodarstwach rolnych w latach 2002–2010. Powszechny spis rolny 2010*, praca zbiorowa pod kierunkiem prof. dr. hab. W. Józwiaka i Prof. dr. hab. W. Ziętary, Warszawa 2013, s. 183.

mankamentem jednych i drugich jest ich niezadowalająca szerokość, co stwarza utrudnienia w ruchu pojazdów i pieszych. Na niektórych odcinkach dróg wojewódzkich (w sołectwie Hyżne, Dylągówka i Szklary) wybudowano chodniki dla pieszych, jednak potrzeby w tym zakresie są nadal duże. Drogi wojewódzkie i powiatowe są w większości oświetlone.

Jeżeli chodzi o drogi gminne i wewnętrzne, to podobnie jak w przypadku dróg wyższej kategorii, poważny problem stanowi zbyt mała szerokość ich jezdni. Stan dróg gminnych uległ poprawie w ostatnich latach, dla nadal niezbędne są inwestycje w tym obszarze.

Droga gminna 108457R Dylągówka – Mostki – Szklary nie ma nawierzchni utwardzonej. W najgorszym stanie są drogi wewnętrzne ogólnodostępne. W zdecydowanej większości posiadają nawierzchnię utwardzoną jedynie kruszywem, ze względu na ich małe szerokości często są nieodwodnione, co przyspiesza ich degradację. Ich szerokość często nie przekracza 2,5 m. Bardziej uczęszczane odcinki dróg gminnych są oświetlone. Przy żadnej z dróg gminnych nie urządzono chodników dla pieszych.

Jeżeli chodzi o transport publiczny, to jest realizowany w większości przez PKS Rzeszów, chociaż pojawiają się również inni przewoźnicy (prywatni). Wszystkie sołectwa posiadają połączenia autobusowe z Rzeszowem, przy czym najlepszą siatkę połączeń mają sołectwa Dylągówka, Hyżne i Brzezówka. Te same sołectwa są również skomunikowane z Dynowem. Brak jest połączeń transportem publicznym z pozostałymi sąsiednimi gminami, jak również pobliskimi miastami (Łańcutem i Przeworskiem).

Przez gminę nie przebiegają linie kolejowe, za wyjątkiem kolejki wąskotorowej w Szklarach, która jednak jest wykorzystywana tylko jako atrakcja turystyczna na trasie Przeworsk – Dynów. Najbliższy węzeł kolejowy znajduje się w Rzeszowie.

Gmina ma dobre połączenie drogowe a autostradą A4 oraz lotniskiem w Jasionce k/Rzeszowa.

2.6.2. Stan sieci infrastruktury technicznej

Gmina nie ma kompleksowych systemów zaopatrzenia w wodę oraz kanalizacji sanitarnej. Pod względem odsetka ludności korzystającej z instalacji wodociągowej i kanalizacyjnej lokuje się na niskich pozycjach w powiecie rzeszowskim oraz województwie podkarpackim. Nieco lepiej wygląda sytuacja, jeżeli chodzi o korzystających z instalacji gazowych.

Tabela 23. Odsetek mieszkańców gminy Hyżne korzystających z instalacji wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej na tle powiatu i województwa w 2014 roku

Lokata	Odsetek ludności korzystającej z instalacji		
	wodociągowej	kanalizacyjnej	gazowej
w powiecie rzeszowskim	9	12	7
w województwie podkarpackim	117	135	91

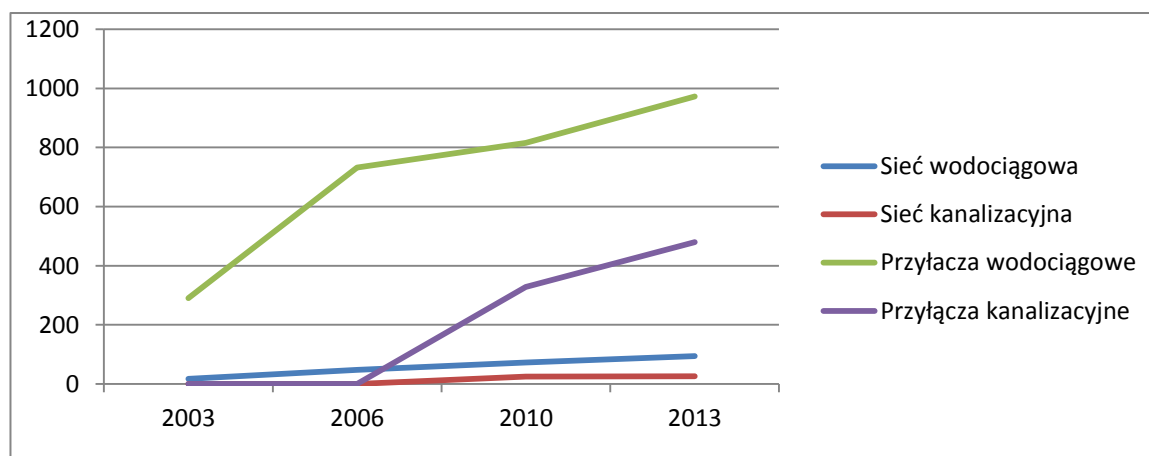
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Statystycznego Vademecum Samorządowca 2015*.

Tabela 24. Sieć kanalizacyjna i wodociągowa w gminie Hyżne w latach 2003–2013

Lata	Sieć [km]		Przyłącza [szt.]	
	wodociągowa rozdzielcza	kanalizacyjna	wodociągowe	kanalizacyjne
2003	17,1	0	290	0
2006	47,9	0	732	0
2010	72,2	24,3	815	328
2013	94,1	26,0	972	480

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego: *Województwo podkarpackie. Podregiony, powiaty, gminy...*

Wykres 10. Wodociąg i kanalizacja w gminie Hyżne w latach 2003–2013

Źródło: opracowanie własne

W 2014 roku z instalacji wodociągowej korzystało 53,4% mieszkańców gminy (w powiecie 78,1%), z kanalizacyjnej – 30,1% (w powiecie 70,6%), zaś z gazowej – 65-70%⁴⁷ (w powiecie 64%). Jak wynika z tych danych potrzeby inwestycyjne gminy w zakresie instalacji wodociągowej oraz kanalizacyjnej są bardzo duże i wymagają podjęcia pilnej interwencji.

⁴⁷ Na podstawie danych UG Hyżne.

Tabela 25. Wodociąg i kanalizacja w gminie Hyżne w 2015 roku

Sieć [km]		Aktywne przyłącza [szt.]	
wodociągowa	kanalizacyjna	wodociągowe	kanalizacyjne
83,68	51,08	1214	747

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Zakładu Usług Komunalnych i Rekreacyjnych GOSIR oraz UG Hyżne.

Dużym wyzwaniem dla gminy będzie budowa nowych ujęć wody, gdyż poziom, jak i wydajność wody w obecnie używanych studniach uległy znaczącemu obniżeniu. Problemy dotyczą również mieszkańców niekorzystających z wodociągu gminnego, co powoduje naciski społeczne na szybką rozbudowę wodociągu zbiorczego.

Tabela 26. Wydajność istniejących studni wodociągu gminnego

Oznaczenie studni	Wydajność projektowa	Wydajność faktyczna w grudniu 2015 r.
SI Hyżne	5,0 m ³ /h	4,19 m ³ /h
SII Hyżne	12,0 m ³ /h	5,29 m ³ /h
SI Dylągówka	3,0 m ³ /h	1,16 m ³ /h
SII Dylągówka	9,5 m ³ /h	8,6 m ³ /h

Źródło: Protokół XV sesji Rady Gminy Hyżne odbytej w dniu 22 stycznia 2016 r.

Jeżeli chodzi o zaopatrzenie mieszkańców gminy Hyżne w energię elektryczną, to aktualne potrzeby są zabezpieczone, sieć energetyczna jest sukcesywnie modernizowana. Podobnie nie ma problemów z telefonią stacjonarną oraz dostępem do internetu. Na terenie gminy działa Okręgowa Spółdzielnia Telefoniczna w Tyczynie, której członkami są również mieszkańcy gminy. Spółdzielnia modernizuje lokalną sieć, wykorzystując w coraz szerszym zakresie nowoczesne połączenia światłowodowe.

W gminie nie ma zbiorczych systemów zaopatrzenia w ciepło, mieszkańcy wykorzystują indywidualne źródła ciepła. Wykorzystywanym paliwem jest głównie węgiel oraz drewno, niewiele budynków ogrzewanych jest gazem. Ma to negatywny wpływ na środowisko ze względu na niską emisję. Dotyczy to zwłaszcza zamieszkałych dolin. Budynki będące własnością gminy są ogrzewane wyłącznie paliwem gazowym.

III. Analiza SWOT dla gminy Hyżne. Wykaz zjawisk stanowiących szanse i zagrożenia oraz mocne i słabe strony rozwoju jednostki

Analiza SWOT jest jednym z najpopularniejszych i najczęściej stosowanych narzędzi planowania strategicznego o charakterze analitycznym, który służy opisowi sytuacji jednostki terytorialnej oraz gromadzeniu i segregowaniu informacji na jej temat. Narzędzie to jest przydane do oceny sytuacji jednostki terytorialnej w stosunku do jej otoczenia zewnętrznego, co pozwala identyfikować możliwości budowania konkurencyjności jednostki terytorialnej. Z uwagi na specyfikę gminy Hyżne dokonany został podział uwarunkowań oddziałujących na przebieg procesów rozwoju gminy na trzy grupy (wymiary): 1) Wymiar terytorialny, komunikacyjny i infrastrukturalny, 2) Wymiar gospodarczy oraz 3) Wymiar społeczno-demograficzny. Wyodrębnione wymiary zastosowano do zidentyfikowania mocnych i słabych stron gminy, jak również szans i zagrożeń rozwoju tejże jednostki terytorialnej. Dla każdego z nich określono siłę oddziaływania w skali 1–6 oraz tendencję, tj. rosnące, malejące, bądź też utrzymujące się na tym samym poziomie znaczenie danego czynnika.

W pierwszej grupie uwarunkowań uwzględniono zależności o charakterze lokalizacyjnym, które wpływają na możliwości rozwoju gminy, a jednocześnie są sprzężone z systemem komunikacyjnym i transportowym. Ponadto grupa ta obejmuje układy infrastruktury technicznej, tj. stan i zakres sieci wodociągowych, kanalizacyjnych i energetycznych oraz telekomunikacyjnych. W grupie tej wyróżniono także zasoby naturalne i walory przyrodnicze i klimatyczne. Druga grupa uwarunkowań, „Wymiar gospodarczy”, zawiera elementy oddziałujące na poziom rozwoju gospodarczego gminy, jak chociażby uwarunkowania formalno-prawne umożliwiające podejmowanie działalności gospodarczej (plan zagospodarowania przestrzennego gminy), przedsiębiorczość mieszkańców, współpraca przedsiębiorców, współpraca sektora gospodarczego i władz gminy, przygotowanie terenów pod wspólne przedsięwzięcia, infrastruktura turystyczna, warunki do rozwoju rolnictwa oraz dywersyfikacji produkcji rolnej, system doradztwa, poręczeń i gwarancji dla lokalnych przedsiębiorców. Z kolei w obrębie trzeciej grupy czynników oddziałujących na kształt procesów rozwojowych w gminie Hyżne, tj. „Wymiaru społeczno-demograficznego”, zidentyfikowano m.in. strukturę demograficzną i znaczenie poszczególnych grup wiekowych, poziom aktywności społecznej i zaangażowania publicznego, działalność organizacji pozarządowych, zjawisko migracji, sieć infrastruktury społecznej, w tym o charakterze edukacyjnym i kulturalnym.

Dzięki analizie SWOT możliwa jest segregacja uwarunkowań wpływających na całokształt procesów rozwojowych gminy według czterech kategorii o charakterze strategicznym: mocne strony (S-strengths), obejmujące uwarunkowania stanowiące przewagę i walory jednostki, może pozytywnie oddziaływać na procesy rozwoju i wywoływać zmiany; słabe strony (W-weaknesses), obejmujące bariery, ograniczenia, wady i trudności występujące w jednostce terytorialnej, szanse (O-opportunities), a więc elementy, które odpowiednio wykorzystane mogą przyczynić się do wprowadzania pozytywnych zmian i rozwoju; zagrożenia (T-threats), na które składają się elementy potencjalnie zagrażające planowanym zmianom oraz mogące powodować niekorzystną sytuację w jednostce terytorialnej.

Na podstawie przeanalizowanych danych udostępnionych przez Urząd Gminy Hyżne, spotkań z przedstawicielami władz lokalnych oraz informacji pozyskanych podczas zorganizowanych paneli dyskusyjno-konsultacyjnych w gminie, sporządzono poniższą analizę SWOT.

Tabela 27. Analiza SWOT gminy Hyżne

MOCNE STRONY	SILA ODDZIAŁYWANIA CZYNNIKA NA ROZWÓJ GMINY W SKALI 1-6	TENDENCJA
Wymiar terytorialny, komunikacyjny i infrastrukturalny		
Lokalizacja w pobliżu prężnego ośrodka miejskiego – stolicy regionu - Rzeszowa	6	→
Dobra komunikacja ze stolicą regionu	6	→
Stosunkowo bliskie położenie względem średniej wielkości ośrodków miejskich województwa podkarpackiego, takich jak Przemyśl, Łańcut, Przeworsk, Dynów, Sanok, Krosno	4	→
Współpraca w ramach Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia	5	↑
Dobrze rozwinięta sieć dróg lokalnych (gminnych)	6	→
Dorze rozwinięta sieć średniego i niskiego napięcia.	3	→
Dobrze rozwinięta sieć telekomunikacyjna i informatyczna, adekwatna do potrzeb mieszkańców.	6	→
Wymiar gospodarczy		
Dobra jakość gleb	4	↑
Dobra jakość wód powierzchniowych i podziemnych	4	↑
Dobry stan infrastruktury sportowej, turystycznej i rekreacyjnej obejmującej system boisk oraz szlaków turystycznych na terenie gminy	5	↑
Zasoby wód mineralnych (solankowych i siarczkowych)	6	↑
Lokalizacja złóż zeolitów i diatomitów na terenie gminy	6	↑
Wymiar społeczno-demograficzny		
Dobrze rozwinięta sieć szkół gminnych	5	↓
Dobra jakość infrastruktury szkolnej (edukacyjnej oraz sportowo-rekreacyjnej)	5	↓

Adekwatna do potrzeb gminy sieć bibliotek gminnych i ich zasobów	5	→
Cykliczne wydarzenia kulturalne, częściowo organizowane przez podmioty prywatne	4	↑
Aktywność mieszkańców gminy przejawiająca się w oddolnych inicjatywach społecznych oraz działalności organizacji pozarządowych, co świadczy o wysokim kapitale społecznym, poczuciu tożsamości lokalnej i podzielanych wartościach	5	↑
Dążenie do zaangażowania w sprawy gminy o czym świadczy zainteresowanie spotkaniami i konsultacjami społecznymi	5	↑
Aktywność sołectw i lokalnych liderów społecznych, odgrywających istotną rolę w integrowaniu członków wspólnoty gminnej	5	↑

SŁABE STRONY	SIŁA ODDZIAŁYWANIA CZYNNIKA NA ROZWÓJ GMINY W SKALI 1-6	TENDENCJA
Wymiar terytorialny, komunikacyjny i infrastrukturalny		
Niski poziom zaangażowania gminy w działalność wielopodmiotowych struktur kooperacyjnych (z innymi jednostkami terytorialnymi czy aktorami poza publicznymi, np. w ramach Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego)	3	→
Brak planu zagospodarowania przestrzennego gminy	5	→
Nieuregulowane ciekі rzeczne i potoki na terenie gminy powodujące lokalne zagrożenie w przypadku wysokich stanów wód	5	→
Brak ciągów komunikacyjnych dla pieszych i rowerzystów biegnącej wzdłuż drogi wojewódzkiej	5	↑
Brak dostępu do sieci kanalizacyjnej i wodociągowej części gospodarstw domowych z terenu gminy	5	↑
Nieefektywny, nierentowany i niekonkurencyjny sektor rolny, stanowiący dodatkową formę działalności mieszkańców gminy, a nie stanowiący głównego źródła utrzymania	4	↓
Brak systemu wsparcia tradycyjnego rolnictwa i hodowli	4	→
Wymiar gospodarczy		
Rozproszenie gruntów rolnych i zróżnicowana jakość terenów uprawnych	6	→
Niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców. Brak lokalnych inicjatyw gospodarczych	5	→
Brak współpracy lokalnych przedsiębiorców	4	→
Brak terenów inwestycyjnych stanowiących własność gminy	5	↑
Brak oferty inwestycyjnej gminy oraz informacji o możliwościach rozwoju gospodarczego jednostki	4	→
Brak współpracy z lokalnymi przedsiębiorcami	6	↑
Brak instytucji doradczych, poręczeniowych i pożyczkowych ułatwiających rozpoczęcie działalności gospodarczej w gminie	5	↑
Brak opracowanego wykazu planowanych inwestycji powiązanych z budżetem gminy i wieloletnią prognozą finansową.	6	↑
Niewykorzystanie w pełni potencjału szlaków turystycznych oraz warunków przyrodniczych	5	↑
Brak promocji walorów turystycznych i przyrodniczych gmi-	6	↑

ny		
Brak całościowej strategii promocji gminy oraz działań poprowadzających wizerunek jednostki	6	↑
Wymiar społeczno-demograficzny		
Niski poziom profesjonalizacji i instytucjonalizacji inicjatyw społecznych	4	↑
Brak możliwości dla ludzi młodych	5	↑
Niski przyrost naturalny	5	↑
Wysokie koszty utrzymania sieci szkół, która z jednej strony zapewnia łatwy dostęp do edukacji, ale z drugiej generuje koszty dla budżetu gminy	5	↑
Brak infrastruktury społecznej gminy w postaci mieszkań socjalnych	3	→
Ograniczona i nieatrakcyjna oferta kulturalna gminy dla młodych mieszkańców jednostki	5	↑
Niski poziom zaangażowania młodych ludzi sprawami gminy	4	↑
Zmiana struktury społecznej na skutek starzenia się społeczności gminy	4	↑
Konieczność intensyfikowania działań w zakresie pomocy społecznej zwłaszcza w grupie osób starszych (zasiłki, opieka dzienna, wsparcie materialne, zapewnienie opieki stacjonarnej)	4	↑

SZANSE	SIŁA ODDZIAŁYWANIA CZYNNIKA NA ROZWÓJ GMINY W SKALI 1-6	TENDENCJA
Wymiar terytorialny, komunikacyjny i infrastrukturalny		
Intensyfikacja działań zmierzających do opracowania planu zagospodarowania terenu gminy oraz współpraca aktorów lokalnych w zakresie przeznaczania gruntów pod wspólnie wypracowane gminne przedsięwzięcia	4	↑
Rozbudowa sieci kanalizacyjnej, wodociągowej oraz oświetlenia wzdłuż dróg gminnych, mająca poprawić standard życia mieszkańców gminy	5	↑
Rozbudowa sieci dróg wewnętrznych w gminie.	5	↑
Współpraca z publicznymi i prywatnymi przedsiębiorstwami przewozowymi w zakresie poprawy połączeń poszczególnych miejscowości gminy Hyżne z Rzeszowem i ośrodkami miejskimi średniej wielkości	4	↑
Wymiar gospodarczy		
Rozbudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	5	↑
Intensyfikacja działań zmierzających do wykorzystania wód mineralnych w lecznictwie. Dążenie do uzyskania statusu miejscowości sanatoryjnej (uzdrowiskowej) przez Nieborów	5	↑
Konkurencyjne ceny usług agroturystycznych i dogodna lokalizacja dla pobytów weekendowych lub turystów „przejazdowych” odwiedzających Rzeszów, Łańcut, Przemyśl czy Bieszczady lub Beskid Niski	4	↑
Opracowanie łączonej, kompleksowej oferty turystycznej we współpracy z sąsiadującymi gminami	4	↑
Współpraca aktywnych podmiotów funkcjonujących na terenie gminy w wymiarze gospodarczym	5	↑
Promocja przedsiębiorczości społecznej jako formy przeciwdziałania bezrobociu wśród mieszkańców gminy	4	↑
Stworzenie funduszu gwarancyjnego i/lub pożyczkowego umożliwiającego rozpoczęcie działalności gospodarczej lub	4	↑

aplikowanie o środki zewnętrzne przez lokalnych przedsiębiorców (np. we współpracy z instytucjami finansowanymi, regionalnym funduszem poręczeniowym)		
Wsparcie organizacyjne i koncepcyjne lokalnych przedsiębiorców w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych. Powołanie lub podjęcie współpracy z podmiotem świadczącym doradztwo usług eksperckie w zakresie rozpoczynania i prowadzenia działalności gospodarczej (organizacje pozarządowe z terenu województwa, ośrodki naukowe, instytucje otoczenia biznesu, agencje rozwoju z obszaru województwa)	4	↑
Strategiczne podejście do działań promocyjnych gminy. Szczególny nacisk na promocję turystyki (w tym turystyki wiejskiej, agroturystyki, aktywnej, eko-turystyki) z wykorzystaniem nowych mediów i wyodrębnieniem grup docelowych (targetu działań promocyjnych)	5	↑
Wymiar społeczno-demograficzny		
Zaangażowanie w działania na rzecz gminy także osób młodych	5	↑
Wdrożenie partycypacyjnych form zarządzania gminą, zmierzających do współdziałania mieszkańców w procesie wyznaczania kierunków rozwoju oraz planowaniu działań	5	→
Powołanie społecznego ciała doradczo-konsultacyjnego, tj. rady społecznej złożonej z przedstawicieli poszczególnych sołectw z głosem doradczym w sprawach rozwoju gminy	4	→
Wsparcie sektora społecznego przez władze gminy w zakresie organizacyjnym i koncepcyjnym oraz współpraca na rzecz gminy	4	→

ZAGROŻENIA	SIŁA ODDZIAŁYWANIA CZYNNIKA NA ROZWÓJ GMINY W SKALI 1-6	TENDENCJA
Wymiar terytorialny, komunikacyjny i infrastrukturalny		
Konkurencja dużego ośrodka miejskiego w zakresie lokowania przedsiębiorstw	6	↑
Bliskość Rzeszowa i jego rozwój społeczno-gospodarczy sprowadza gminę do funkcji „sypialni”, a nie miejsca w którym się pracuje i żyje	6	↑
Postępująca emigracja (zewnętrzna – poza teren województwa i kraju), zwłaszcza w grupie osób młodych	5	↑
Marginalizacja drogi wojewódzkiej Rzeszów – Przemyśl przebiegającej przez Hyżne w systemie rozbudowy dróg wojewódzkich, krajowych i autostrad (A4)	4	→
Wymiar gospodarczy		
Niewykorzystanie potencjałów naturalnych w postaci zasobów wód mineralnych, na skutek braku inwestycji o charakterze turystyczno-rekreacyjno-uzdrowiskowym	5	↑
Spowolnienie rozwoju przedsiębiorczości w gminie przy braku wsparcia i współpracy ze strony władz lokalnych	4	↑
Niewykorzystanie możliwości rozwoju gminie sektora turystycznego na skutek rozdrobnienia gruntów i braku porozumienia ich właścicieli	5	↑
Konkurencja ze strony innych jednostek gminnych zaangażowanych w struktury kooperacyjne, np. Rzeszowski Obszar Funkcjonalny	4	↑
Konkurencyjna cena gruntów zachęcając do osadnictwa i napływu mieszkańców z pobliskiej aglomeracji – Rzeszowa	4	↑
Brak alternatywy dla nierentownego i nieefektywnego rolnic-	5	↑

twa		
Niewykorzystanie możliwości dywersyfikacji dotychczasowej działalności rolniczej w postaci hodowli i rolnictwa ekologicznego, rozwoju agroturystyki, turystyki wiejskiej i aktywnej	5	↑
Brak promocji agroturystyki i warunków dla turystyki weekendowej powodują, że turyści decydują się na inne miejsca, często o uboższych walorach przyrodniczych i krajobrazowych	6	↑
Brak strategicznego i długofalowego myślenia o kierunkach rozwoju gminy oraz koncentracja na zadaniach obligatoryjnych związanych z zaspokajaniem podstawowych potrzeb społecznych i dostarczaniem podstawowych usług publicznych	5	↑
Brak działań promocyjnych, pozwalających na pozyskanie turystów i potencjalnych inwestorów	5	↑
Wymiar społeczno-demograficzny		
Brak zaangażowania młodych osób w sprawy gminy	4	↑
Brak porozumienia społeczności lokalnej i ich reprezentacji (organizacji pozarządowych), przedsiębiorców i władz z terenu gminy	4	↑
Brak możliwości podjęcia zatrudnienia na terenie gminy jako główny czynnik wpływający na decyzję o emigracji	5	↑
Niedopasowanie oferty kulturalnej do potrzeb i oczekiwań mieszkańców, w tym dzieci i młodzieży	5	↑
Niewykorzystanie infrastruktury szkolnej w związku z niskim przyrostem naturalnym w gminie	5	→
Brak infrastruktury oraz rozwiązań instytucjonalno-organizacyjnych na rzecz osób starszych	4	↑
Zatracanie lokalnej tożsamości gminy w obliczu napływu nowych mieszkańców traktujących ją wyłącznie jako „sypialnię”, a nie miejsce rozwoju pasji i zainteresowań	4	↑
Trudności integracyjne nowych mieszkańców (napływających z okolic), którzy nie integrują się ze społecznością lokalną. Ich życie zawodowe, społeczne (w tym edukacyjne, kulturalne) jest związane z Rzeszowem i innymi miejscami	4	↑

IV. Identyfikacja obszarów interwencji

Opracowanie analizy SWOT dla gminy Hyżne oraz przeprowadzenie konsultacji z przedstawicielami oraz mieszkańcami gminy pozwoliło zidentyfikować tzw. obszary niezbędnej interwencji władz samorządowych, a w ich obrębie problemy, które powinny zostać stopniowo rozwiązywane. Wyróżnione obszary kumulują szereg problemów w gminie, a jednocześnie stanowią barierę rozwoju jednostki. Przyczyny ich istnienia mają złożony charakter, jednak w dużej mierze wynikają z kapitałochłonności zadań publicznych co powoduje konieczność wyboru realizowanych przedsięwzięć. Ograniczony budżet gminy nie jest w stanie zaspokoić wszystkich oczekiwań mieszkańców, a zadaniem władz jest dokonanie wyboru priorytetów podejmowanych przedsięwzięć. Do obszarów niezbędnej interwencji w gminie Hyżne należą:

1. Infrastruktura techniczna i komunikacyjna oraz planowanie przestrzenne

- Sieć dróg lokalnych
- Ciągi komunikacyjne (piesze i rowerowe)
- Opracowanie planu zagospodarowania przestrzennego
- Podejmowanie działań na rzecz scalania gruntów należących do podmiotów prywatnych pod wspólnie zaplanowane przedsięwzięcia
- Strategiczne podejście do ochrony środowiska
- Regulacja sieci rzecznej (cieki wodne stwarzające zagrożenie dla gospodarstw domowych)
- Rozbudowa sieci kanalizacyjnej, wodociągowej i energetycznej
- Oświetlenie dróg gminnych

2. Infrastruktura społeczna, edukacyjna i kulturalna

- Racjonalizacja sieci szkół w obliczu niżu demograficznego oraz wykorzystanie istniejącego zaplecza infrastrukturalnego do innych celów
- Poprawa jakości kształcenia poprzez wprowadzenie dodatkowych zajęć rozwijających kompetencje i umiejętności dzieci i młodzieży z terenu gminy
- Poprawa efektywności pomocy społecznej w obliczu starzenia się społeczeństwa gminy
- Powstrzymanie negatywnych tendencji migracyjnych, zwłaszcza wśród ludzi młodych

- Poprawa atrakcyjności oferty kulturalno-rozrywkowej gminy dostosowanej do potrzeb i oczekiwań poszczególnych grup wiekowych mieszkańców
- Tworzenie warunków dla rozwoju kulturalnego oraz kształcenia mieszkańców
- Dbanie o lokalną tożsamość i promocję lokalnej tradycji

3. Gospodarka gminy oraz tworzenie warunków dla rozwoju sektora turystycznego

- Wspieranie lokalnej przedsiębiorczości
- Tworzenie korzystnych warunków dla powstawania nowych podmiotów gospodarczych (produkcyjnych i usługowych)
- Tworzenie warunków dla dywersyfikacji działalności rolniczej w kierunku rolnictwa ekologicznego, turystyki (w tym wiejskiej, agroturystyki, turystyki aktywnej i weekendowej)
- Rozbudowa poprawa atrakcyjności infrastruktury turystycznej i rozszerzenie oferty turystycznej
- Rozwój partycypacyjnych form zarządzania gminą i aktywizowanie społeczności lokalnej

V. Misja i wizja rozwoju gminy Hyżne

Wizja rozwoju gminy jest wyobrażeniem gminy w przyszłości, oczekiwanym i pożądanym stanem, do osiągnięcia którego zmierzają działania władz jednostki terytorialnej, realizowane w oparciu o dokumenty programowe i planistyczne. W przypadku wizji czasu czasowa nie musi być domknięta, a sama wizja może wykraczać poza przyjęty w strategii horyzont czasowy. Niemniej jednak przyjęte ramy czasowe dokumentu strategicznego narzucają pewną dyscyplinę. Wizja jest przyszłościową ideą, projekcją, mającą przyświecać działaniom prorozwojowym realizowanym w jednostce terytorialnej przez władze oraz innych aktorów lokalnych – społecznych i gospodarczych. Wizja odzwierciedla oczekiwania i wyobrażenia społeczności lokalnej, zasoby, potencjały i możliwości rozwojowe gminy. Wizja nie powinna być „odgórnie” narzucona, a wręcz przeciwnie, wspólne jej wypracowanie przez społeczność lokalną gwarantuje łatwiejszy proces implementacji zaplanowanych działań⁴⁸.

Biorąc pod uwagę zidentyfikowane zasoby i możliwości, ale także potrzeby i oczekiwania mieszkańców wyrażone podczas spotkań poprzedzających opracowanie niniejszego dokumentu strategicznego, sformułowana została następująca wizja gminy:

Wizja

Gmina Hyżne to jednostka efektywnie wykorzystująca potencjały, jakimi są: dogodna lokalizacja (w pobliżu stolicy regionu), warunki przyrodnicze, krajobrazowe i surowcowe, pozwalające na rozwój turystyki, oraz kapitał ludzki i społeczny. Hyżne to gmina przyjazna mieszkańcom i otwarta na turystów. To gmina, w której partnerstwo jest podstawą zarządzania i wyznaczania kierunków rozwoju.

Z kolei misja jest nadrzędnym celem o charakterze strategicznym, który wyznacza kierunek działania władz jednostki terytorialnej. Jednocześnie realizacja misji pozwala na osiągnięcie pożądanego obrazu gminy wyrażonego w wizji. Wyższy poziom konkretyzacji misji sprawia, że ma ona określony horyzont czasowy, a także określa warunki, zasady i sposoby realizacji działań mających zapewnić rozwój gminy i jej oczekiwany wizerunek. O ile wizja jest w dużej mierze odbiciem oczekiwań społeczności oraz lokalnych aktorów co do przyszłego kształtu jednostki terytorialnej, o tyle misja dookreśla rolę władz samo-

⁴⁸ Por. A. Chrostowski, *Doradztwo naukowe (Action Research) jako metoda sprzyjająca uczeniu się w organizacji*, [w:] *Nowe kierunki w organizacji i zarządzaniu. Organizacje, konteksty, procesy zarządzania*, red. B. Glinka, M. Kostecka, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 461.

rządowych, jako głównego podmiotu odpowiedzialnego za kreowanie, inspirowanie oraz realizację zachodzących zmian zgodnie z przyjętymi założeniami.

Misja gminy Hyżne do 2025 roku

Zrównoważony rozwój gminy Hyżne realizowany na zasadzie partnerstwa, wykorzystujący doświadczenie i możliwość lokalnych aktorów reprezentujących sektor publiczny, społeczny i gospodarczy, zapewniający wysoką jakość życia mieszkańców dzięki efektywnemu wykorzystaniu potencjałów gminy i sprawnemu zarządzaniu jednostką terytorialną.

Realizacja działań zmierzających do osiągnięcia przyjętej wizji i misji powinna opierać się na zasadach podzielanych i akceptowanych przez wszystkie podmioty lokalne (aktorów) zaangażowane w procesy rozwoju gminy. Zgodnie z założeniami podejścia *good governance* (tzw. dobre rządzenie)⁴⁹ zalecanym zarówno przez Bank Światowy, jak i instytucje Unii Europejskiej jako właściwy sposób podejmowania decyzji w jednostkach lokalnych, istotne jest tworzenie warunków poprawiających poziom zaangażowania społecznego oraz partycypacji społeczności lokalnej w procesach decyzyjnych. Zasady wyznaczające standardy działań na rzecz rozwoju powinny być oparte na wartościach i postawach powielanych przez wszystkich członków społeczności lokalnej, do której zaliczyć można wspólnotę jako wartość nadrzędną, dobro wspólne i jego poszanowanie, wzajemne zaufanie, poszanowanie walorów środowiskowych i zasobów naturalnych mające na uwadze przyszłe pokolenia (zrównoważony rozwój), aktywność społeczna czy przedsiębiorczość i otwartość na nowe rozwiązania i kierunki rozwoju. Do podstawowych zasad, które powinny towarzyszyć realizacji założeń dokumentu strategicznego w gminie Hyżne, zaliczyć należy:

- **kompleksowość i wielopłaszczyznowość działań** – podejmowanie inicjatyw rozwojowych we wszystkich sferach funkcjonowania gminy bez zaniechania lub

---

⁴⁹ Koncepcja *good governance* (dobre rządzenie) pojawiła się po raz pierwszy w rekomendacjach Banku Światowego jako alternatywa dla nieefektywnego rządzenia w sektorze publicznym, który wiązano z brakiem potencjałów w administracji publicznej. Celem „dobrego rządzenia” było usprawnienie funkcjonowania instytucji publicznych, poprawa ich efektywności w tym także finansowej. Z czasem koncepcję *good governance* rozbudowano o partycypację społeczeństwa (oraz organizacji społecznych i grup interesu) w procesach decyzyjnych oraz w zakresie implementacji polityk publicznych. Koncepcja Banku Światowego została rozszerzona i dostosowana do specyfiki Unii Europejskiej, dla której *good governance* jest kluczowym modelem rządzenia w sektorze publicznym, zakładającym otwartość i przejrzystość administracji, sprawną komunikację ze społeczeństwem oraz angażowanie i włączanie społeczności w procesy decyzyjne zapadające na każdym szczeblu władzy. Szerzej: European governance - A white paper, Communication from the Commission of 25 July 2001, [COM(2001) 428 final - Official Journal C 287 of 12.10.2001. Patrz także: Koncepcja *good governance* – refleksje do dyskusji, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2008.

pomijania niektórych obszarów; kompleksowość jest niezbędna z uwagi na złożoność procesów rozwoju terytorialnego;

- **partnerstwo** – rozumiane jako równe i sprawiedliwe traktowanie wszystkich podmiotów chcących partycypować w kreowaniu procesów rozwoju oraz działań podejmowanych w gminie;
- **brak dyskryminacji i wykluczenia** – rozumiane jako zapewnienie równego dostępu do informacji i możliwości artykulacji swoich potrzeb, oczekiwań i opinii dotyczących spraw wspólnoty lokalnej i rozwoju gminy;
- **współpracę** – dotyczy zarówno kooperacji wewnątrz- jak i międzysektorowej; Celem współpracy jest wzmocnienie pozytywnych skutków działań realizowanych przez poszczególnych aktorów funkcjonujących w gminie (efekt synergii), eliminacja dublowania się zadań, kumulacja sił i możliwości działania oraz zapobieganie rozpraszania zasobów (m.in. finansowych i organizacyjnych), które obniżają efektywność działań prorozwojowych;
- **przejrzystość działania** – dotyczy zarówno władz jak i pozostałych podmiotów funkcjonujących w gminie, poprawia wizerunek jednostki i podnosi poziom zaufania;
- **informowanie** – obejmujące efektywną komunikację pomiędzy władzami i mieszkańcami, a także sektorem społecznym i gospodarczym. Gwarantuje wzajemne zrozumienie, zwiększa wiarygodność i zaufanie.

VI. Spójność założeń strategii rozwoju gminy Hyżne z dokumentami nadrzędnymi

Wizja i misja rozwoju gminy Hyżne, jak również zidentyfikowane priorytetowe obszary rozwoju oraz wskazane w nich cele i poszczególne działania zmierzające do ich realizacji są zbieżne z obowiązującymi dokumentami strategicznymi przyjętymi na poziomie europejskim, krajowym, regionalnym i subregionalnym. Zbieżność założeń wszystkich dokumentów jest istotna z uwagi na realizację założeń europejskiej polityki spójności, postulowany przez instytucje UE terytorialny charakter interwencji, zwłaszcza z wykorzystaniem środków publicznych, a także kumulowanie i intensyfikowanie procesów rozwojowych.

W ostatnich latach zarówno na szczeblu UE, jak i krajowym widoczna jest zmiana myślenia o kierunkach i efektywności interwencji publicznej. Coraz większe znaczenie w kontekście realizowanych polityk rozwoju na poszczególnych poziomach decyzyjnych ma funkcjonalny (a nie wyłącznie administracyjno-przestrzenny) wymiar obszaru planowanej interwencji. Kluczowym instrumentem w kontekście rozwoju jednostek terytorialnych staje się współpraca podejmowana zarówno z jednostkami tego samego szczebla decyzyjnego, jak i ulokowanych na innych poziomach decyzyjnych zgodnie z koncepcją rządu wielopoziomowego (*multilevel governance*)⁵⁰. Ponadto współpraca na rzecz rozwoju wymaga współcześnie łączenia potencjałów i doświadczeń różnych aktorów, reprezentujących sektor publiczny, społeczny i gospodarczy, a także aktywnego udziału społeczności lokalnych i ich reprezentacji w inicjowaniu, opracowywaniu i wdrażaniu przyjętych decyzji zgodnie z założeniami podejścia *good governance* (dobre rządzenie)⁵¹.

Z uwagi na liczbę obowiązujących dokumentów strategicznych i programowych w niniejszej strategii przywołane zostaną wyłącznie założenia i kierunki głównych dokumentów przyjętych na poziomie europejskim, krajowym (centralnym), regionalnym i subregionalnym.

---

⁵⁰ The White Paper on multi-level governance, The EU's Assembly of Regional and Local Representatives, Committee of Regions, European Union, <http://cor.europa.eu/en/activities/governance/Pages/white-pape-on-multilevel-governance.aspx> (20.12.2015).

⁵¹ Koncepcja *good governance* – refleksje do dyskusji, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2008.

6.1. Dokumenty przyjęte przez instytucje Unii Europejskiej

6.1.1. Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

Strategia Europa 2020 to podstawowy dokument przyjęty na poziomie europejskim, stanowiący punkt odniesienia dla wszystkich innych dokumentów planowania strategicznego przyjmowanych na pozostałych poziomach decyzyjnych. Dokument ten stanowi podstawę rozwoju całej Unii Europejskiej sięgając perspektywą do roku 2020. Wyróżniono w nim trzy powiązane ze sobą priorytety:

- rozwój inteligentny – oznaczający budowanie gospodarek krajowych opartych na wiedzy oraz rozwiązaniach innowacyjnych,
- rozwój zrównoważony – wykorzystywanie do budowania konkurencyjności gospodarek krajowych posiadanych przez nie zasobów przy jednoczesnym zachowaniu walorów środowiskowych i przyrodniczych,
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – rozwój gospodarczy ukierunkowany na wysoki poziom zatrudnienia oraz zapewnienie spójności w wymiarze społecznym i terytorialnym⁵².

Podjęcie przez państwa członkowskie interwencji we wskazanych obszarach ma przyczynić się do osiągnięcia rozwoju, wzrostu zatrudnienia oraz zwiększenia produktywności i spójności społecznej. Szczegółowe cele, które Unii Europejska jako całość powinna osiągnąć do 2020 roku obejmują:

- zatrudnienia w grupie 20–64 lat na poziomie 75%
- 3% PKB Unii Europejskiej na inwestycje w badania i rozwój
- osiągnięcie planu „20/20/20” w zakresie klimatu i energii, a w przypadku dwutlenku węgla nawet 30%
- obniżenie wskaźnika osób porzucających przedwcześnie naukę do 10% oraz podwyższenie wskaźnika osób z wykształceniem wyższym do 40%
- redukcja liczby osób zagrożonych ubóstwem (o 20 mln)⁵³.

Wskazane w Strategii Europa 2020 cele szczegółowe wymagają podjęcia interwencji nie tylko na poziomie UE, ale w dużej mierze w poszczególnych państwach członkowskich. Realizacji tych celów mają sprzyjać wyróżnione przez instytucje Komisję Europejską „projekty przewodnie”, zbieżne z priorytetami tematycznymi, tj. „Unia innowacji”, „Młodzież w drodze”, „Europejska agenda cyfrowa”, „Europa efektywnie korzystająca

---

⁵² Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela, 3.3.2010 KOM(2010) 2020 wersja ostateczna, s. 5.

⁵³ Tamże, s. 5.

z zasobów”, „Polityka przemysłowa w erze globalizacji”, „Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia”, „Europejski program walki z ubóstwem”⁵⁴.

6.1.2. Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020 - Umowa Partnerstwa

Umowa Partnerstwa jest dokumentem określającym sposób interwencji i wykorzystywania środków finansowych pochodzących z funduszy Unii Europejskiej w ramach trzech wiodących polityk wspólnotowych, tj. polityki spójności, wspólnej polityki rolnej (WPR) oraz wspólnej polityki rybołówstwa (WPRyb), które będą wdrażane w Polsce w latach 2014–2020. Umowa Partnerstwa wskazuje instrumenty realizacji tych polityk, którymi na poziomie krajowym do 2020 roku będą programy operacyjne (tematyczne) oraz regionalne programy operacyjne. Ponadto Umowa Partnerstwa stanowi podstawę strategicznego myślenia o inwestycjach w wymiarze tematycznym i terytorialnym. Jednocześnie zawiera precyzyjne wskazania w zakresie pożądaných rezultatów i wdrażania działań.

Założenia Umowy Partnerstwa zostały rozszerzone i doprecyzowane w poszczególnych programach operacyjnych, tworząc podstawę do realizacji nowej perspektywy finansowej w Polsce. Umowa Partnerstwa jest dokumentem pomostowym, łączącym założenia unijnej *Strategii 2020* oraz *Strategii Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo* (SRK 2020)⁵⁵, a także *Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie*⁵⁶. Umowa wskazuje kluczowe problemy rozwojowe państwa wymagające niezbędnej interwencji przy wykorzystaniu zewnętrznego wsparcia finansowego. Zgodnie z Umową Partnerstwa, Polska do 2020 roku realizować będzie 11 celów tematycznych silnie zorientowanych terytorialnie⁵⁷. Dokument ten wskazuje również na znacznie większą rolę władz województwa w procesach zarządzania środkami publicznymi i ich wydatkowania, co z kolei wiąże się z wypracowaniem efektywnych instrumentów koordynacji działań i jest jednocześnie przejawem realizacji zasady subsydiarności, będącej podstawową zasadą funkcjonowania UE.

Należy wskazać, że specyfika perspektywy finansowej 2014–2020 uległa zmianie w stosunku do poprzedniego okresu programowania. Przede wszystkim szczególnie istotny jest wymiar terytorialny planowanych działań, oznaczający koncentrowanie przedsięwzięć i dążenie do kumulowania się ich efektów, a w konsekwencji lepszego wykorzysta-

---

⁵⁴ Tamże, s. 6.

⁵⁵ Strategia Rozwoju Kraju 2020, Dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów w dniu 25 września 2012 roku, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

⁵⁶ Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 13 lipca 2010 roku, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.

⁵⁷ Programowanie perspektywy finansowej 2014–2020. Umowa Partnerstwa, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa 2015, s. 78-85.

nia środków finansowych i potencjałów danego obszaru. Jednocześnie terytorialny wymiar działań niejako „wymusza” konieczność współpracy wszystkich aktorów danego układu terytorialnego. W perspektywie 2014–2020 większego znaczenia nabiera zintegrowane podejście terytorialne do polityki spójności, oznaczające ścisłą koordynację poszczególnych polityk publicznych. Istotną rolę w realizacji integracji terytorialnej będą odgrywały władze regionalne z uwagi na specyfikę tego szczebla decyzyjnego, który będzie odgrywał jeszcze większą rolę w polityce spójności Unii. Celem instytucji UE jest także wygenerowanie wartości dodanej w przypadku działań współfinansowanych ze środków europejskich. Służyć ma temu silniejsza orientacja na rezultaty i wprowadzenie tzw. warunków *ex ante*, zakładających osiągnięcie określonych założeń. Zmiany w perspektywie finansowej 2014–2020 obejmują także tematyczną koncentrację udzielanego wsparcia, tj. zbieżność z celami *Strategii Europa 2020* i wskazanymi w niej obszarami tematycznymi. Wokół nich powinny koncentrować się realizowane działania finansowane w ramach funduszy UE. Gwarantem takiego podejścia będzie mechanizm *ring-fencing’u*, narzucający minimalne poziomy wykorzystania środków (alokacji) pochodzących z funduszy na konkretny cel tematyczny.

6.2. Dokumenty krajowe przyjęte na poziomie centralnym

6.2.1. Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju (DSRK)

DSRK *Polska 2030* jest wieloletnim strategicznym dokumentem rządowym rozwoju kraju, sięgającym perspektywą 2030 roku. Dokument ma charakter analityczny i rekomendacyjny, określający główne trendy, wyzwania, problemy oraz potencjalne scenariusze rozwoju Polski oraz zagospodarowania przestrzennego państwa. Jest to podstawowy dokument rozwoju kraju, z którego założeniami powinny być zbieżne dokumenty strategiczne przyjmowane na innych poziomach decyzyjnych. W dokumencie tym wskazano konieczność budowy przewagi konkurencyjnej Polski do 2030 roku, a także podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałać stagnacji w wymiarze gospodarczym i społecznym. Szczególny nacisk, został położony na konieczność wykorzystania potencjałów dotąd nieefektywnie wykorzystywanych w celach rozwojowych, np. edukacja⁵⁸.

W DSRK wskazano na konieczność łączenia działań modernizacyjnych, innowacyjnych oraz rozwoju cyfrowego i technologicznego z jakością życia mieszkańców, która

---

⁵⁸ Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. „Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności”, <http://polska2030.pl/dlugookresowa-strategia-rozwoju-kraju-polska-2030-trzecia-fala-nowoczesnosci/> (24.12.2015).

obejmuje m.in. długość życia, poprawę stanu zdrowia, podniesienie poziomu satysfakcji z życia, możliwości rozwoju zawodowego (łączenie sfery zawodowej z życiem prywatnym), zapewnienie dostępu o systemu zabezpieczenia społecznego, dostęp do wysokiej jakości usług publicznych, dostęp do sfery publicznej i możliwości angażowania się w sprawy publiczne oraz współdecydowania o kierunkach rozwoju państwa, zapewnienie dostępu do środowiska naturalnego oraz stworzenie możliwości rozwoju kulturalnego i rozwoju kreatywności⁵⁹.

Nadrzędnym celem strategicznym DSRK jest „poprawa jakości życia Polaków (wzrost PKB na mieszkańca w relacji do najbogatszego państwa UE i zwiększenie spójności społecznej) dzięki stabilnemu, wysokiemu wzrostowi gospodarczemu, co pozwala na modernizację kraju”⁶⁰. Cel ten będzie realizowany poprzez działania podejmowane w ramach trzech obszarów strategicznych:

- konkurencyjności i innowacyjności (modernizacji),
- równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski (dyfuzji),
- efektywności i sprawności państwa.

Celem działań w ramach I obszaru strategicznego jest budowanie nowych przewag konkurencyjnych Polski poprzez inwestowanie i rozwój kapitału ludzkiego i społecznego, jak również poprzez wykorzystanie prężnego zrostu nowoczesnych technologii cyfrowych, co we współczesnym świecie jest warunkiem konkurencyjności.

Celem działań planowanych w ramach II obszary strategicznego jest dążenie do poprawy konkurencyjności kraju przy wykorzystaniu posiadanych zasobów i potencjałów Polski, a także umiejętne korzystanie z właściwych mechanizmów dyfuzji i absorpcji, jak również odpowiednio realizowanej polityce spójności.

Z kolei celem działań w ramach III obszaru strategicznego jest poprawa funkcji pomocowych państwa i jego instytucji, usprawnienie ich działania w kluczowych obszarach interwencji.

6.2.2. Strategia Rozwoju Kraju 2020

Strategia rozwoju kraju 2020 (SRK) jest z kolei kluczowym dokumentem rozwoju Polski w perspektywie średniookresowej. Wskazuje ona cele strategicznego kraju do 2020 roku, które są kluczowe dla realizacji działań rozwojowych, w tym także współfinansowanych ze środków UE w perspektywie 2014–2020. SRK jest istotnym elementem krajowego

---

⁵⁹ Polska 2013. Trzecia Fala Nowoczesności, Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju, Warszawa 2013, s. 42-43.

⁶⁰ Tamże, s. 45.

systemu zarządzania, stanowiąc bazę dla 9 zintegrowanych strategii, które zmierzają do realizacji przyjętych w niej założeń i celów. SRK jest spójna z założeniami Strategii Europa 2020.

SRK zakłada rozwój Polski w trzech głównych obszarach

- konkurencyjna gospodarka,
- spójność społeczna i terytorialna,
- sprawne i efektywne państwo.

Pierwszy obszar, Konkurencyjna gospodarka zakłada konieczność podjęcia działań na rzecz rozwoju systemów transportowych (w tym rozbudowę sieci dróg i modernizację istniejących), dostosowanie systemu edukacji i kształcenia, na tyle by odpowiadał potrzebom krajowej gospodarki oraz wyzwaniom współczesności, wspieranie i popularyzowanie współpracy ośrodków naukowych i sektora gospodarczego (wsparcie B+R oraz model tzw. uniwersytetu trzeciej generacji), wspieranie przedsiębiorczości oraz działania na rzecz rozwoju informatyzacji i cyfryzacji.

Drugi obszar – Spójność społeczna i terytorialna – wymaga zgodnie z założeniami SRK działań na rzecz redukcji dysproporcji w poziomie rozwoju poszczególnych części kraju, dążenia do wyrównywania szans i możliwości Polaków, podejmowanie inwestycji umożliwiających włączenie społeczne i przeciwdziałanie marginalizacji niektórych grup społecznych, bądź ograniczanie im dostępu do rynku pracy (np. rozbudowa systemu opieki nad dziećmi, działania na rzecz osób w podeszłym wieku, promocja aktywizacji społecznej). Spójność społeczna i terytorialna zakłada także zmianę podejścia do dotychczasowej roli samorządów, które w jednostkach powinny stać się liderami, gospodarzami. W SRK podkreślona została rola krajowej polityki miejskiej oraz znaczenie kontraktów terytorialnych dla rozwoju regionów i jednostek lokalnych.

W ramach realizacji III obszaru strategicznego – Sprawne i efektywne państwo – w SRK przyjęto tzw. zasadę 4P, wskazującą że Polska ma być państwem: przejrzystym, przyjaznym, pomocnym i partycypacyjnym. Interwencja w tym obszarze ma obejmować działania na rzecz poprawy partycypacji obywateli i zapewnienia im dostępu do udziału w dyskursie publicznym, rozwój dialogu społecznego, a także stworzenie systemu zarządzania państwem obejmujący m.in. porządkowanie dokumentów strategicznych, zapewnienie lepszej jakości stanowionego prawa, przejrzystość i efektywność instytucji publicznych⁶¹.

---

⁶¹ Strategia Rozwoju Kraju 2020, Dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów w dniu 25 września 2012 roku, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012, s. 27-30. Patrz także: Czym jest Strategia

6.2.3. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie (KSRR)

Kolejnym szczególnie istotnym dla rozwoju terytorialnego państwa oraz poszczególnych jednostek terytorialnych jest *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie* (KSRR). Strategia Rozwoju Gminy Hyżne na lata 2016–2025 jest spójna z tym dokumentem, zwłaszcza w kwestiach dotyczących rozwoju obszarów wiejskich.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie jest dokumentem prezentującym rządową wizję rozwoju regionów w Polsce do roku 2020. W związku z tym, dokument określa cele i sposoby działania podmiotów publicznych, ze szczególnym uwzględnieniem rządu oraz samorządów szczebla wojewódzkiego w zakresie osiągania celów strategicznych państwa i poszczególnych jego części z uwzględnieniem terytorialnego charakteru planowanych działań. Dokument jest jednym z 9 tematycznych dokumentów strategicznych składających się na system zarządzania krajem, wskazanym w Strategii Rozwoju Kraju 2020, choć jego rola jest kluczowa w tym systemie, bowiem pozostałe strategie tematyczne muszą być zgodne z założeniami KSRR. Dokument został przyjęty przez Radę Ministrów 13 lipca 2010 roku, co dało formalne podstawy do reform polityki regionalnej w Polsce⁶².

Nadrzędnym celem strategicznym KSRR jest wykorzystanie zasobów i potencjałów Polski do osiągnięcia wzrostu, zatrudnienia i spójności. Istotą nowego podejścia jest terytorialne dopasowanie interwencji do potrzeb danego obszaru, polegające na racjonalnym wydatkowaniu środków, tak aby wspierały wzrost gospodarczy, aktywizowały rynek pracy, generowały miejsca zatrudnienia, a przez to zmierzały do ograniczania dysproporcji w poziomie rozwoju kraju. W KSRR sformułowano trzy cele strategiczne:

- wzrost konkurencyjności regionów – polegający na rozwijaniu ośrodków miejskich (otaczających je gmin) jako centrów innowacji, kształcenia, wzrostu gospodarczego i rozwoju społecznego oraz tworzenie warunków do korzystania z ich oddziaływania przez pozostałe obszary;
- niwelowanie różnic w poziomie rozwoju poszczególnych obszarów kraju – ten cel został zorientowany przede wszystkim na wsparcie obszarów wiejskich, charakteryzujących się najniższymi dochodami ludności oraz utrudnionym dostępie ich

---

Rozwoju Kraju 2020?, Ministerstwo Rozwoju, <https://www.mr.gov.pl/strony/zadania/polityka-rozwoju-kraju/zarzadzanie-rozwojem-kraju/strategia-rozwoju-kraju/> (27.12.2015).

⁶² Polityka regionalna – refleksje do dyskusji, Materiał przygotowany w Departamencie Koordynacji Polityki Strukturalnej Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2008.

mieszkańców do różnego typu usług, a także obszarów, które utraciły (bądź w najbliższym czasie utracą) swoje dotychczasowe funkcje, np. obszary peryferyjne, obszary przygraniczne, niektóre dawne miasta wojewódzkie, które wraz z reformą administracji utraciły swój dawny status, a także obszary zacofane pod względem infrastrukturalnym i komunikacyjnym;

- sprawne zarządzanie polityką rozwoju – realizacja tego celu obejmuje działania ukierunkowane na zwiększenie roli samorządów województw w realizacji polityki rozwoju, wdrożenie nowych narzędzi polityki rozwoju takich jak kontrakty terytorialne, fora terytorialne i obserwatoria rozwoju⁶³.

6.2.4. Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020 (SRPW)

Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020 jest jednym z ponadregionalnych rządowych dokumentów strategicznych. Została przyjęta przez rząd 30 grudnia 2008 roku i zaktualizowana w 2013. Założenia makroregionalnej strategii dla Polski Wschodniej dotyczą rozwoju pięciu województw, tj. podkarpackiego, lubelskiego, podlaskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego.

Celem głównym rozwoju Polski Wschodniej wskazanym w dokumencie strategicznym jest „Wzrost wydajności pracy we wszystkich sektorach gospodarki Polski Wschodniej”. Wśród pozostałych celów rozwoju tego obszaru wspominamy dokument wskazuje m.in. na:

- konieczność podnoszenia innowacyjności gospodarki,
- rozwoju umiejętności osób pracujących, tak by odpowiadały one potrzebom nowoczesnej gospodarki oraz przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu,
- budowę nowoczesnej infrastruktury transportowej i elektroenergetycznej.

Planowane działania rozwojowe będą realizowane w ramach trzech obszarów strategicznych: 1) Innowacyjność, 2) Zasoby pracy i jakość kapitału ludzkiego, 3) Infrastruktura transportowa i elektroenergetyczna⁶⁴.

Dokument ten stał się podstawą opracowania *Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej na lata 2014-2020*, dzięki któremu możliwe będzie wsparcie procesów rozwo-

---

⁶³ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2010: Regiony, Miasta i Obszary wiejskie, Dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 13 lipca 2010 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010, s. 89-169.

⁶⁴ Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020. Aktualizacja, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2013, s. 57.

jowych na obszarze makroregionu Polski Wschodniej z wykorzystaniem środków europejskich.

6.3. Dokumenty przyjęte na poziomie regionalnym i subregionalnym

Przyjęte cele oraz kierunki rozwoju gminy Hyżne sformułowane w niniejszej strategii są zbieżne z założeniami dokumentów strategicznego rozwoju województwa podkarpackiego, a także dokumentami strategicznego rozwoju przyjętymi na poziomie subregionalnym, tj. powiatu. Ponadto z uwagi na zaangażowanie gminy Hyżne w procesy rozwoju Przemysko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia, planowane w gminie działania są również zbieżne z dokumentem strategicznego rozwoju tego obszaru. Z uwagi na szczególny charakter i znaczenie dokumentów regionalnych, zwłaszcza w kontekście finansowania planowanych inwestycji w perspektywie finansowej 2014–2020, dla każdego z wyróżnionych priorytetowych obszarów rozwoju (w tabelach) wskazano zbieżność celu strategicznego każdego z obszarów z założeniami *Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020*, *Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020* oraz *Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020*. W tej części przedstawione zostaną wyłącznie ogólne założenia dokumentów regionalnych i subregionalnych, aby wykazać zbieżność celów Strategii Rozwoju Gminy Hyżne na lata 2016–2025 z ich istniejącymi dokumentami przyjętymi przez jednostki wyższego rzędu.

6.3.1. Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpacie 2020

Dokument strategiczny rozwoju województwa podkarpackiego został uchwalony w 2006 roku, zaś zaktualizowany w 2010, co wiązało się z koniecznością zmian w związku z nową polityką regionalną oraz zmianami w zakresie finansowania działań z wykorzystaniem środków zewnętrznych. Celem głównym strategii rozwoju regionu jest „Efektywne wykorzystanie zasobów wewnętrznych i zewnętrznych dla zrównoważonego i inteligentnego rozwoju społeczno-gospodarczego drogą do poprawy jakości życia mieszkańców”⁶⁵. Wskazany cel ma zostać osiągnięty do 2020 roku poprzez podejmowanie działań w obrębie 4 dziedzin strategicznych: 1) Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka, 2) Kapitał ludzki i społeczny, 3) Sieć osadnicza, 4) Środowisko i energetyka. Do każdej z dziedzin przypisano cel główny oraz zakres priorytetów⁶⁶. Planowane w gminie Hyżne działania są spójne ze wszystkimi wyróżnionymi dziedzinami strategicznego rozwoju wo-

---

⁶⁵ Strategia rozwoju województwa podkarpackiego – Podkarpackie 2020, Załącznik nr 1 do Uchwały nr XXXVII/697/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 26 sierpnia 2013 r., Rzeszów 2013, s. 30.

⁶⁶ Tamże, s. 31.

jewództwa podkarpackiego. Jednak szczególne znaczenie dla rozwoju gminy Hyżne będą miały priorytety:

a) w ramach dziedziny Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka:

priorytet 1.3 Turystyka

priorytet 1.4 Rolnictwo

b) w ramach dziedziny Kapitał ludzki i społeczny:

priorytet 2.1 Edukacja

priorytet 2.2 Kultura i dziedzictwo kulturowe

priorytet 2.3 Społeczeństwo obywatelskie

priorytet 3.4 Włączenie społeczne

priorytet 2.5 Zdrowie publiczne

priorytet 2.6 Sport powszechny

c) w ramach dziedziny Sieć osadnicza:

priorytet 3.1 Dostępność komunikacyjna

priorytet 3.2 Dostępność technologii informacyjnych

priorytet 3.4 Funkcje obszarów wiejskich

d) w ramach dziedziny Środowisko i energetyka:

priorytet 4.2 Ochrona środowiska

6.3.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014–2020 (RPO WP)

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014–2020 jest głównym instrumentem polityki rozwoju województwa w obecnej perspektywie finansowej. Jego formuła i wskazane kierunki działań odpowiadają na zdiagnozowane potrzeby regionu. Program ma służyć rozwojowi regionu i przeciwdziałaniu negatywnych konsekwencji stagnacji gospodarczej i społecznej. Dokument ma pomagać w przezwyciężaniu barier oraz wspierać istniejące w regionie potencjały. Kierunki działań wskazane w RPO WP 2014–2020 są zbieżne z pożądanymi zasadami i celami interwencji określonymi w unijnych, krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych. W perspektywie 2014–2020 na realizację RPO WP przeznaczono 2 114,2 mln euro. Z tej kwoty 1 519,5 mln euro to środki pochodzące z EFRR, 594,7 mln euro z EFS.

Nadrzędnym celem RPO WP 2014–2020 jest wzmocnienie i efektywne wykorzystanie gospodarczych i społecznych potencjałów regionu dla zrównoważonego i inteligentnego rozwoju województwa. Cel ten powinien zostać osiągnięty poprzez takie działania, jak m.in. wzmocnienie dostępności regionu, podnoszenie jego konkurencyjności, wspiera-

nie innowacyjności, poprawa stanu środowiska naturalnego, kulturowego, zwiększanie spójności przestrzennej i społecznej, jak również przeciwdziałanie bezrobociu i wykluczeniu społecznemu, integracja społeczna oraz podnoszenie poziomu edukacji⁶⁷.

Odpowiadając na wyzwania polityki spójności oraz realizując założenia *Strategii rozwoju województwa podkarpackiego – Podkarpackie 2020*, w RPO WP 2014–2020 wydzielono 10 osi priorytetowych⁶⁸, a w ich obrębie priorytety szczegółowe. Założenia Strategii Rozwoju Gminy Hyżne na lata 2016–2025 wykazują zbieżność przede wszystkim z następującymi osiami:

- Oś priorytetowa I Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka
- Oś priorytetowa II Cyfrowe Podkarpackie
- Oś priorytetowa IV Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego
- Oś priorytetowa V Infrastruktura komunikacyjna
- Oś priorytetowa VI Spójność przestrzenna i społeczna
- Oś priorytetowa VIII Integracja społeczna
- Oś priorytetowa IX Jakość edukacji i kompetencji w regionie.

6.3.3. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu rzeszowskiego do roku 2015

Podstawą planowania rozwoju powiatu rzeszowskiego jest strategia obejmująca główne założenia rozwojowe i kierunki działań jednostki do roku 2015. Dokument zawiera zhierarchizowane cele w poszczególnych obszarach rozwoju społeczno-gospodarczego oraz potencjalne scenariusze rozwoju jednostki terytorialnej. Na mocy uchwały Rady Powiatu Rzeszowskiego, w 2015 roku wydłużono okres obowiązywania dotychczasowej strategii do końca 2016 roku⁶⁹.

Misją rozwoju powiatu rzeszowskiego sformułowaną w dokumencie strategicznym jest dążenie do tego aby powiat rzeszowski stał się: „Atrakcyjnym turystycznie obszarem o dużych walorach przyrodniczo-krajobrazowych i kulturalnych, zamieszkałym przez wykształcone, prężne gospodarczo i otwarte na współpracę społeczeństwo”, oraz aby był to

---

⁶⁷ Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Poznaj zasady działania programu, <http://www.rpo.podkarpackie.pl/index.php/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/poznaj-zasady-dzialania-programu> (27.12.2015).

⁶⁸ Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Dokument przyjęty przez Zarząd Województwa Podkarpackiego w dniu 3 marca 2015 r. w związku z decyzją wykonawczą Komisji Europejskiej nr C(2015) 910 z dnia 12 lutego 2015 r. przyjmującą Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Załącznik nr 1 do Uchwały nr 33/629/15 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 3 marca 2015 r.

⁶⁹ Uchwała nr XIV/136/15 Rady Powiatu Rzeszowskiego z dnia 18 grudnia 2015 roku, w sprawie wydłużenia okresu obowiązywania „Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Powiatu rzeszowskiego do roku 2015”.

„Obszar zrównoważonego rozwoju, otwarty na nowe technologie przyjazne środowisku naturalnemu i rozwojowi przedsiębiorczości”⁷⁰. Realizacja misji miała odbywać się poprzez działania w ramach 5 obszarów strategicznych:

- gospodarka – obejmującym głównie działania mające na celu przygotowanie terenów pod inwestycje i rozwój przedsiębiorczości, tworzenie stref aktywności zawodowej, a także rozwój turystyki i sektora usług okołobiznesowych;
- infrastruktura – działania ukierunkowane na rozbudowę i modernizację infrastruktury drogowej, placówek edukacyjnych, opieki medycznej i pomocy społecznej, a także przygotowanie instytucji publicznych do wdrażania rozwiązań informatycznych w administracji;
- obszary wiejskie – planowane działania miały dotyczyć poprawy efektywności gospodarowania w sektorze rolnym, rozwój agroturystyki jako alternatywy dla rolnictwa, jak również wspieranie systemu edukacji na obszarach wiejskich;
- ochrona środowiska – w tym obszarze planowano przede wszystkim podjąć działania zmierzające do rozbudowy systemu oczyszczania ścieków w powiecie i segregacji odpadów, jak również zabezpieczenia systemów wodnych w jednostce;
- obszar społeczny – w obrębie działań o charakterze społecznym planowano przede wszystkim inwestycje w system opieki zdrowotnej i pomocy społecznej, jak i poprawę dostępności do edukacji zarówno dla dzieci, jak i osób dorosłych⁷¹.

Działania przewidziane w Strategii Rozwoju Gminy Hyżne na lata 2016–2025 są zbieżne także z innymi wieloletnimi dokumentami opracowanymi przez powiat rzeszowski, tj. Powiatową strategią rozwiązywania problemów społecznych⁷², której okres obowiązywania sięga 2020 roku oraz Powiatowym programem zapobiegania przestępczości oraz porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli na terenie powiatu rzeszowskiego na lata 2013–2016⁷³.

---

⁷⁰ Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Powiatu Rzeszowskiego do roku 2015, Rzeszów 2006, s. 133.

⁷¹ Tamże, s. 134-135.

⁷² Uchwała nr IX/77/11 Rady Powiatu Rzeszowskiego z dnia 27 lipca 2011 roku w sprawie przyjęcia „Powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych”.

⁷³ Uchwała nr XXXV / 345 /13 Rady Powiatu Rzeszowskiego z dnia 27 listopada 2013 roku w sprawie przyjęcia „Powiatowego program zapobiegania przestępczości oraz porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli na terenie powiatu rzeszowskiego na lata 2013 – 2016”.

6.3.4. Strategia Rozwoju Gospodarczego Przeworsko – Dynowskiego Obszaru Wsparcia

Strategia Rozwoju Gospodarczego Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia powstała w ramach projektu pt. „Zintegrowany Rozwój Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia”, realizowanego w ramach *Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013*. W projekcie uczestniczyło 12 jednostek samorządowych z terenu powiatu rzeszowskiego i przeworskiego⁷⁴. Liderem projektu był powiat przeworski, zaś celem głównym „efektywne wykorzystanie Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia (PDOW) jako obszaru współpracy między jst w celu zwiększenia jego konkurencyjności, spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym”⁷⁵. Głównym działaniem przewidzianych w projekcie było opracowanie dokumentów i analiz przedstawiających potencjał i możliwości rozwojowe przeworsko-dynowskiego wskazanego obszaru wsparcia. Na ich podstawie opracowany został dokument strategiczny, stanowiący podstawę współpracy jednostek samorządowych, a jednocześnie wyznaczający kierunki i obszary współpracy w perspektywie 2014–2020.

W dokumencie strategicznym Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia wskazano trzy obszary strategiczne, dla których wyznaczono osie priorytetowe:

- Oś priorytetowa 1 - Rozwój konkurencyjnej gospodarki w oparciu o nowoczesne technologie oraz wzrost kapitału ludzkiego i społecznego,
- Oś priorytetowa 2 - Tworzenie warunków dla zrównoważonego rozwoju Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia
- Oś priorytetowa 3 - Wzmocnienie potencjału turystycznego Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia⁷⁶.

Cele szczegółowe przewidziane w ramach osi priorytetowej 1 mają zmierzać do rozwoju gospodarczego wydzielonego obszaru wsparcia, rozwoju przedsiębiorczości na terenie zaangażowanych jednostek, a także do poprawy atrakcyjności terenu pod względem inwestycyjnym, jak i promować innowacje i wdrażanie inteligentnych rozwiązań w lokalnej gospodarce (m.in. tworzenie klastrów)⁷⁷.

Z kolei cele wskazane w osi 2 dotyczą przede wszystkim działań zorientowanych na ochronę zasobów środowiskowych, poprawy lokalnego transportu, wspieranie gospo-

---

⁷⁴ W projekcie uczestniczyły następujące jednostki Gmina Adamówka, Gmina Dynów, Miasto Dynów, Gmina Gać, Gmina Hyżne, Gmina Jawornik Polski, Miasto i Gmina Kańczuga, Gmina Miejska Przeworsk, Powiat Przeworski, Gmina Przeworsk, Miasto i Gmina Sieniawa, Gmina Tryńcza, Gmina Zarzecze.

⁷⁵ O projekcie, Projekt: „Zintegrowany Rozwój Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia”, <http://zrpdown.powiat.przeworsk.pl/index.php/o-projekcie> (28.12.2015).

⁷⁶ Strategia Rozwoju Gospodarczego Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia, Instytut Gospodarki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, Rzeszów 2014, s. 32.

⁷⁷ Tamże, s. 33-34.

darki niskoemisyjnej oraz wykorzystania odnawialnych źródeł energii, racjonalnego gospodarowania zasobami wodnymi, a także dotyczyć rewitalizacji obszarów zdegradowanych na terenach gmin obszaru wsparcia⁷⁸.

Natomiast w ramach osi 3 przewidziano działania związane z rozwojem turystyki na terenie przeworsko-dynowskiego obszaru wsparcia. Działania w ramach osi 3 powinny być w szczególności wykorzystane przez gminę Hyżne, dla której turystyka ma być wiodącym obszarem rozwoju gospodarczego. W obrębie turystyki na obszarze przeworsko-dynowskim planowane są działania w zakresie rozbudowy infrastruktury turystycznej i sportowo-rekreacyjnej, ochrona dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego), rozwój sektora agroturystycznego, intensyfikowanie działań promocyjnych (promocja produktów lokalnych) oraz działania w zakresie kształtowania przestrzeni jednostek terytorialnych pozwalające na rozwój turystyki⁷⁹.

---

⁷⁸ Tamże, s. 34-35.

⁷⁹ Tamże, s. 35-37.

VII. Obszary priorytetowe, cele strategiczne i operacyjne oraz działania na rzecz rozwoju gminy Hyżne

Nadrzędnym celem strategicznego rozwoju gminy Hyżne jest poprawa jakości życia mieszkańców dzięki efektywnemu wykorzystaniu lokalnych zasobów i potencjałów gminy, z zachowaniem lokalnej tradycji oraz walorów przyrodniczo-krajobrazowych, osiągnięta dzięki partycypacyjnemu zarządzaniu gminą. Wskazany cel jest zbieżny z wizją i misją rozwoju gminy Hyżne, a także spójny z celami rozwojowymi wskazanymi w europejskich, krajowych, regionalnych i subregionalnych dokumentach strategicznych.

Do każdego z wyróżnionych obszarów priorytetowych rozwoju gminy Hyżne sformułowano cel strategiczny oraz cele operacyjne, a także wskazano działania. Wyróżnione obszary mają złożony charakter, a jednocześnie są względem siebie zależne. Rozwój terytorialny to ogół pozytywnych zmian o charakterze ilościowym i jakościowym. Pozytywne zmiany mogą wystąpić tylko wówczas, gdy działania prorozwojowe będą realizowane we wszystkich sferach jednostki terytorialnej. Trudno bowiem mówić o rozwoju gospodarczym przy zaniedbaniach i braku inicjatyw w sferze społecznej czy infrastrukturalnej. Kompleksowe i wielopłaszczyznowe podejście powinno być naczelną zasadą działań podejmowanych przez władze samorządowe gminy, jak też pozostałych aktorów zaangażowanych w funkcjonowanie jednostki terytorialnej.

Dążąc do zapewnienia spójności i komplementarności działań podejmowanych na poziomie gminy, każdy dla każdego z wyróżnionych obszarów priorytetowych rozwoju gminy Hyżne wskazane zostały zbieżne cele, osie priorytetowe lub priorytety działań. Spójność, komplementarność i wymiar terytorialny to kluczowe elementy działań ukierunkowanych na rozwój zarówno w polityce Unii Europejskiej, jak i władz centralnych. Dlatego też istotne jest, zwłaszcza w kontekście aplikowania o wsparcie zewnętrzne przez gminę, wykazanie spójności planowanych w niej działań prorozwojowych ze wskazanymi kierunkami rozwoju *Krajowej Strategii Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie, Strategią Rozwoju Województwa – Podkarpacie 2020*, a także *Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020* oraz *Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020*. Wskazanie zbieżności i kompatybilności planowanych działań gminy Hyżne z PROW 2014-2020 jest szczególnie zasadne z uwagi na wiejski charakter gminy, a jednocześnie szeroki zakres możliwości wsparcia rozwoju tych właśnie terenów oferowany w perspektywie finansowej 2014–2020 przez PROW. Szczególnie istotne są jego priorytety ukierunkowane na dywersyfikację i wprowadzanie różnorodności na obszarach wiejskich, wspieranie działalności gospodarczej, jak

również wzmocnienie wymiaru społecznego, kulturowego i przyrodniczego obszarów wiejskich oraz rewitalizację w wymiarze społecznym, kulturowym, przestrzennym i infrastrukturalnym⁸⁰.

7.1. Obszar priorytetowy I - Infrastruktura techniczna i dostępność komunikacyjna

Cel strategiczny:

Zapewnienie dostępu do podstawowych usług społecznych mieszkańcom gminy, podniesienie poziomu bezpieczeństwa, dostępności oraz komfortu przemieszczania się na terenie gminy.

Znaczenie systemów infrastrukturalnych dla rozwoju jednostek terytorialnych jest jednym z kluczowych czynników rozwoju, a ich efektywność i konieczność stałej modernizacji jest niekwestionowana. Układy infrastruktury technicznej i społecznej stanowią główne obszary realizacji usług publicznych, a tym samym są istotnym elementem warunkującym poprawę jakości życia mieszkańców i zapewnienia bezpieczeństwa. Jednocześnie sprawna, racjonalnie zaplanowana sieć infrastruktury technicznej i komunikacyjnej może być ważnym czynnikiem lokalizacji podmiotów gospodarczych, co z kolei determinuje powstawanie nowych miejsc pracy, wzrost zamożności mieszkańców gminy, wzrost konsumpcji oraz zmianę dotychczasowych funkcji jednostki terytorialnej względem otoczenia⁸¹. Można przyjąć, że infrastruktura obejmuje systemy oraz urządzenia konieczne do funkcjonowania społeczności oraz rozwoju gospodarczego jednostki terytorialnej⁸². Z uwagi na kapitałochłonność inwestycji infrastrukturalnych niezwykle istotne jest ich wkomponowanie w istniejące już rozwiązania sieciowe, sprzężenie z funkcjami gminy i poszczególnych jej obszarów oraz potrzebami i oczekiwaniami mieszkańców. W przypadku inwestycji infrastrukturalnych konieczne jest strategiczne planowanie, zakładające dalekosiężny horyzont czasowy, a także kompatybilność planowanych przedsięwzięć z założeniami finansowymi jednostki terytorialnej i jej wieloletnią prognozą finansową.

⁸⁰ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2014-2020> (21.02.2016). Patrz także: Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2014.

⁸¹ Por. E. Wojciechowski, Samorząd terytorialny w warunkach gospodarki rynkowej, Warszawa 1997, s. 22.

⁸² Patrz także: M. Ratajczak, *Infrastruktura a wzrost i rozwój gospodarczy*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i socjologiczny” nr 4 z 2000, s. 83. Patrz szerzej: Z. Dziembowski, *Pojęcie infrastruktury i jej charakterystyka*, „Miasto” nr 2 z 1966, s. 5.

Istotna jest też świadomość, iż efekty przedsięwzięć o charakterze infrastrukturalnych, z uwagi na ich specyfikę widoczne będą w odległej perspektywie.

Cel operacyjny 1: Rozbudowa infrastruktury wodnej i wodno-ściekowej

Realizacja celu operacyjnego 1 *Rozbudowa infrastruktury wodnej i wodno-ściekowej*, zakłada podjęcie działań w dwóch głównych kierunkach, tj. w zakresie regulacji występujących na terenie gminy cieków wodnych i potoków oraz rozbudowę istniejącego systemu wodociągowego i kanalizacyjnego.

Działanie 1.1 Regulacja cieków wodnych na terenie gminy

Celem działania 1.1 *Regulacja cieków wodnych na terenie gminy* jest zapobieganie i redukcja negatywnych skutków występujących na terenie gminy lokalnych podtopień. Wielkość przepływających przez gminę cieków wodnych i potoków (np. Tatyna) nie stanowi zagrożenia powodzią i podtopieniami, które dotknęłyby cały obszar gminy Hyżne. Problemy podtopień i wylewy wód rzecznych mają charakter lokalny i okresowy (roztopy, obfite opady deszczu) i dotyczą terenów położonych w płaskodennych dolinach potoków i rzek, niemniej jednak są dotkliwe dla części terenów gminy i ich mieszkańców⁸³. Podjęcie działań w tym zakresie wymaga współpracy z władzami województwa podkarpackiego (marszałkiem województwa) oraz Regionalnym Zarządem Gospodarki Wodnej, które zgodnie z obowiązującym Prawem wodnym⁸⁴ są odpowiedzialne za regulację i bezpieczeństwo wód płynących. Ponadto należy zwrócić uwagę na funkcje, jakie występujące w gminie potoki i cieki rzeczne pełnią w całym ekosystemie. Wszelkie działania muszą być zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju oraz ochroną środowiska naturalnego, dla których standardy zostały wypracowane na poziomie Unii Europejskiej. W kontekście gminy Hyżne istotne jest podjęcie współpracy w zakresie możliwej regulacji cieków wodnych, zabezpieczanie brzegów (obwałowania) w miejscach szczególnie narażonych na podtopienia i zalania oraz zapewnienie efektywnego systemu monitorowania i ostrzegania o zagrożeniu powodziowym (współpraca z Biurem Zarządzania Kryzysowego w ramach Regionalnego Systemu Ostrzegania).

---

⁸³ Por. Program ochrony środowiska gminy Hyżne, Hyżne 2004, s. 21-22.

⁸⁴ Ustawa z dnia 18 lipca 2001 roku, Prawo wodne, Dz. U. z 2001, nr 115, poz. 1229 oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2006 r. w sprawie przebiegu granic obszarów dorzeczy i regionów wodnych, Dz.U. z 2006, nr 126, poz. 878.

Działanie 1.2 Rozbudowa sieci wodociągowej i kanalizacyjnej

Pomimo ciągłych inwestycji w rozbudowę sieci wodociągowej i kanalizacyjnej nadal część gospodarstw na terenie gminy Hyżne nie posiada dostępu do wodociągu gminnego. Konieczne są dalsze inwestycje w tym obszarze, zwłaszcza z uwagi na pojawiające się coraz częściej okresowe braki w dostępie do wody pochodzącej z ujęć prywatnych (studnie przydomowe), które wynikają ze zmian klimatycznych. Trudności z zaopatrzeniem wodę pojawiają się w okresie letnim. Niezbędne są działania o charakterze inwestycyjnym, ale także uświadamianie mieszkańcom gminy konieczności racjonalnego gospodarowania zasobami wody w okresach największych niedoborów spowodowanych suszami.

Istotnym problemem gminy Hyżne jest sposób odprowadzania ścieków z gospodarstw domowych zlokalizowanych na jej terenie. Pomimo istniejącej od 2007 roku nowoczesnej, biologiczno-mechanicznej oczyszczalni ścieków zaopatrzonej w system kanalizacji gminnej, nadal nie są do niej przyłączone wszystkie gospodarstwa domowe. Niezbędne jest rozbudowanie istniejącej sieci kanalizacyjnej. Z uwagi na brak planu zagospodarowania przestrzennego gminy widoczna jest dowolność w zakresie lokowania nowych obiektów mieszkalnych, powstających wyłącznie na podstawie wydawanych warunków zabudowy. Rozproszona zabudowa jest istotną barierą w procesie rozbudowy kanalizacyjno-wodociągowej.

Rozwiązanie problemu odprowadzania ścieków w gminie Hyżne jest ważne z uwagi na jej walory przyrodnicze i środowiskowe oraz potencjalne możliwości rozwoju sektora turystycznego. Odprowadzanie ścieków do lokalnych potoków i cieków rzecznych oraz w grunty drastycznie obniża jakość walorów środowiskowych, a dodatkowo stwarza zagrożenie dla zdrowia mieszkańców i obniża jakość życia w gminie.

Cel operacyjny 2: Poprawa infrastruktury drogowej

Cel operacyjny 2 *Poprawa infrastruktury drogowej*, będzie realizowany poprzez trzy działania skoncentrowane na poprawie stanu nawierzchni dróg lokalnych w gminie, rozbudowę sieci oraz modernizację oświetlenia dróg gminnych, a także budowę ciągów pieszych wzdłuż najczęściej uczęszczanych dróg. Realizacja działań zmierzających do poprawy jakości dróg w dużej mierze wiąże się z zapewnieniem bezpieczeństwa mieszkańców oraz poprawy jakości ich życia i funkcjonowania w gminie.

Działanie 2.1 Poprawa stanu nawierzchni dróg lokalnych

Obecny stan sieć dróg lokalnych w gminie Hyżne jest dostosowany do potrzeb mieszkańców. Sukcesywnie gminna sieć drogową będzie rozszerzana wraz z postępującą zabudową mieszkalną. Jednak wspomniany brak planu zagospodarowania przestrzennego oraz rozproszenie zabudowy mieszkalnej na terenie gminy powodują, że zapewnienie dostępu do dobrej jakości dróg gminnych (podobnie w przypadku oświetlenia istniejących dróg – Działanie 2.2) wszystkim gospodarstwom domowym nie jest możliwe. Brak planowania przestrzennego w gminie jest barierą dla inwestycji infrastrukturalnych.

Niezbędna jest natomiast poprawa jakości i modernizacja istniejących dróg gminnych i wewnętrznych dróg ogólnodostępnych, obejmująca ich nawierzchnię (utwardzenie, asfalt), jak i pobocza (ciągi dla pieszych, chodniki, trasy rowerowe) oraz rowy przydrożne (oczyszczanie, udrażnianie). Stan dróg jest istotnym czynnikiem oddziałującym na rozwój lokalny jednostki. Decyduje on o jakości życia w gminie oraz wpływa na rozwój przedsiębiorczości i turystyki. Poprawa jakości dróg lokalnych powinna zostać powiązana z poprawą jakości oraz tworzeniem nowych miejsc parkingowych. Dotyczy to miejsc w pobliżu lokali usługowych (sklepów, zakładów produkcyjnych i usługowych, obiektów użyteczności publicznej w gminie), przy których brak właściwie zorganizowanych miejsc postojowych powoduje parkowanie samochodów na poboczach, stwarzając tym samym zagrożenie dla bezpieczeństwa ruchu drogowego. Działania te powinny być realizowane przy współpracy samorządu gminnego i właścicieli (lub najemców) obiektów newralgicznie zlokalizowanych.

Działanie 2.2 Oświetlenie dróg gminnych

Obecny system oświetlenia gminy Hyżne jest adekwatny do zapotrzebowania gminy. Działania w zakresie rozbudowy sieci oświetleniowej wzdłuż dróg gminnych są prowadzone na bieżąco. Wraz z rozszerzaniem się zabudowy mieszkalnej w gminie, powinna też postępować rozbudowa systemu oświetlenia ulic, zmierzając do zagwarantowania bezpieczeństwa mieszkańców gminy oraz właściwego standardu życia.

Współcześnie coraz bardziej istotna staje się jakość, wydajność, energooszczędność oraz funkcjonalność systemów oświetlenia. W kontekście rozwoju gminy Hyżne istotna jest modernizacja i poprawa efektywności ekonomicznej istniejącego systemu oświetlenia, którego koszty utrzymania mogą być znacznie wyższe w stosunku do nowoczesnych rozwiązań technologicznych. Planowany rozwój funkcji turystycznych gminy wymaga także wdrażania rozwiązań ekologicznych, nie powodujących obniżenia jakości środowiska na-

turalnego, a tym samym walorów przyrodniczo-turystycznych gminy. Modernizacja systemu oświetlenia gminnego powinna objąć zarówno lampy, jak i instalacje oraz system zarządzania oświetleniem gminnym. Jej celem powinno być zredukowanie kosztów zużycia energii oraz kosztów eksploatacji elementów infrastruktury oświetleniowej, ograniczenie negatywnego oddziaływania na środowisko, poprawa bezpieczeństwa na drogach lokalnych oraz estetyki gminy. Cele te są zbieżne z założeniami polityki Unii Europejskiej w zakresie upowszechniania korzystania z „inteligentnej energii” w całej Europie⁸⁵.

Działanie 2.3 Budowa ciągów komunikacyjnych – pieszych i rowerowych wzdłuż drogi wojewódzkiej

Dla poprawy bezpieczeństwa mieszkańców gminy niezbędne jest wybudowanie pieszych i rowerowych ciągów komunikacyjnych wzdłuż drogi wojewódzkiej Rzeszów-Dylągówka (droga nr 878, 835), a także urządzenie przejść dla pieszych. Natężenie ruchu na drodze wojewódzkiej, wynikające m.in. z rozwoju Rzeszowa, powoduje, że trudności dla pieszych poruszających się wzdłuż tej drogi. Wzmożony ruch pojazdów dotyczy zarówno samochodów osobowych, jak i ciężarowych przejeżdżających do Specjalne Strefy Ekonomicznej w Rzeszowie oraz na lotnisko Jasionka. Szczególnie dotkliwe i niebezpieczne jest to dla mieszkańców miejscowości Hyżne, Dylągówka, Szklary i Brzezówka. Po obu stronach drogi zlokalizowane są obiekty użyteczności publicznej (ośrodki zdrowia, szkoły, urząd gminy, sklepy, kościoły), co wymaga poruszania się wzdłuż drogi, jak i jej wielokrotnego przekraczania w ciągu dnia.

W tym zakresie władze gminy powinny współpracować z władzami województwa, bowiem drogi wojewódzkie nr 878 i 835 znajdują się w ich gestii. Istotne jest również podjęcie współpracy z sąsiadującymi gminami, przez obszar których przebiegają drogi wojewódzkie.

Działanie 2.4 Poprawa komunikacji ze stolicą województwa

Obecnie sieć połączeń komunikacyjnych gminy Hyżne ze stolicą województwa Rzeszowem jest oceniana jako dobra. Niemniej jednak przeważająca liczba mieszkańców korzysta z własnych pojazdów. Użytkownikami transportu publicznego (obsługiwanego przez przewoźników publicznych oraz prywatnych) są najczęściej młodzież i osoby starsze. Istotne jest zachęcenie mieszkańców do korzystania z transportu publicznego i lepsze

---

⁸⁵ Intelligent Energy Europe, <https://ec.europa.eu/energy/intelligent/> (20.12.2015). Patrz także: Energy and climate funding in the new EU budget 2014-2020, Briefing, Climate Alliance, http://www.klimabuendnis.org/fileadmin/inhalte/dokumente/2012/working_group_financing_01.pdf (20.12.2015).

dostosowanie rozkładów jazdy do potrzeb konkretnych grup mieszkańców. Działanie to jest zasadne z kilku powodów. Pozwoli chociażby ograniczyć zanieczyszczenie środowiska wynikające z nieefektywnego wykorzystania prywatnych środków transportu⁸⁶, ograniczy ruch na trasie do/z Rzeszowa, jak również może przyczynić się do poprawy relacji społecznych w gminie dzięki wspólnym, codziennym dojazdom do pracy czy szkoły.

Problemem w gminie Hyżne jest nierówny dostęp do komunikacji publicznej. Najlepiej rozwinięta jest na terenach zlokalizowanych wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 878 Rzeszów-Dylągówka, zaś najsłabiej skomunikowane są miejscowości takie jak Nieborów, Wólka Hyżneńska, Grzegorzówka.

Cel operacyjny 3: Poprawa dostępu do Internetu i zwiększenie zakresu e-usług w gminie

Obecnie dostęp do Internetu i systemu e-usług jest podstawą wszelkich procesów rozwojowych i jednym z głównych wyznaczników jakości życia mieszkańców poszczególnych gmin. Zapewnienie usług internetowych jest celem zarówno władz centralnych wskazanym w *Programie Zintegrowanej Informatyzacji Państwa*⁸⁷ i wspieranym m.in. poprzez *Program Operacyjny Polska Cyfrowa 2014-2020*, a także władz regionalnych, które działania w tym obszarze realizują przy wsparciu programów operacyjnych oraz regionalnych⁸⁸. Podejmowane działania mają na celu zapewnienie dostępu jak największej liczby mieszkańców do wysokiej jakości usług internetowych, przy ograniczeniu kosztów, a także usług publicznych realizowanych przy wykorzystaniu Internetu. Tym celom mają służyć chociażby regionalne projekty takie jak *Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej dla Województwa Podkarpackiego*⁸⁹, *Podkarpacki System Informacji Medycznej (PSIM)*⁹⁰ czy *Podkarpacki System e-Administracji Publicznej*, w którym gmina Hyżne uczestniczy jako jeden z partnerów⁹¹.

---

⁸⁶ Nieefektywność wynika z faktu, że jednym pojazdem podróżuje najczęściej tylko jedna osoba.

⁸⁷ Programie Zintegrowanej Informatyzacji Państwa, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Warszawa 2013, <https://mac.gov.pl/files/wp-content/uploads/2013/03/PZIP-konsultacje-spoleczne-3.pdf> (21.12.2015).

⁸⁸ Uchwała nr XX/327/08 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 8 kwietnia 2008 roku w sprawie przyjęcia programu „Strategia Informatyzacji Województwa Podkarpackiego na lata 2007 - 2013”.

⁸⁹ Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej Województwo Podkarpackie, Samorząd Województwa Podkarpackiego, <http://www.podkarpackie.pl/index.php/si/sspw> (21.12.2015).

⁹⁰ Podkarpacki System Informacji Medycznej (PSIM), Samorząd Województwa Podkarpackiego, <http://www.podkarpackie.pl/index.php/si/psim> (21.12.2015).

⁹¹ Podkarpacki System e-Administracji Publicznej (PSeAP) jest elementem projektu kluczowego „Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej” realizowanego w ramach II osi priorytetowej Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej, Samorząd Województwa Podkarpackiego, <http://www.podkarpackie.pl/index.php/si/pseap/o-projekcie> (21.12.2015).

Działanie 3.1 Podejmowanie działań na rzecz obniżenia kosztów usług telekomunikacyjnych

Celem działania jest zapewnienie mieszkańcom niezawodnego dostępu do Internetu i ograniczenie kosztów korzystania z sieci. Głównym dostawcą usług telekomunikacyjnych na terenie gminy Hyżne jest Okręgowa Spółdzielnia Telekomunikacyjna w Tyczynie. Podmiot ten świadczy usługę dostawy Internetu od 1996 roku. W 2012 liczba abonentów internetowych OST w Tyczynie osiągnęła ponad 10 000. Zasięg działania OST w Tyczynie obejmuje także tereny innych gmin sąsiadujących z Tyczynem gmin, m.in. Błazowę, Boguchwałę, Lubenię⁹². Z uwagi na specyfikę podmiotu dostarczającego usługi telekomunikacyjne dla mieszkańców gminy, który powstał jako efekt porozumienia sąsiadujących gmin jeszcze w latach 90. XX wieku, istotna jest współpraca jednostek samorządowych i ich wspólne działania na rzecz poprawy jakości usług i obniżania kosztów ponoszonych przez indywidualnych odbiorców⁹³.

Zapewnienie dostępu do Internetu na terenie gminy Hyżne jest istotnym czynnikiem prorozwojowym, poprawiającym jakość życia, a przede wszystkim zapobiegającym wykluczeniu cyfrowemu i marginalizacji. Sprawna sieć internetowa jest również istotnym czynnikiem rozwoju przedsiębiorczości w gminie, zwłaszcza w dobie nowych mediów i wolnych zawodów, które mieszkańcy gminy mogą wykonywać przy pomocy Internetu bez wychodzenia z domów. Sprawiana sieć i łatwy dostęp do Internetu, uzupełniony o dobrze rozwinięte e-usługi w gminie to także istotny czynnik przyciągający turystów.

Działanie 3.2 E-usługi w gminie i poprawa jakości kształcenia w kierunku nowych mediów

Wychodząc naprzeciw potrzebom społecznym oraz planom władz centralnych i regionalnych w zakresie e-administracji, gmina Hyżne została włączona do regionalnego projektu pod nazwą „Podkarpacki System e-Administracji Publicznej (PSeAP)”. Celem projektu realizowanego przez Samorząd Województwa Podkarpackiego w ramach *Programu Operacyjnego Polska Wschodnia* jest zapewnienie mieszkańcom województwa dostępu informacji udzielanych przez podmioty administracji publicznej, ułatwienie komunikacji z pracownikami sektora publicznego przy wykorzystaniu nowoczesnych narzędzi teleinformatycznych (zdalne załatwianie spraw urzędowych). Nadrzędnym celem tych działań jest poprawa jakości usług administracji publicznej i satysfakcja ich odbiorców oraz rozwój społeczeństwa informacyjnego w regionie.

---

⁹² Zasięg sieci OST w Tyczynie, <http://ostnet.pl/zasieg> (21.12.2015).

⁹³ Historia OST, <http://ostnet.pl/node/10> (21.12.2015).

W gminie Hyżne od 2008 roku funkcjonuje Elektroniczna Skrzynka Podawcza wdrożona w ramach Platformy Usług Administracji Publicznej (ePUAP) przygotowanej przez ówczesne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Elektroniczny obieg dokumentów nie jest jednak w pełni wykorzystywany przez mieszkańców. Większość dokumentów nadal jest przekazywana w formie tradycyjnej, bezpośrednio w urzędzie gminy. W dużej mierze jest to wynikiem braku kompetencji mieszkańców gminy w zakresie korzystania z nowoczesnych technologii informatycznych oraz braku zaufania do „wirtualnego” załatwiania spraw w administracji.

W tym właśnie obszarze władze gminy powinny podjąć działania zmierzające do poprawy kompetencji mieszkańców w zakresie korzystania z Internetu, jak również wdrożyć dodatkowe działania mające na celu poprawę kompetencji i poszerzenie zakresu wiedzy zwłaszcza dzieci i młodzieży w sferze nowoczesnych technologii i programowania. Dzieci i młodzież są grupą szczególną z uwagi na ich przyszłość i stworzenie im możliwości do dalszego rozwoju i kształcenia, w tym istniejące pomieszczenia i wyposażenie mogą służyć do organizacji dodatkowych zajęć informatycznych dla dzieci, dorosłych oraz seniorów z terenu gminy. Niezbędne w tym zakresie będzie właściwe wykorzystanie istniejącej infrastruktury informatycznej w postaci trzech Inter-Klubów (Hyżne, Dylągówka, Grzegorzówka-Wólka Hyżneńska), utworzonych w ramach *Wieloaspektowego Programu Rozwoju „Sami sobie”* w mikroregionie „Dolina Strugu” współfinansowanego przez Szwajcarię ze środków programu Swiss Contribution.

Inicjatywy tego typu mają podwójny charakter. Z jednej strony przyczyniają się do podnoszenia kompetencji mieszkańców danego obszaru, a z drugiej promują wolontariat i aktywność społeczną oraz zaangażowanie na rzecz środowiska lokalnego, jak i przyczyniają się do integracji mieszkańców skupionych wokół wspólnego celu. Umiejętności informatyczne (w tym programowanie) są współcześnie jednymi z podstawowych kompetencji niezbędnych do funkcjonowania we współczesnym świecie. Ich rozwijanie jest ważnym elementem polityki edukacyjnej całej Unii Europejskiej. Komisja Europejska wskazuje je w grupie kluczowych kompetencji nauczania, wskazując kompetencje informatyczne jako kompetencje przekrojowe, obok takich jak obywatelskie czy związane z przedsiębiorczością. Są to po prostu kompetencje niezbędne, których nabycie jest warunkiem sukcesu w życiu każdego człowieka⁹⁴. Z kolei dzieci i młodzież to szczególny kapitał, w który należy inwestować.

---

⁹⁴ Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2012, *Developing Key Competences at School in Europe: Challenges and Opportunities for Policy*. (Rozwijanie kompetencji kluczowych w szkołach w Europie. Wyzwania i możliwości tworzenia polityki edukacyjnej) Raport Eurydice. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej.

Ważne jest również zwrócenie większej uwagi na potrzeby osób starszych z terenu gminy. Osoby nieaktywne zawodowo w dalszym ciągu są odbiorcami usług publicznych. Istotne jest przygotowanie także tej grupy mieszkańców do korzystania z nowoczesnych technologii w kontakcie z władzami gminy i pracownikami administracji samorządowej. Szkolenia i podnoszenie kwalifikacji w zakresie nowych technologii i korzystania z Internetu mają również wymiar społeczny i integracyjny. Podejmowanie aktywności intelektualnej i uczestnictwo w zajęciach grupowych są elementami mobilizującymi osoby starsze do działania, zapewniają atrakcyjną formę spędzania wolnego czasu i przeciwdziałają marginalizacji oraz wykluczeniu tej grupy wiekowej mieszkańców gminy.

Kolejną grupą mieszkańców, do której należy kierować działania mające na celu podnoszenie ich kompetencji związanych z korzystaniem nowych technologii są osoby bezrobotne. Umiejętności związane z biegłą obsługą komputera oraz poruszaniem się w środowisku internetowym, jak również znajomość podstaw programowania są szczególnie pożądanymi współcześnie przez pracodawców. Wykorzystanie lokalnych zasobów w celu kształcenia tej grupy może okazać się skuteczne i pomóc w reedukacji poziomu bezrobocia. Kolejną z grup mieszkańców, którzy powinni zostać objęci systemem szkoleń z zakresu e-usług i korzystania z nowych technologii są przedsiębiorcy lokalni. Poprawa kompetencji w tym zakresie może pomóc im w efektywniejszym zarządzaniu podmiotem gospodarczym, skróceniem czasu załatwiania spraw w instytucjach publicznych, jak również zwiększyć efektywność prowadzonej działalności i jej konkurencyjność (np. lepsza promocja gospodarstw agroturystycznych czy podmiotów gastronomicznych).

Tabela 28. Proponowane wskaźniki realizacji założeń I obszaru priorytetowego - Infrastruktura techniczna i dostępność komunikacyjna (rokiem bazowym jest rok 2015 lub rok, dla którego są dostępne dane)

Proponowany wskaźnik dla działania	Źródło danych	Podmiot(y) dokonujący weryfikacji
Dz.1.1 - Długość uregulowanych cieków wodnych na terenie gminy lub/i miejsc potencjalnego zagrożenia podtopieniami (w km/ w liczbach)	UG/Urząd statystyczny	UG
Dz.1.2 - Długość sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w gminie (w km)	UG/Urząd statystyczny	UG
Dz. 2.1 - Długość dróg lokalnych (w km)	UG/Urząd statystyczny	UG
Dz. 2.2 - Długość dróg wzdłuż których rozbudowano sieć oświetleniową (w km) lub liczba zamontowanych punktów świetlnych (w liczbach)	UG/Urząd statystyczny	UG
Dz. 2.3 - Długość wybudowanych ciągów komunikacyjnych, tj. chodników lub/i ścieżek rowerowych, bądź pieszo-rowerowych (w km)	Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego/Urząd statystyczny	UG
Dz. 2.4 - Liczba kursów z terenu gminy Hyżne do Rze-	Informacje od przewoźni-	UG

szowa oraz ośrodków miejskich, tj. Sanoka, Przemyśla, Łańcuta, realizowanych przez przewoźników publicznych i prywatnych	ków/rozkłady jazdy/opinii mieszkańców	
Dz. 3.1 - Koszt dostępu do Internetu przypadający na gospodarstwo domowe lub mieszkańca gminy;	Informacje od dostawcy usług internetowych/mieszkańcy gminy	UG
Dz. 3.2 - Liczba usług/spraw, które można zrealizować w urzędzie gminy Hyżne za pośrednictwem Internetu; liczba szkoleń dla mieszkańców gminy;	UG	UG

Tabela 29. Zbieżność obszaru priorytetowego z założeniami obowiązujących dokumentów strategicznych i programowych

Obszar priorytetowy I Infrastruktura techniczna i dostępność komunikacyjna			
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie	Strategia rozwoju województwa Podkarpackiego 2020	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020	Pogram Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
Cel 2: Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych	Dziedzina działań strategicznych: Sieć osadnicza Priorytet 3.1 Dostępność komunikacyjna Priorytet 3.2 Dostępność technologii informacyjnych Priorytet 3.4 Funkcje obszarów wiejskich	Oś priorytetowa II: Cyfrowe Podkarpacie	P1: Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich
	2.2 Wspieranie obszarów wiejskich o niższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe	Dziedzina działań strategicznych: Środowisko i energetyka Priorytet 4.1 Zapobieganie i przeciwdziałanie zagrożeniom oraz usuwanie ich negatywnych skutków	Oś priorytetowa V: Infrastruktura komunikacyjna
2.5 Zwiększenie dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich na obszarach o najniższej dostępności		Oś priorytetowa VI: Spójność przestrzenna i społeczna	

7.2. Obszar priorytetowy II - Gospodarka lokalna

Kolejny z priorytetowych obszarów rozwoju gminy Hyżne - Gospodarka lokalna, bazuje na trzech komponentach: sektorze rolniczym, turystyce i działalności produkcyjno-usługowej. Obecnie żaden z tych komponentów nie jest wystarczająco silny, aby stanowić podstawę gospodarki gminy. Większość mieszkańców gminy Hyżne jest zatrudniona w Rzeszowie. Tendencja ta jest naturalna dla wszystkich obszarów zlokalizowanych w pobliżu aglomeracji miejskich, których rynek pracy jest znacznie bardziej atrakcyjny niż rynek lokalny. W związku z tym mieszkańcy gminy decydują się na podjęcie zatrudnienia w stolicy regionu i codzienne dojazdy do pracy.

Funkcjonujące na terenie gminy rolnicze podmioty gospodarcze, gospodarstwa agroturystyczne i przedsiębiorstwa związane z turystyką najczęściej stanowią dodatkową formą generowania dochodów dla mieszkańców gminy i nie są ich podstawowym źródłem utrzymania. Niemniej jednak niezbędne jest podejmowanie działań zmierzających do wzmocnienia lokalnej gospodarki gminy Hyżne, aby nie dopuszczać do dalszej marginalizacji jednostki pod względem gospodarczym oraz nie intensyfikować i tak już silnie widocznej funkcji „sypialni” Rzeszowa⁹⁵. Niezwykle ważne jest wykorzystanie posiadanych przez gminę walorów, które mogą stać się istotnym czynnikiem rozwoju gospodarczego. Rozwój społeczno-gospodarczy jest procesem złożonym, wielofazowym i długotrwałym. Skutki działań planowanych i podejmowanych w najbliższym czasie będą widoczne dopiero w przyszłości. Dlatego też konieczne jest strategiczne podejście do ukierunkowania sektora gospodarczego i tworzenia warunków dla rozwoju przedsiębiorczości w gminie. Działania zmierzające do realizacji obszaru priorytetowego Gospodarka lokalna powinny koncentrować się wokół wspomnianych trzech komponentów, przy czym szczególny nacisk powinien zostać położony na turystykę jako kluczowy sektor gospodarczy gminy z uwagi

---

⁹⁵ Funkcja tzw. sypialni ośrodka miejskiego nie zawsze ma wyłącznie charakter negatywny. W dużej mierze jej powstanie może być wynikiem braku możliwości rozwojowych danej jednostki terytorialnej, a lokalizacji ośrodka miejskiego w odległości umożliwiającej codzienne dojazdy do pracy jest szansą na podjęcie zatrudnienia dla mieszkańców. Jednak ze zjawiskiem tworzenia „sypialni” dookoła ośrodków miejskich wiąże się szereg negatywnych konsekwencji, do których zaliczyć można m.in. zmianę stylu życia mieszkańców i „przenoszenie” życia prywatnego do miasta, w którym się pracuje, zatracanie się lokalnej tożsamości, rozpad wspólnoty lokalnej, brak zaangażowania w sprawy jednostki lokalnej wynikający z braku poczucia wspólnoty, alienacja mieszkańców. Jednocześnie na tych terenach dochodzi do osiedlania się osób z pobliskiej aglomeracji, którzy decydują się na zmianę miejsca zamieszkania ze względu na walory przyrodnicze, spokój i przestrzeń. Ta tendencja z kolei powoduje napływ nowej grupy społecznej, stanowiącej odtąd część wspólnoty lokalnej. Zmiana funkcji gminy niesie z sobą zapotrzebowanie na innego typu usługi publiczne, chociażby związane z potrzebą wypoczynku, rekreacji i sportu. Por. A. Rosner, *Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich a dynamika zmian*, [w:] *Przestrzenne, społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich w Polsce. Problemy i perspektywy rozwoju*, red. M. Stanny, M. Drygas, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2010, s. 25; A. Majer, *Kryzys miast*, Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica nr 27/1998, s. 106-211.

na warunki przyrodnicze, zasoby naturalne, uwarunkowania krajobrazowe i środowiskowe terenów gminy.

Cel strategiczny:

Zapewnienie mieszkańcom gminy możliwości zatrudnienia w lokalnych podmiotach gospodarczych oraz zakładania własnych przedsiębiorstw, jak również stworzenie lokalnego systemu współpracy istniejących przedsiębiorców.

Cel operacyjny 1: Rozwój turystyki jako wiodącego sektora gospodarki gminy Hyżne

Turystyka jako wiodąca gałąź lokalnej gospodarki została wskazana już w pierwszym dokumencie strategicznym rozwoju gminy Hyżne, obowiązującym w latach 2007–2013. Sektor ten został wskazany jako szansa na tworzenie miejsc zatrudnienia dla mieszkańców gminy. Sam cel zasadniczo nie uległ zmianie na przestrzeni lat. Turystyka nadal wydaje się być kluczowym kierunkiem rozwoju gospodarczego gminy z uwagi na jej położenie, uwarunkowania przyrodnicze i krajobrazowe oraz zasoby naturalne (występowanie źródeł mineralnych). Poza szansą na zatrudnienie rozwój turystyki stwarza także możliwości rozwoju dla istniejących już podmiotów, gastronomicznych, handlowo-usługowych i noclegowych. Rozwój sektora turystycznego w gminie wymaga podjęcia działań zarówno inwestycyjnych, rewitalizacyjnych, jak i promocyjnych, a z uwagi na złożoność i specyfikę sektora turystycznego, a także współpracy z innymi aktorami lokalnymi (podmioty prywatne, organizacje pozarządowe), sąsiadującymi gminami, władzami powiatu rzeszowskiego i województwa podkarpackiego oraz instytucjami publicznymi wyspecjalizowanymi w zakresie turystyki np. Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna (PROT) czy z Rzeszowskim oddziałem Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (PTTK).

Realizacja celu operacyjnego 1 realizowana będzie poprzez trzy grupy działań: 1.1 Rozwój infrastruktury turystycznej w gminie, 1.2. Współpracę na rzecz atrakcyjności oferty turystycznej oraz 1.3 Promocję turystyczną gminy.

Działanie 1.1 Rozwój infrastruktury turystycznej w gminie

Rozwój sektora turystycznego w gminie wymaga właściwego przygotowania infrastruktury turystycznej oraz podjęcia działań ukierunkowanych na rewitalizację istniejących obiektów, które utraciły swoje dawne funkcje. Podjęcie działań rewitalizacyjnych może przyczynić się do nadania im nowych funkcji i tym samym przyczynić do rozwoju spo-

łeczno-gospodarczego gminy Hyżne. Z uwagi na koszty oraz specyfikę tego typu obiektów, władze gminy powinny podjąć współpracę z podmiotami prywatnymi funkcjonującymi w gminie oraz właścicielami gruntów prywatnych. Gmina posiada warunki do rozwoju turystyki całorocznej, jednak niezbędne są działania ukierunkowane na rozwój, poprawę jakości i unowocześnianie istniejącego zaplecza turystycznego.

Sektor turystyczny gminy Hyżne może stać się konkurencyjny względem otaczających gminę jednostek terytorialnych przede wszystkim dzięki istniejącym zasobom przyrodniczo-krajobrazowym, dostępności, efektywnej komunikacji gminy z Rzeszowem (rozwój turystyki weekendowej, wiejskiej, ekoturystyki) oraz przystępnym cenom usług turystycznych i okołoturystycznych. Położenie gminy na terenie Hyżnieńsko-Gwoźnickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu stanowi szansę dla rozwoju oferty edukacyjnej dla dzieci i młodzieży o charakterze przyrodniczym (ekologicznym), która mogłaby stanowić jeden z kierunków rozwoju turystyki w gminie.

Na system atrakcyjność turystyczną gminy Hyżne składają się m.in.:

- istniejące już szlaki piesze
- trasy rowerowe,
- trasy konne i narciarskie,
- stok narciarski,
- punkty widokowe,
- pomniki przyrody.

Szczególnie istotne jest zachowanie potencjału gminy w postaci walorów krajobrazowych i naturalnych, przyrodniczo cennych terenów. Rozbudowa systemu infrastruktury gminnej zmierzająca do przyciągnięcia jak największej grupy turystów powinna przebiegać z zachowaniem istniejącego potencjału i układu przestrzennego gminy. Niezbędne jest w tym zakresie racjonalne podejście do planowania przestrzeni gminy z uwzględnieniem elementów infrastruktury turystycznej. W tym celu planowane są działania rewitalizacyjne, które pozwolą na wykorzystanie obszarów i obiektów, które utraciły swoje dotychczasowe funkcje. Przykładem obszarów wymagających rewitalizacji w gminie Hyżne są tereny dawnego parku dworskiego wraz ze stawiskami. Planowane działania rewitalizacyjne mają charakter przestrzenny, środowiskowy (przyrodniczy) i społeczny. Zrewitalizowane tereny i zlokalizowane na nich obiekty użyteczności publicznej mają służyć integracji mieszkańców gminy, promocji aktywnych form spędzania czasu oraz poprawie jakości życia w gminie.

Wytyczanie nowych i poprawa atrakcyjności istniejących szlaków turystycznych wymaga ścisłej współpracy z właścicielami gruntów prywatnych i podmiotami usługowymi

z branży turystycznej. Silne rozdrobnienie gruntów może stanowić istotną barierę dla przygotowania atrakcyjnej infrastruktury i oferty turystycznej.

Niezbędne jest podjęcie działań zmierzających do rozbudowy i podniesienia standardu towarzyszącej infrastruktury turystycznej na terenie gminy, tj. bazy gastronomiczno-noclegowej i jej otoczenia. Liczba obecnie istniejących punktów gastronomicznych i noclegowych na terenie nie jest wystarczająca w kontekście planowanej rozbudowy oferty turystycznej. Ponadto widoczny jest brak współpracy podmiotów prywatnych, co ogranicza możliwości przygotowania wspólnej, kompleksowej oferty turystycznej. Problemem jest też brak promocji sektora turystycznego gminy Hyżne. Ponadto oferta noclegowo-gastronomiczna musi być dostosowana do form turystyki rozwijanych w gminie i adresowana do precyzyjnie zidentyfikowanych grup potencjalnych turystów.

Działanie 1.2 Współpraca na rzecz atrakcyjnej oferty turystycznej

Z uwagi na specyfikę sektora turystycznego gminy, który w dużej mierze zależy od podmiotów prywatnych i ich działań inwestycyjnych, warunkiem rozwoju turystyki w gminie Hyżne jest podjęcie współpracy międzysektorowej, łączącej przedstawicieli sektora publicznego i prywatnego. Zmierzając do wypracowania standardów rozwoju turystyki w gminie zasadne jest stworzenie programu rozwoju turystyki, spójnego z założeniami Strategii Rozwoju Gminy Hyżne na lata 2016–2015, jak i innymi dokumentami programowymi oddziałującymi na warunki rozwoju gminy. Jednym z kluczowych elementów – poza dokumentem programowym – jest stworzenie ciała doradczego (rady społecznej/forum społecznego), złożonego ze wspomnianych przedstawicieli sektora publicznego i prywatnego, którego celem byłoby wypracowanie wspólnie kierunków i planowanych działań na rzecz rozwoju turystyki.

W gminie Hyżne konieczne jest podjęcie współpracy z podmiotami prywatnymi działającymi w obszarze turystyki i rekreacji, jak również prywatnymi właścicielami gruntów. Silne rozdrobnienie terenów wymaga podjęcia uzgodnień dotyczących kierunków rozwoju turystyki oraz wspólnych działań. Dotyczy to zwłaszcza inwestycji w infrastrukturę turystyczną (ścieżki rowerowe i piesze, edukacyjne, obiekty małej architektury turystycznej, oznakowanie) oraz promocji oferty turystycznej gminy Hyżne na zewnątrz.

Pomimo posiadanego potencjału turystycznego gminy Hyżne ważne jest powiązanie oferty gminy z sąsiednimi jednostkami terytorialnymi, zwłaszcza, że istnieją już podstawy takiej współpracy w postaci „Lokalne Grupy Działania – Lider Dolina Strugu”⁹⁶, której gmina Hyżne jest członkiem od 2006 roku, będąc jednym z założycieli tego podmio-

⁹⁶ Lokalna Grupa Działania – Lider Dolina Strugu, <http://www.liderds.ostnet.pl/> (22.12.2015).

tu, jak również w ramach Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia⁹⁷. Z uwagi na profil działania zasadne wydaje się podjęcie współpracy z podmiotami zrzeszonymi w Związku Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego⁹⁸. Władze sąsiadujących gmin powinny poczynić starania zmierzające do opracowania wspólnej koncepcji rozwoju turystyki oraz związanej oferty turystycznej, która pozwoliłaby wydłużyć pobyty przyjeżdżających turystów (z turystyki weekendowej do kilkudniowej). Współpraca pozwoliłaby też na bardziej efektywną promocję turystyczną oraz obniżyła koszty inwestycji w tym obszarze gospodarczym. Przejawem współpracy jednostek lokalnych w zakresie turystyki mogłoby być powołanie wspólnej Lokalnej Organizacji Turystycznej (LOT), która zgodnie z obowiązującymi przepisami ma na celu integrację społeczności lokalnych, władz samorządowych i podmiotów branży turystycznej, tworzenie i promowanie wspólnego produktu turystycznego, prowadzenie punktów informacji turystycznej, a także monitorowanie ruchu turystycznego na terenie działania LOT⁹⁹.

Działanie 1.3 Oferta i promocja turystyczna gminy

Gmina Hyżne ma potencjał do rozwoju różnych form turystyki, jednak niezbędne jest podjęcie działań o charakterze rewitalizacyjnym, aby dostosować istniejące obiekty infrastruktury turystycznej, przywrócić naturalne bogactwo i dziedzictwo kulturowe gminy. Samodzielna oferta gminy Hyżne (bez kompleksowej oferty stworzonej we współpracy z pobliskimi gminami) zawęży się do turystyki krótko pobytowej, weekendowej. Szansą na rozwój turystyki w gminie jest zintensyfikowanie pobytów krótkoterminowych oraz pozyskanie turystów, dla których gmina nie jest miejscem docelowym, ale przystankiem na drodze w Bieszczady. Położenie gminy, uwarunkowania naturalne i krajobrazowe oraz dobra komunikacja ze stolicą regionu powodują, że może być ona atrakcyjna niemal dla wszystkich grup wiekowych, ze szczególnym uwzględnieniem rodzin z dziećmi oraz osób starszych. Potencjał gminy pozwala na rozwój takich form turystyki, jak:

- turystyka wiejska, agroturystyka i turystyka ekologiczna (ekoturystyka) – wykorzystująca istniejącą bazę agroturystyczną oraz noclegową może być atrakcyjna zarówno dla osób spoza województwa podkarpackiego, jak i mieszkańców regionu, którzy najczęściej decydują się na pobyty weekendowe (z noclegiem lub bez). Zaplecze w postaci tras rowerowych, pieszych, trekkingowych i przygotowanych do

⁹⁷ Zintegrowany Rozwój Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia, <http://zrpdown.powiat.przeworsk.pl/> (22.12.2015).

⁹⁸ Związek Gmin Pogórza Dynowskiego, <http://www.pogorzedydnowskie.pl/> (22.12.2015).

⁹⁹ Szerzej: Polska Organizacja Turystyczna, Lokalne Organizacje Turystyczne, <http://www.pot.gov.pl/o-polskiej-organizacji-turystycznej/p/wspolpraca/lokalne-organizacje-turystyczne> (22.12.2015).

uprawiania *nordic walking* są atrakcyjne dla weekendowych wyjazdów rodzin z dziećmi, młodzieży czy osób starszych (weekendowa turystyka aktywna). Dogodna lokalizacja w pobliżu Rzeszowa sprawia, że oferta gminy Hyżne może być konkurencyjna względem innych terenów województwa podkarpackiego. Walory gminy pozwalają na rozwój turystyki ekologicznej, a więc formy spędzania wolnego czasu w sposób aktywny ze świadomym wykorzystaniem i zachowaniem zasobów naturalnych terenu. Ta forma turystyki może zostać powiązana z edukacją dzieci i młodzieży w zakresie zrównoważonego rozwoju i ekologii¹⁰⁰.

- turystyka aktywna (sezon letni i zimowy) – oferta turystyki aktywnej powinna zostać skierowana do osób aktywnych, uprawiających zarówno sporty zimowe, jak i letnie lub całoroczne. Poza przygotowanymi szlakami czy stokiem niezbędne jest zaplecze gastronomiczne oraz obiekty tzw. małej architektury turystycznej w postaci ławek/miejsc postojowych, miejsc do „piknikowania” oraz atrakcji dla dzieci. Promocja turystyki aktywnej powinna zostać powiązana z cyklicznie organizowanymi wydarzeniami sportowo-rekreacyjnymi, np. takimi, jak organizowany już Rajd Rowerowy Szlakiem Rodowodu gen. Władysława Sikorskiego, Bieg Niezłomnych oraz wydarzeniami kulturalnymi odbywającymi się na terenie gminy.
- turystyka edukacyjna – wykorzystanie uwarunkowań krajobrazowych oraz bogactwa fauny i flory w celach edukacyjnych. Istniejące ścieżki edukacyjne powinny zostać zmodernizowane, uaktualnione i w większym stopniu wykorzystane, stanowiąc ofertę dla uczniów z terenu gminy, jak i całego województwa podkarpackiego. Na terenie gminy zlokalizowany jest ośrodek prywatny – „Boska Dolina” w Dylągówce, który posiada warunki do zakwaterowania oraz zapewnienia aktywnych form spędzania czasu (rekreacja, turystyka, sport) dla dzieci i młodzieży podczas pobytów edukacyjnych typu „zielone szkoły”. W tym celu wskazane jest podjęcie współpracy przez gminę Hyżne z ośrodkami akademickimi z Rzeszowa, kształcącymi na kierunkach związanych z turystyką oraz organizacjami pozarządowymi czy instytucjami publicznymi działającymi w obszarze turystyki. Nawiązanie takiej współpracy pozwoli poprawić jakość oferty edukacyjnej, a jednocześnie może pomóc w promocji potencjału i oferty turystycznej gminy.
- turystyka sakralna (religijna) – to kolejna forma turystyki, którą można rozwijać na terenie gminy Hyżne oraz we współpracy z sąsiadującymi gminami. Rozwój tury-

---

¹⁰⁰ Por. B. Wysokińska, J. Krupa, Edukacja ekologiczna w rozwoju współczesnej turystyki, II Konferencja Naukowo-Techniczna „Błękitny San”, http://pogorzedynowskie.pl/data/referaty/IIBS/ref_19_IIBS.pdf (22.12.2015).

styki sakralnej wpisuje się w kierunku rozwoju turystyki województwa podkarpackiego, wskazane w *Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020*¹⁰¹ oraz Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia¹⁰². Potencjał stanowią sakralne obiekty architektoniczne (np. kościół pw. Narodzenia NMP, wikarówka) czy zespół kapliczek „Dróżki Siedmiu Boleści Matki Bożej”, na zboczu wzgórza kościelnego (1934 r.)¹⁰³, jak również dorobek dziedzictwa kulturowego i lokalna tradycja.

- turystyka uzdrowiskowo-rekreacyjna – specyfika zasobów naturalnych gminy Hyżne w postaci czystego środowiska, walorów przyrodniczych oraz wód mineralnych o właściwościach leczniczych, jak również jej położenie w spokojnej i cichej okolicy, (przy jednoczesnym łatwym dostępie do dużej aglomeracji miejskiej) powoduje, że oferta gminy powinna zostać zorientowana na osoby starsze oraz rekonwalescentów i osoby niepełnosprawne, które mogłyby powiązać pobyty w celach leczniczych z aktywnym spędzaniem wolnego czasu. Do rozwoju tej formy niezbędne są działania związane z przystosowaniem istniejącego zaplecza i budową nowego, przystosowanego do potrzeb tych grup turystów.

Zaletą gminy Hyżne jest to, iż jej oferta turystyczna nie ma charakteru sezonowego, ale odpowiednio przygotowana, może przyciągać turystów przez cały rok. Konieczne są jednak działania promocyjne. Samo stworzenie oferty nie wystarczy. Istotne jest dotarcie do jak najszerszej grupy odbiorców (potencjalnych turystów) z atrakcyjną, dostosowaną do ich oczekiwań ofertą. Konieczne w tym zakresie jest podjęcie działań promocyjnych obejmujące:

- identyfikację grup potencjalnych turystów na podstawie badań rozpoznawalności gminy i jej popularności wśród mieszkańców województwa podkarpackiego;
- przygotowanie oferty promocyjnej powiązanej z lokalnymi produktami i cyklicznie organizowanymi wydarzeniami kulturalnymi i sportowo-rekreacyjnymi w gminie;
- promocja z wykorzystaniem: nowych mediów (poprawa atrakcyjności strony internetowej gminy, profil gminy w mediach społecznościowych np. Facebook, Instagram, Youtube), internetowych portali turystycznych i innych (społecz-

---

¹⁰¹ Uchwała nr XXXVII/697/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 26 sierpnia 2013 r. w sprawie aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020. Załącznik.

¹⁰² Analiza potencjału gospodarczego, turystycznego i społecznego Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia, red. R. Gruszczyk i in., Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER, Przeworsk 2014, s. 49, 52, 63, 65, 135, 148.

¹⁰³ Tamże, s. 60.

nych, lifestylowych, gospodarczych) lokalnych i regionalnych, a także mediów tradycyjnych w postaci prasy branżowej (turystycznej), radia o zasięgu regionalnym (zapowiedzi imprez cyklicznych).

Cel operacyjny 2: Dywersyfikacja sektora rolnego i poprawa jakości gospodarowania

Obecnie rolnictwo na terenie gminy Hyżne jest traktowane jako dodatkowa działalność, a nie główne źródło utrzymania dla właścicieli istniejących gospodarstw domowych. Niski poziom efektywności rolnictwa wynika z szeregu uwarunkowań, m.in. dużego rozdrobnienia gruntów i niewielkich terenów przeznaczonych pod uprawy, zróżnicowanej jakości gleb, ukształtowania terenu oraz przechodzeniem mieszkańców gminy do innych, lepiej opłacanych zawodów pozarolniczych.

Dominujące w przeszłości rolnictwo, będące wiodącym źródłem utrzymania mieszkańców przestało być dochodowe na skutek zmian gospodarczych oraz systemu upraw. Jednocześnie gmina utraciła dotychczasowe rolnicze funkcje, przy czym nie rozwinęła nowych. Nie powstała też dla sektora rolnego w gminie żadna alternatywa. Istotą planowanych działań (w tym rewitalizacyjnych, obejmujących procesy rewitalizacji w wymiarze przestrzennym i społecznym) jest stworzenie nowych możliwości dla mieszkańców gminy, które z częściowo bazowałyby na sektorze rolnym i wiejskim charakterze gminy, a z drugiej dawałyby szansę na zarobkowanie. Działania w tym zakresie powinny być prowadzone z ukierunkowaniem na wsparcie istniejących w gminie nielicznych producentów rolnych, reorientację systemu gospodarowania w kierunku rolnictwa ekologicznego, a także wyłanianie i promocję lokalnych produktów.

Działanie 2.1 Wsparcie producentów rolnych w zakresie zbytu towarów

Szczególny nacisk powinien zostać położony na wspieranie rolników, m.in. wspieranie inicjatyw zmierzających do tworzenia grup producenckich oraz tworzenie sieciowych, kooperacyjnych rozwiązań na rzecz rynków zbytu i odbiorców produktów rolnych. Działanie to jest zbieżne zarówno z kierunkami rozwoju rolnictwa w województwie podkarpackim, jak i kierunkami Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej¹⁰⁴. Inicjatywy mające na celu wspieranie producentów i przetwórców rolnych są także jednym z kluczowych obszarów wsparcia w ramach *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-*

---

¹⁰⁴ Overview of CAP reform 2014-2020, Agricultural Policy Perspectives Brief, December 2013, http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/05_en.pdf (22.12.2015).

2020 w ramach Priorytetu 3 - Wspieranie organizacji łańcucha dostaw żywności¹⁰⁵. Działania te mają zmierzać do poprawy konkurencyjności sektora rolnego, aktywizacji rolników oraz zwiększania zatrudnienia w produkcji oraz przetwórstwie rolno-spożywczym.

W ramach tego działania samorząd gminy powinien pełnić rolę elementu spajającego i mobilizującego producentów rolnych z terenu gminy m.in. poprzez:

- działania integracyjne oraz wsparcie w zakresie porozumień i współpracy indywidualnych producentów rolnych,
- wspieranie działań promocyjnych podmiotów gospodarczych,
- zapewnienia szkoleń oraz ułatwianie dostęp do dotacji i wsparcia finansowego dla sektora rolnego (współpraca z Podkarpackim Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego w Boguchwale, Podkarpacką Izbą Rolniczą),
- inicjatywy na rzecz scalania rozdrobnionych, a przez to nieefektywnych gospodarstw rolnych,
- ułatwianie dostępu rolników z terenu gminy do nowych rozwiązań technologicznych (szkolenia w zakresie nowych rozwiązań w rolnictwie, udział przedstawicieli gminy w targach rolniczych oraz pozyskiwanie i upowszechnianie informacji wśród rolników),
- wspieranie lokalnych produktów i wykorzystanie ich w promocji gminy,
- podnoszenie poziomu świadomości wśród mieszkańców gminy w zakresie odpowiedzialnej konsumpcji i konieczności wspierania lokalnych producentów poprzez nabywanie ich produktów (np. kampania promocyjna, cykl szkoleń, konkursy dla dzieci i młodzieży),
- organizacja lokalnych targów, kiermaszy, punktów sprzedaży lokalnych produktów rolnych.

Działanie 2.2 Odchodzenie od tradycyjnego rolnictwa na rzecz rolnictwa ekologicznego i agroturystyki

Szansą na dywersyfikację działalności w sektorze rolnym gminy Hyżne jest rozwój rolnictwa ekologicznego i agroturystyki. Kierunki te wpisują się w rozwój obszarów wiejskich województwa podkarpackiego wskazanych w dokumencie strategicznym rozwoju

---

¹⁰⁵ Patrz szerzej: Formy wsparcia dla grup producentów rolnych wg PROW 2014-2020, 7.10.1 Poddziałanie: Tworzenie grup i organizacji producentów w sektorze rolnym i leśnym, <http://www.podrb.pl/przedsiębiorczo/1332-grupy-producencckie.html> (22.12.2015).

regionu¹⁰⁶. Realizacja tego działania wymaga wsparcia rolników pod względem organizacyjnym, doradczym i szkoleniowym. Zmiana dotychczasowego profilu działalności wymaga nabycia nowej wiedzy i umiejętności, zwłaszcza w takich obszarach jak rolnictwo ekologiczne, które wymaga specjalistycznej wiedzy i spełnienia szeregu warunków formalnych. Zaangażowanie władz lokalnych w proces przechodzenia do nowych branż sektora rolnego jest istotne z punktu widzenia turystyki, będącej filarem rozwoju gospodarczego gminy. Zarówno rolnictwo ekologiczne i hodowla, jak i agroturystyka są ważnymi czynnikami rozwoju turystyki, a działania w tych obszarach powinny mieć charakter strategiczny i być względem siebie kompatybilne.

Przechodzenie od tradycyjnych form gospodarowania w kierunku rolnictwa ekologicznego (w tym upraw, sadownictwa i hodowli) wymaga kooperacji nie tylko zainteresowanych podmiotów, ale także nawiązania współpracy z wyspecjalizowanymi w tym zakresie podmiotami, które mogą służyć doradztwem i wspierać proces przekwalifikowywania gospodarstw. Niezbędne jest podjęcie współpracy z Podkarpackim Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego w Boguchwale, Związkiem Stowarzyszeń „Podkarpacką Izbą Rolnictwa Ekologicznego”¹⁰⁷, Podkarpackim Stowarzyszeniem Rolnictwa Ekologicznego „EKOGAL”, a także samorządem województwa, dla którego rolnictwo ekologiczne jest ważnym obszarem z uwagi na potencjał regionu w tym zakresie.

Działanie 2.3 Promocja produktów lokalnych

Produkty lokalne są istotnym elementem zarówno gospodarki gminy, jak i promocji całej jednostki. Współcześnie coraz częściej widoczne są inicjatywy związane z powrotem do produktów lokalnych, tradycyjnych wyborów (zarówno spożywczych jak i rękodzieła) oraz odpowiedzialnego i świadomego konsumpcjonizmu. Tendencja ta jest szansą na rozwój gospodarczy gminy Hyżne, która posiada bogate tradycje i możliwości organizacji wydarzeń kulturalno-społecznych bazujących na produktach tradycyjnych, połączonych z pokazem ich wytwarzania. Niemniej jednak promocja produktów lokalnych musi być powiązana z większymi wydarzeniami kulturalnymi lub sportowo-rekreacyjnymi.

Województwo podkarpackie pod względem produktów lokalnych jest silnie zróżnicowane stąd też oferta gminy może być atrakcyjna dla mieszkańców innych części regionu. Należy kontynuować dotychczas prowadzony kierunek działań łączący promocję pro-

---

¹⁰⁶ Uchwała nr XXXVII/697/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 26 sierpnia 2013 r. w sprawie aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020. Załącznik – Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020, s. 40.

¹⁰⁷ Związek Stowarzyszeń „Podkarpacka Izba Rolnictwa Ekologicznego”, http://www.dolinaeko.pl/224,podkarpacka_izba_rolnictwa_ekologicznego (22.12.2015).

duktów lokalnych z cyklicznymi wydarzeniami realizowanymi na terenie gminy Hyżne (np. z Rajdem Rowerowym Szlakiem Rodowodu Gen. W. Sikorskiego)¹⁰⁸. W tych działaniach istotną była dotychczas współpraca w ramach „Lokalnej Grupy Działania – Lider Dolina Strugu”, która powinna być rozwijana. Promocja tradycyjnych produktów spożywczych związanych z gminą (np. „gomółka”) i okolicami gminy Hyżne takich jak „żur tradycyjny”, „bulwiok” czy „kołacz” (obszar Doliny Strugu) powinna być powiązana z lokalnymi wydarzeniami kulturalnymi, a także realizowana podczas regionalnych targów tradycyjnych i żywności.

W rozwoju lokalnego produktu istotną rolę ma społeczność gminy, w tym osoby starsze, które pamiętają tradycyjne receptury oraz legendy związane z ich wytwarzaniem. Promocja lokalnych produktów powinna mieć zatem charakter wydarzenia integrującego społeczność lokalną oraz łączącego pokolenia i upowszechniającego lokalną tradycję i historię.

Cel operacyjny 3: Wsparcie lokalnej przedsiębiorczości i promocja gospodarcza

Rozwój gospodarczy gminy jest silnie powiązany z przedsiębiorczością jej mieszkańców. Działania zmierzające do realizacji tego celu powinny koncentrować się na systemie szkoleń właścicieli podmiotów gospodarczych i wspieraniu ich działalności, inicjatywach ukierunkowanych na integrowanie lokalnych przedsiębiorców, a także promowanie postaw przedsiębiorczych i edukację w tym zakresie prowadzoną wśród dzieci i młodzieży z terenu gminy z uwzględnieniem przedsiębiorczości społecznej.

Działanie 3.1 Szkolenia i doradztwo oraz wsparcie postaw przedsiębiorczych

Istotnym czynnikiem wsparcia przedsiębiorstw funkcjonujących na terenie gminy jest zapewnienie im dostępu do systemu szkoleń i podnoszenia kwalifikacji zarówno przez samych przedsiębiorców, jak i pracowników. W tym zakresie władze gminy mogą podejmować współpracę z instytucjami otoczenia biznesu zlokalizowanymi w Rzeszowie oraz innymi podmiotami działającymi w obszarze wspierania i rozwoju przedsiębiorczości, np. Rzeszowską Agencją Rozwoju Regionalnego, Izbą Gospodarczą, organizacjami pozarządowymi zrzeszającymi przedsiębiorców, czy też ośrodkami akademickimi i inkubatorami przedsiębiorczości.

---

¹⁰⁸ Projekt zrealizowany w ramach Mikroregionu „Dolina Strugu”, <http://www.portal.strug.net/mikroregion-dolina-strugu> (22.12.2015).

Przedsiębiorczość współcześnie staje się istotną cechą, która wpływa na jakość życia wszystkich ludzi. Postawy przedsiębiorcze częściowo wynikają z cech osobowości i charakteru. Jednak składają się nań także umiejętności i kompetencje, których można się nauczyć. Przedsiębiorczość przejawia się w zaangażowaniu, dynamizmie, chęci do podejmowania działań i nowych wyzwań, a także zdolnością do adaptowania się w nowych warunkach, umiejętnością przystosowywania do zmieniających okoliczności, jak również odwagą i zdolnością do podejmowania ryzyka. Przedsiębiorczość jest cechą ułatwiającą osiągnięcie samodzielności i stabilności finansowej. Istotne jest, aby promować takie postawy wśród dzieci i młodzieży, aby jak najlepiej przygotować je do dorosłego życia i samodzielności. Władze jednostki powinny dołożyć starań mających na celu edukację dzieci i młodzieży z terenu gminy w zakresie przedsiębiorczości poprzez system szkoleń, programów edukacyjnych, warsztatów oraz konkursów rozwijających dodatkowe umiejętności i promujących postawy przedsiębiorcze.

Działanie 3.2 Działania na rzecz współpracy podmiotów gospodarczych

W zakresie rozwoju gospodarczego gminy Hyżne ważna jest współpraca w ramach sektora gospodarczego, jak również współpraca międzysektorowa - pomiędzy sektorem publicznym i prywatnym. Integrowanie przedsiębiorców i zachęcanie ich do podejmowania wspólnych działań. Współpraca ta może mieć mniej lub bardziej sformalizowaną postać i wiązać się z konkretnymi inwestycjami lub przedsięwzięciami na terenie gminy. Współpraca lokalnego środowiska gospodarczego i jego opinia ma znaczenie dla tworzenia klimatu przedsiębiorczości w gminie, organizacji szkoleń ukierunkowanych na faktyczne potrzeby lokalnych podmiotów gospodarczych oraz aktywizację lokalnego rynku pracy. Współpraca przedsiębiorców jest także ważna dla władz w kontekście zagospodarowania przestrzennego gminy i wytyczania kierunków rozwoju jednostki. Ponadto współpracujące podmioty gospodarcze mają większe szanse na znalezienie odbiorców usług, organizację lokalnych rynków zbytu czy obniżenie kosztów produkcji.

Dla rozwoju głównego sektora gospodarczego gminy Hyżne, którym jest turystyka, szczególne znaczenie ma wspieranie współpracy podmiotów gospodarczych działających w tym obszarze. Kooperacja jest niezbędna z uwagi na konieczność stworzenia spójnej, kompleksowej oferty turystycznej oraz wzajemne powiązanie usług turystycznych.

Coraz większe znaczenie współcześnie ma też współpraca międzysektorowa, łącząca przedstawicieli dwóch lub trzech sektorów. Przykładem współpracy dwusektorowej jest partnerstwo publiczno-prywatne, które nadal nie cieszy się dużą popularnością, nadal budzi opór społeczny, który w dużej mierze wynika z braku zaufania partnerów oraz braku

doświadczeń przy realizacji wspólnych przedsięwzięć przez sektor publiczny i prywatny. Warto jednak popularyzować i rozwijać tę formę, zwłaszcza przy inwestycjach infrastrukturalnych, najbardziej kapitałochłonnych i wymagających pod względem organizacyjnym i zarządzaniem.

Przykładem sformalizowanych partnerstw trójsektorowych są chociażby lokalne grupy działania wdrażane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich i podejścia LEADER¹⁰⁹. Partnerstwa tego typu są przykładem łączenia zasobów pozostających w dyspozycji podmiotów sektora publicznego, gospodarczego i społecznego, a których celem jest realizacja wspólnych inicjatyw zorientowanych na rozwój obszarów wiejskich, w tym także wspieranie lokalnej przedsiębiorczości.

Działanie 3.3 Promocja i wsparcie przedsiębiorczości społecznej w gminie

Alternatywą dla rozwoju tradycyjnej przedsiębiorczości w państwach Europy Zachodniej od wielu lat jest przedsiębiorczość społeczna (ekonomia społeczna). W Polsce nadal postrzegana jako forma aktywnej polityki społecznej, nadal nie jest doceniana jako instrument rozwoju gospodarczego w jednostce lokalnej, narzędzie integracji i inkluzji społecznej, które poza aktywizacją zawodną i włączeniem osób z grup zagrożonych marginalizacją pozytywnie oddziałuje na rozwój jednostki lokalnej w wymiarze społecznym. Rozwój przedsiębiorczości społecznej w jednostkach lokalnych wydaje się obecnie właściwym kierunkiem działań. Wsparcie podmiotów społecznych, budowa systemów przedsiębiorczości społecznej oraz włączenie tych podmiotów w nurt tradycyjnych gospodarek krajowych są w perspektywie 2014–2020 jednymi z ważniejszych działań Unii Europejskiej¹¹⁰. Szczególny charakter podmiotów ekonomii społecznej wynika z faktu łączenia celów gospodarczych, a także oddziaływania i wdrażania zmian o charakterze społecznym.

Zgodnie z *Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej*, w celu wspierania przedsiębiorczości społecznej wykorzystać należy istniejące już powiązania kooperacyjne funkcjonujące na poziomie lokalnym, jak chociażby lokalne grupy działania, w celu identyfikacji potrzeb i współdziałania w zakresie tworzenia nowych podmiotów¹¹¹.

Działania w zakresie wsparcia podmiotów ekonomii społecznej są zbieżne z założeniami *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014–2020* – działanie 8.5 Wspieranie rozwoju sektora ekonomii społecznej, zakładające-

¹⁰⁹ LEADER, KSOW < <http://ksow.gov.pl/leader.html> (23.12.2015).

¹¹⁰ Supporting entrepreneurs and the self-employed - Social entrepreneurship, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=952&intPageId=2914&langId=en> (23.12.2015).

¹¹¹ Uchwała nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej”. Załącznik. Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, Warszawa 2014, s. 53.

go m.in. wzmocnienie tych podmiotów, aktywizację osób zagrożonych wykluczeniem i tworzenie usług w regionie. Wsparcie udzielane w ramach RPO WP 2014–2020 przewiduje m.in. działania inkubacyjne i animacyjne dla podmiotów ekonomii społecznej, doradztwo i szkolenia dla kadr, pomoc finansową i pomostową. Z oferowanej pomocy mogą korzystać zaś istniejące już podmioty zaliczane do sektora ekonomii społecznej, jak i jednostki samorządu terytorialnego (w tym ich jednostki organizacyjne oraz zrzeszenia jst) oraz podmioty sektora pozarządowego¹¹².

Przedsiębiorstwa społeczne, które zostaną wkomponowane w lokalne uwarunkowania i będą odpowiadały na potrzeby mieszkańców gminy Hyżne mogą stać się istotnym elementem rozwoju. Z jednej strony jako podmiot gospodarczy, tworzący miejsca pracy, świadczący usługi na rzecz społeczności lokalnej i samorządu lokalnego, a z drugiej jako rozwiązanie o charakterze integracyjnym i aktywizującym osoby pozostające bez pracy lub osoby, które z różnych względów mają trudności z podjęciem zatrudnienia i integracją społeczną. Podmioty te pozwalają redukować nakłady na pomoc społeczną w jednostce lokalnej „bowiem tworząc miejsca pracy i dając szansę zarobkowania osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym, eliminują konieczność wypłaty świadczeń w postaci zasiłków, które w dużej mierze mają charakter demotywujący do podejmowania zatrudnienia. Z uwagi na specyfikę podmiotów ekonomii społecznej i różnorodność dopuszczalnych prawnych form ich działania”¹¹³, mogą być też szansą na realizację wspólnych przedsięwzięć mieszkańców gminy (i ich przedstawicielstw), przedsiębiorców i władz samorządowych zorientowanych na realizację istotnych dla gminy zadań.

Szczególny gospodarczo-społeczny charakter przedsiębiorstw społecznych sprawia, że mają one także wymiar edukacyjny. Ich tworzenie musi poprzedzać system szkoleń i uświadamiania społeczności lokalnej, zwłaszcza dzieci i młodzieży. Rozwiązania tego typu pozwalają uwrażliwić młodych ludzi na potrzeby osób zagrożonych marginalizacją oraz konieczność ich integracji i włączania w struktury społeczne.

---

¹¹² Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Rzeszów 2015, s. 312-313.

¹¹³ Dopuszczalne formy prawne przedsiębiorstw społecznych obejmują podmioty tradycyjnie zaliczane do sektora społecznego tj. stowarzyszenia, fundacje, a także spółdzielnie socjalne, spółdzielnie pracy, zakłady aktywności zawodowej (ZAZ), klubu integracji społecznej (KIS), centra integracji społecznej (CIS), zakłady pracy chronionej, niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej oraz spółki non-profit, dla których istotne są cele społeczne. Szerzej: Wybór formy prawnej przedsiębiorstwa oraz planowanie struktury, <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/666697> (23.12.2015).

Tabela 30. Proponowane wskaźniki realizacji założeń II obszaru priorytetowego – Gospodarka lokalna (rokiem bazowym jest rok 2015 lub rok dla którego są dostępne dane)

Proponowany wskaźnik dla działania	Źródło danych	Podmiot(y) dokonujący weryfikacji
Dz.1.1 – Długość/liczba rozbudowanych lub/i wytyczonych szlaków turystycznych pieszych, rowerowych, konnych, wyznaczenie ścieżek turystycznych, krajoznawczych, przyrodniczo-edukacyjnych (km/liczba); liczba noclegów udzielonych turystom	UG, PTTK, PROT, podmioty prywatne – właściciele gospodarstw agroturystycznych i miejsc noclegowych	UG, podmioty prywatne, PTTK, PROT
Dz. 1.2 – Liczba wspólnych inicjatyw, spotkań, nawiązanych partnerstw i porozumień	UG, sąsiadujące samorządy lokalne, podmioty prywatne, organizacje pozarządowe	UG
Dz. 1.3 – Liczba działań promujących, np. informacji w prasie codziennej i branżowej (turystycznej), liczba wizyt studyjnych, liczba wydarzeń turystyczno-rekreacyjnych, liczba odsłon na stronie internetowej, liczba odsłon/wejść na informację nt. gminy Hyżne zamieszczoną na stronach branżowych portali turystycznych, liczba odwiedzin na facebook'u gminy	UG	UG
Dz. 2.1 – Wzrost sprzedaży produktów rolnych (w %)	prywatne podmioty, UG, PODR, GUS – Bank Danych Lokalnych	UG
Dz. 2.2 – Liczba nowo powstałych gospodarstw i hodowców ekologicznych; liczba nowych gospodarstw agroturystycznych	prywatne podmioty, UG, PODR	UG
Dz. 3.1 – Liczba zrealizowanych szkoleń, liczba osób uczestniczących, liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych	UG, ewidencja działalności gospodarczej – REGON – UG, GUS – Bank Danych Lokalnych	UG
Dz. 3.2 - Liczba zorganizowanych spotkań z udziałem przedstawicieli sektora gospodarczego	UG	UG
Dz. 3.3 – liczba szkoleń i warsztatów z zakresu przedsiębiorczości społecznej, w tym dla dzieci i młodzieży z terenu gminy	UG, dyrektorzy szkół, NGOs, UG, REGON, GUS, ROPS w Rzeszowie, OWES	UG, UG, ROPS w Rzeszowie, OWES

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 31. Zbieżność II obszaru priorytetowego – Gospodarka lokalna z założeniami obowiązujących dokumentów strategicznych i programowych

Obszar priorytetowy II Gospodarka lokalna			
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie	Strategia rozwoju województwa Podkarpackie 2020	Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
Cel 1: Wspomaganie wzrostu konkurencyjności województw 1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – zadania tematyczne	Dziedzina działań strategicznych: Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka Priorytet 1.3 - Turystyka Priorytet 1.4 - Rolnictwo Priorytet 1.5 - Instytucje otoczenia biznesu	Oś priorytetowa I: Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka	P 1: Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich
		Oś priorytetowa VI: Spójność przestrzenna i społeczna	P 2: Poprawa konkurencyjności wszystkich sektorów rolnictwa i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych
		Oś priorytetowa VII: Regionalny rynek pracy	P 3: Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie
		Oś priorytetowa VIII: Integracja społeczna (dz. 8.5 Wspieranie rozwoju sektora ekonomii społecznej w regionie)	P 5: Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym
			P 6: Zwiększenie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich

Źródło: Opracowanie własne.

7.3. Obszar priorytetowy III - Kapitał ludzki i społeczny

Cel strategiczny:

Tworzenie warunków dla rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego mieszkańców gminy Hyżne poprzez poprawę atrakcyjności oferty edukacyjnej i szkoleniowej dla różnych grup wiekowych oraz wspieranie aktywności społecznej i partycypacji publicznej mieszkańców.

Cel operacyjny 1: Poprawa jakości kształcenia oraz stworzenie oferty edukacyjnej dla różnych grup wiekowych

Poprawa jakości kształcenia jest jednym z kluczowych czynników poprawy jakości życia mieszkańców gminy, a jednocześnie rozwoju jednostki terytorialnej. Wskazany cel operacyjny będzie realizowany poprzez działania zmierzające do systematycznego zwiększania dostępu do edukacji, w tym przedszkolnej i wczesnoszkolnej, podnoszenie standardów kształcenia w szkołach na terenie gminy, a także wykorzystanie istniejących placówek do rozwoju edukacji pozaformalnej, adresowanej do różnych grup wiekowych mieszkańców gminy Hyżne.

Działanie 1.1 Zwiększanie dostępu do systemu edukacji

Zapewnienie dostępu o edukacji dzieciom w wieku szkolnym jest zadaniem obowiązkowym gminy. W tym zakresie gmina Hyżne realizuje swoje zadania poprzez rozbudowaną sieć szkół podstawowych i gimnazjum. Dostępność komunikacyjna nie powinna stanowić podstawowego kryterium oceny systemu szkolnictwa. Znacznie bardziej istotna w kontekście przyszłości dzieci i młodzieży wydaje się być jakość kształcenia i możliwość rozwijania dodatkowych umiejętności dzięki odpowiednio przygotowanej infrastrukturze edukacyjnej i zorganizowanej ofercie kształcenia (w tym kształcenia pozaformalnego). Zwiększania dostępu do edukacji nie należy postrzegać przez pryzmat liczby placówek oświatowych, ale zakresu i standardu oferowanych przez nie usług.

Wychodząc na przeciw młodym mieszkańcom gminy ważne jest zapewnienie odpowiedniej liczby miejsc w placówkach przedszkolnych (przedszkola publiczne i punkty przedszkolne, kluby dziecięce), których rozwój władze mogą wspierać m.in. aplikując o wsparcie zewnętrzne, oraz zachęcając mieszkańców gminy do zakładania tego typu placówek¹¹⁴. Stworzenie nowych przedszkoli i dodatkowych miejsc dla dzieci daje rodzicom szansę na powrót do pracy, bądź też podjęcie szkoleń ułatwiających wejście na rynek pracy

¹¹⁴ Przedszkola, <https://rodzina.gov.pl/edukacja/przedszkola> (23.12.2015).

po okresie pozostawania poza systemem zatrudnienia (w czasie urlopu rodzicielskiego) czy też umożliwi aktywne poszukiwanie pracy. System funkcjonowania przedszkoli i punktów opieki nad dziećmi na terenie gminy powinien być dostosowany do czasu pracy rodziców, z uwzględnieniem konieczności dojazdu do stolicy regionu – Rzeszowa, w którym większość, zwłaszcza młodych ludzi jest zatrudniona.

Należy też dążyć do rozwoju systemu edukacji na poziomie przedszkolnym (a nie tylko zapewnienia opieki) zmierzającego do stymulowania i intelektualnego rozwoju dzieci od wczesnego okresu. Ważne jest, aby wychodzić naprzeciw oczekiwaniom rodziców i opiekunów i dostosować przedszkolną ofertę edukacyjną do ich oczekiwań.

Działanie 1.2 Podnoszenie standardów nauczania w placówkach gminnych

Podnoszenie standardów kształcenia jest warunkiem koniecznym dalszego rozwoju i sukcesów dzieci i młodzieży z terenu gminy. Niewielka liczba uczniów w oddziałach stwarza warunki do indywidualnego podejścia do każdego ucznia i dostosowania treści oraz sposobów nauczania do jego umiejętności, potencjału i zdolności. Istotne jest zwrócenie uwagi na system kształcenia dzieci ze szczególnymi potrzebami, zarówno deficytami, jak i dzieci wykazujących szczególne, ponadprzeciętne zdolności. System kształcenia powinien być dostosowany do zainteresowań i oczekiwań uczniów, ale jednocześnie powinien pozwalać im na poznanie nowych obszarów wiedzy.

Współcześnie coraz większy nacisk kładzie się na tzw. kompetencje miękkie, dotąd bagatelizowane i pomijane. Okazuje się jednak, że kompetencje społeczne oraz przedsiębiorczość w dużej mierze warunkują sukces w przyszłości. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom współczesnego świata, a jednocześnie potrzebom rynku pracy, dążenie do poprawy jakości kształcenia powinno orientować się wokół rozwijania kompetencji:

- społecznych
- informatycznych
- przedsiębiorczych
- obywatelskich.

Poprawa jakości kształcenia musi być powiązana z zapewnieniem możliwości rozwoju oraz podnoszenia kwalifikacji i podejmowania dodatkowego kształcenia przez nauczycieli zatrudnionych w gminnych placówkach oświatowych.

Na poprawę jakości kształcenia w dużej mierze mogą wpływać doświadczenia innych placówek oświatowych, w tym także zagranicznych. Zarówno szkoły, jak i władze gminy powinny zmierzać do nawiązywania współpracy międzynarodowej, wymiany kontaktów i organizacji, wyjazdów studyjnych/wymian uczniowskich mających na celu inte-

grację dzieci i młodzieży z różnych państw i kręgów kulturowych, poznanie odmienności i różnorodności społeczno-kulturowych, a także uczenie otwartości i tolerancyjności. Działania te w dużej mierze mogą być dofinansowane ze środków zewnętrznych, zarówno pochodzących z funduszy Unii Europejskiej, jak i innych, krajowych instytucji grantodawczych¹¹⁵.

W dalszym ciągu istotnym aspektem poprawy jakości kształcenia w gminie Hyżne są inwestycje w infrastrukturę szkolną oraz przyszkolne zaplecze sportowo-rekreacyjne, obejmujące wyposażenie szkół w pracownie i sprzęt multimedialny oraz modernizację istniejących obiektów. Planowane w gminie Hyżne działania rewitalizacyjne (prowadzone w oparciu o gminny program rewitalizacji) uwzględniają aspekt społeczny rewitalizacji, a w nim potrzeby dzieci i młodzieży, zwłaszcza w zakresie dostępu do aktywnych form spędzania czasu na świeżym powietrzu oraz uprawiania sportu, rekreacji i turystyki. W tym celu niezbędne jest stworzenie odpowiednio przygotowanej infrastruktury wraz zapleczem przewidzianym dla dzieci i młodzieży.

Gminny system poprawy jakości kształcenia powinien obejmować także seniorów. Do realizacji pozaformalnego kształcenia osób starszych można wykorzystać istniejące zaplecze i infrastrukturę szkolną gminy. Działania te pozwolą nie tylko na nabycie przez seniorów nowych umiejętności (np. zajęcia informatyczne), ale także pozwolą na aktywne spędzanie wolnego czasu oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu.

Z uwagi na dogodną lokalizację gminy Hyżne – w pobliżu głównego ośrodka akademickiego, jakim jest w regionie Rzeszów – władze samorządowe powinny podejmować działania zmierzające do nawiązania współpracy z uczelniami wyższymi w celu poprawy jakości kształcenia. Potencjał ośrodków akademickich Rzeszowa oraz szeroki zakres prowadzonych przez nie działań może okazać się niezwykle przydatny w procesie poprawy jakości kształcenia na terenie gminy Hyżne (np. organizacja warsztatów dla dzieci przez kadrę akademicką i studentów, udział dzieci w zajęciach prowadzonych w ramach Małego Uniwersytetu Rzeszowskiego czy Politechnice Dziecięcej, wizyty studyjne w ośrodkach akademickich, udział w pokazach i dniach otwartych oraz warsztatach prowadzonych dla szkół gimnazjalnych).

---

¹¹⁵ Szerzej: Jak uzyskać wsparcie dla projektów międzynarodowych?, Ministerstwo Edukacji Narodowej, <https://men.gov.pl/wspolpraca-miedzynarodowa/jak-uzyskac-wsparcie-dla-projektow-miedzynarodowych/jak-uzyskac-wsparcie-dla-projektow-miedzynarodowych.html> (23.12.2015).

Cel operacyjny 2: Rozwój kultury, tradycji i dziedzictwa gminy

Bogate tradycje gminy oraz lokalna tożsamość powinny być pielęgnowane i stanowić jeden z aspektów promocji gminy. Procesy globalizacyjne, obejmujące także przemiany kulturowe, prowadzące do unifikacji i zatracania lokalnej tożsamości sprawiają, że ludzie coraz częściej próbując się przed nimi bronić, dążą do odtwarzania lokalnego dziedzictwa i ochrony lokalnych zasobów i twórczości. Ochrona dziedzictwa i tradycji oraz popularyzacja dorobku kulturowego gminy Hyżne będzie realizowana poprzez dwie grupy działań zorientowanych na promowanie tradycji i dziedzictwa gminy oraz rozwijanie oferty kulturalnej gminy.

Działanie 2.1 Promocja tradycji i dziedzictwa kulturowego gminy oraz lokalnej tożsamości

Działania ukierunkowane na promocję tradycji i lokalnego dziedzictwa dotychczas były realizowane głównie poprzez działalność kół gospodyń wiejskich, organizacji pozarządowych oraz w ramach „Lokalnej Grupy Działania – Lider Dolina Strugu”¹¹⁶. W ramach działań promocyjnych należy skoncentrować się na:

- integracji pokoleń i propagowaniu dorobku kulturowego gminy wśród dzieci i młodzieży (m.in. poprzez zachęcanie uczestnictwa w warsztatach i pokazach, angażowanie się w działalność kół i tworzenie stowarzyszeń kulturalnych na terenie gminy),
- promocji lokalnych produktów przy wykorzystaniu aktywnych i nowoczesnych form, np. Internetu, tak by wyjść z ofertą także do osób spoza gminy Hyżne,
- promowaniu postaci historycznych związanych z terenem gminy (gen. Władysław Sikorski),
- promocji zabytków (w tym sakralnych) oraz lokalnego rękodzieła,
- organizacji cyklicznych imprez kulturalnych, które byłyby połączone z innymi wydarzeniami, np. sportowymi, a jednocześnie stanowiły okazje do prezentacji lokalnego dorobku.

---

¹¹⁶ Wśród projektów zorientowanych na promocję dziedzictwa kulturowego gminy Hyżne ze środków PROW na lata 2007-2014 w ramach LGD – Dolina Strugu zrealizowano m.in. „Słownik gwary i słownictwa Nieborowa i okolic” (Jacek Baran), Publikacja albumu pt. "Nieborów i jego mieszkańcy w starej fotografii" (Jacek Baran), „Rzeźba i malarstwo - wspomnienie po Generale Władysławie Sikorskim - Hyżne 2014” (Gminny Ośrodek Kultury), Album "Gmina Hyżne - tradycja i współczesność" (Gmina Hyżne). Informacje na podstawie: Wykazu zrealizowanych małych projektów w ramach LGD Dolina Strugu. Materiał udostępniony przez biuro LGD – Lider Dolina Strugu.

Działanie 2.2 Poprawa atrakcyjności oferty kulturalnej gminy

Poprawa atrakcyjności oferty kulturalnej gminy powinna obejmować zarówno działania modernizacyjne, inwestycyjne, jak i związane z uatrakcyjnieniem oferty kulturalnej i jej lepszą. Działania inwestycyjne powinny dotyczyć dostosowania go do rozbudowywanej obiektów do atrakcyjnej oferty kulturalnej oraz zajęć animacyjnych w nim realizowanych (doposażenie sal).

Dotychczasowa działalność kulturalna gminy koncentruje się na cyklicznych wydarzeniach, mających raczej wymiar lokalny, dość typowych i niewyróżniających się na tle pozostałych gmin powiatu rzeszowskiego. Istotne jest zachowanie lokalnego wymiaru działań kulturalnych, które adresowane byłyby głównie do mieszkańców gminy, ale należy także kierować je do osób spoza gminy, w tym potencjalnych turystów. Poprawa atrakcyjności oferty kulturalnej powinna obejmować rozwój i promocję wiodącego kulturalno-sportowo-rekreacyjnego wydarzenia, którym dla gminy Hyżne jest *Zlot Szlakiem Rodowodu gen. Władysława Sikorskiego* (rajd rowerowy połączony z wydarzeniami kulturalnymi) organizowany cyklicznie, który pozwoliłoby wykorzystać i efektywniej promować istniejące w gminie Hyżne potencjały.

Poprawa atrakcyjności oferty kulturalnej gminy powinna uwzględniać różne grupy wiekowe i być sprofilowana odpowiednio do ich potrzeb i oczekiwań, tj. dzieci, młodzieży, rodziców z małymi dziećmi, osób starszych. Ważne jest zatem poznanie opinii tych grup (np. panel dyskusyjny, konsultacje, forum internetowe) i wspólne opracowanie satysfakcjonującej oferty GOK. Równie ważna jest edukacja kulturalna i stworzenie miejsca dla lokalnej kultury. Takich funkcji nie pełni GOK, pomimo posiadanych warunków lokalowych. Obiekt postrzegany jest jako instytucja samorządu lokalnego, a nie miejsce lokalnych spotkań, debat, oddolnych inicjatyw czy aktywności dzieci i młodzieży. Aby przybliżyć lokalną instytucję kultury mieszkańcom gminy niezbędne są działania animacyjne, wydłużenie godzin pracy GOK i otwarcie jego przestrzeni dla ludzi.

W zakresie poprawy atrakcyjności oferty kulturalnej gminy istotna jest również współpraca mieszkańców, ale także pomoc ze strony profesjonalnych instytucji i organizacji pozarządowych zajmujących się kulturą i animacją kultury. W tym celu zasadne jest nawiązanie współpracy gminy Hyżne z instytucjami działającymi w Rzeszowie, np. Rzeszowskim Inkubatorem Kultury, Wojewódzkim Domem Kultury, czy ośrodkami akademickimi kształcącymi w zakresie kultury (Uniwersytet Rzeszowski – Wydział Socjologiczno-Historyczny: kulturoznawstwo; Wydział Sztuki).

Cel operacyjny 3: Rozwój społeczeństwa obywatelskiego gminy

Obecność społeczeństwa obywatelskiego w jednostce lokalnej gwarantuje społeczną kontrolę realizowanych działań, a także usprawnia procesy planowania polityk publicznych i ich wdrażania z uwagi na społeczny głos doradczy. Społeczeństwo obywatelskie to społeczeństwo aktywne, zaangażowane, uczestniczące i zainteresowane sprawami lokalnymi. Przejawami istnienia społeczeństwa obywatelskiego w gminie mogą być aktywne organizacje pozarządowe, wysoka frekwencja w wyborach lokalnych, aktywność mieszkańców podczas posiedzeń rady gminy, a także oddolne inicjatywy i zaangażowanie społeczności lokalnej w realizowane przedsięwzięcia. Społeczeństwo obywatelskie potrzebuje jednak odpowiednich warunków prawnych, formalnych i organizacyjnych pozwalających mu na działanie. Co więcej, do budowy społeczeństwa obywatelskiego niezbędny jest sprzyjający klimat społeczno-polityczny w gminie oraz przychylność i pozytywne nastawienie władz. Dążenie do budowy społeczeństwa obywatelskiego w gminie Hyżne będzie obejmowało trzy grupy działań, które zorientowane są na integrację mieszkańców, tworzenie warunków dla rozwoju aktywności społecznej oraz edukację i promowanie postaw partycypacyjnych

Działanie 3.1 Inicjatywy na rzecz integracji mieszkańców gminy

Społeczeństwo obywatelskie wyrasta na gruncie oddolnych inicjatyw społecznych. Niezbędne jest do tego zaufanie podzielane przez członków społeczności lokalnej oraz współpraca. Mieszkańców gminy Hyżne cechuje niski poziom integracji, brakuje inicjatyw społecznych wypływających z potrzeb określonych grup społecznych. Mieszkańcy gminy artykułują swoje potrzeby w stosunku do władz samorządowych, jednak w nikłym stopniu uczestniczą w przedsięwzięciach na rzecz rozwoju jednostki.

Przyczyny niskiego poziomu integracji i braku współpracy mieszkańców, jak i ich zaangażowania w sprawy gminy są złożone. Z jednej strony coraz silniejszy indywidualizm, zainteresowanie własnymi sprawami, praca zawodowa oraz życie prywatne sprawiają, że mieszkańcy po prostu nie mają czasu na angażowanie się w sprawy gminy. Z drugiej strony brakuje warunków i okoliczności do integracji mieszkańców oraz podejmowania przez nich wspólnych przedsięwzięć. Kolejnym czynnikiem wpływającym na niski poziom integracji społeczności lokalnej jest zmiana struktury społecznej w gminie. Widoczny jest odpływ młodych, najbardziej aktywnych osób, które poszukując pracy w pobliskim Rzeszowie, jednocześnie tam przenoszą swoje zaangażowanie oraz życie społeczne. Gmina pozostaje dla nich jedynie „sypialnią”, z którą przestają się utożsamiać. Podobną tendencję można dostrzec wśród nowych mieszkańców gminy, a więc osób, które na jej terenie się

osiedlają, ale nie dążą do integracji i włączenia się w życie lokalne. W dużej mierze z powodu braku sprzyjających ku temu okoliczności.

Dążąc do integracji mieszkańców gminy, władze lokalne powinny podjąć działania zmierzające do organizacji cyklicznych imprez integracyjnych (np. pikników, zawodów, rozgrywek) dających szansę na wzajemne poznanie się mieszkańców. Działaniom integracyjnym służyć mogą także kursy i szkolenia organizowane na terenie gminy, jak również uatrakcyjnienie oferty kulturalnej, z której korzystaliby mieszkańcy.

Działania 3.2 Tworzenie warunków dla aktywności społecznej i partycypacji publicznej mieszkańców

Aktywność obywatelska i korzystanie przez mieszkańców jednostek terytorialnych z dostępnych im narzędzi demokracji bezpośredniej wpisuje się w model dobrego rządzenia (*good governance*), zalecanego zarówno przez instytucje Unii Europejskiej, jak i Bank Światowy jako efektywny sposób prowadzenia polityk publicznych¹¹⁷.

Udział mieszkańców gminy w procesach decydowania o kierunkach rozwoju oraz zakresie niezbędnych usług publicznych jest ważny z uwagi na fakt, iż to właśnie mieszkańcy gminy tworzą lokalną wspólnotę samorządową. Ich uczestnictwo gwarantuje podejmowanie działań adekwatnych do potrzeb i oczekiwań oraz obniża koszty wdrażania przyjętych założeń. Partnerskie traktowanie społeczności, z poszanowaniem ich zdania i opinii wpływa na klimat polityczny w jednostce lokalnej, pozwala współtworzyć rozwiązania potrzebne i oczekiwane. Jednocześnie eliminuje ryzyko lokalnego konfliktu, który jest niekorzystny zarówno dla mieszkańców, jak i władz jednostki lokalnej.

Udział obywateli w życiu publicznym gminy wymaga działań edukacyjnych (edukacji obywatelskiej) uświadamianej społeczności czego faktycznie mogą oczekiwać od władz lokalnych i poprzez jakie instrumenty mogą działać. Konieczne jest respektowanie stanowiska społeczności lokalnej i ich przedstawicielstw (organizacji pozarządowych) przez władze, a nie traktowanie rozwiązań, takich jak konsultacje społeczne czy fora opiniotwórcze w sposób fasadowy i marginalny. Zasadne jest powołanie w gminie Hyżne rady społecznej, jako ciała opiniotwórczo-doradczego funkcjonującego przy organach samorządowych gminy.

Rozwój aktywności społecznej przejawia się głównie w działalności organizacji społecznych. Rolą samorządu lokalnego powinno być wspieranie istniejących już na terenie gminy Hyżne organizacji pozarządowych, jak i nowych podmiotów społecznych. Dzia-

---

¹¹⁷ European Governance A White Paper, Commission of the European Communities, Brussels, 25.7.2001, COM(2001) 428.

łalność tych podmiotów jest szczególnie ważna dla promowania aktywności społecznej w gminie, pielęgnowania lokalnej tradycji i kultury. Rozwój tych organizacji wymaga ich wsparcia pod względem organizacyjnym i doradczo-szkoleniowym, dzięki czemu będą mogły aplikować o wsparcie zewnętrzne i rozwijać dotychczasową działalność.

Z perspektywy rozwoju lokalnego gminy warto wspierać tworzenie podmiotów społecznych ukierunkowanych na promocję i rozwój gminy Hyżne. Istniejące organizacje społeczne w dużej mierze zrzeszają ludzi o podobnych zainteresowaniach i służą rozwijaniu pasji lub realizacji wspólnego celu. W gminie brakuje podmiotu społecznego, który koncentrowałby swoje działania na rozwoju gminy Hyżne i jej promocji.

Niezbędne są działania ukierunkowane na promocję postaw obywatelskich wśród dzieci i młodzieży z terenu gminy. Najlepszą formą kształcenia jest nauka przez praktykę. W tym celu warto powołać w gminie Hyżne Gminną Radę Młodzieżową. Dzieci i młodzież miałyby szansę zapoznać się ze specyfiką pracy samorządu i zakresem jego zadań.

Tabela 32. Proponowane wskaźniki realizacji założeń III obszaru priorytetowego – Kapitał ludzki i społeczny (rokiem bazowym jest rok 2015 lub rok dla którego są dostępne dane)

Proponowany wskaźnik dla działania	Źródło danych	Podmiot(y) dokonujący weryfikacji
Dz.1.1 – liczba otwartych punktów przedszkolnych, liczba dzieci korzystających z oferty placówki, liczba dzieci w poszczególnych placówkach oświatowych;	UG	UG
Dz. 1.2 liczba wprowadzonych zajęć dodatkowych, efekty zdawalności egzaminów końcowych (wyniki ze szkół podstawowych i gimnazjów), wyniki uczniów w olimpiadach i konkursach tematycznych, liczba zmodernizowanych obiektów, liczba wyposażonych placówek (szkół, bibliotek), liczba wydarzeń sportowych, turniejów, rozgrywek międzyszkolnych i międzygminnych, liczba nawiązanych partnerstw (umowy partnerskie ze szkołami z zagranicy), liczba wymian uczniowskich	OKE, szkoły z terenu gminy, UG	UG
Dz. 2.1 liczba imprez integracyjnych, liczba wydarzeń kulturalnych, liczba wystaw, plenerów, warsztatów, spotkań, prelekcji dotyczących tożsamości lokalnej i dziedzictwa gminy,	UG, GOK, organizacje pozarządowe działające na rzecz promocji lokalnej tożsamości i dziedzictwa	UG
Dz. 2.2 liczba osób korzystających z oferty GOK, liczba osób uczestniczących w organizowanych wydarzeniach kulturalnych, liczba nowych wydarzeń kulturalno-rozrywkowych	UG, GOK, organizacje pozarządowe działające na rzecz kultury	UG
Dz. 3.1 Liczba imprez integracyjnych w gminie; liczba osób uczestniczących w wydarzeniach integracyjnych	UG, GOK, sołectwa, OSP	UG
Dz. 3.2 liczba wspartych przez UG stowarzyszeń (rzeczowo, organizacyjnie, doradczo), liczba zadań publicznych zleconych/powierzonych organizacjom pozarządowym z terenu gminy; liczba zorganizowanych konsultacji społecznych, liczba osób zaangażowanych w komitety społeczne, liczba osób zaangażowanych w działania rady społecznej przy władzach gminy, liczba młodzieży zaangażowanej w działalność młodzieżowej rady gminy;	UG, organizacje pozarządowe,	UG

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 33. Zbieżność III obszaru priorytetowego – Kapitał ludzki i społeczny z założeniami obowiązujących dokumentów strategicznych i programowych

Obszar priorytetowy III Kapitał ludzki i społeczny			
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie	Strategia rozwoju województwa Podkarpackie 2020	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
<p>Cel 1: Wspomaganie wzrostu konkurencyjności województw</p> <p>1.3 Budowa podstaw konkurencyjności województw – zadania tematyczne</p>	<p>Cel 2: Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego jako czynników: innowacyjności regionu oraz poprawy poziomu życia mieszkańców</p> <p>Priorytet 2.1 Edukacja Priorytet 2.2 Kultura i dziedzictwo kulturowe Priorytet 2.3 Społeczność obywatelska</p>	<p>Oś priorytetowa IV – Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego</p>	<p>P 6: Zwiększenie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich</p>
<p>Cel 3: Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie</p> <p>3.3 Przebudowa i wzmocnienie koordynacji w systemie wieloszczeblowego zarządzania</p> <p>3.4 Wspomaganie budowy kapitału społecznego dla rozwoju regionalnego w oparciu o sieci współpracy między różnymi aktorami polityki regionalnej</p>		<p>Oś priorytetowa VIII – Integracja społeczna</p>	
		<p>Oś priorytetowa IX – Jakość edukacji i kompetencji w regionie</p>	

Źródło: Opracowanie własne.

7.4. Obszar priorytetowy IV - Jakość życia i ochrona środowiska

Cel strategiczny

Poprawa warunków życia mieszkańców gminy poprzez poprawę jakości usług publicznych oraz walorów środowiskowych gminy.

Cel operacyjny 1: Poprawa jakości i rozszerzenie zakresu usług publicznych

Istotnym aspektem jakości życia w danej jednostce jest dostęp do usług publicznych, w tym opieki medycznej i pomocy społecznej. W gminie Hyżne cel ten będzie realizowany poprzez poprawę jakości i zakresu usług medycznych oraz wykorzystanie zasobów naturalnych gminy w postaci wód mineralnych w celach leczniczych. Dodatkowo realizacja tego celu powinna obejmować zapobieganie patologiom na terenie gminy, wdrażanie aktywnych form polityki społecznej oraz zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom jednostki terytorialnej.

Działanie 1.1 Poprawa jakości opieki zdrowotnej w gminie

W gminie Hyżne usługi medyczne i opiekuńcze świadczy kilka podmiotów. Istotne jest podjęcie działań przez władze samorządowe, które zmierzałyby do rozszerzania zakresu oferowanych usług o najbardziej potrzebne usługi specjalistycznej opieki medycznej.

Zmiany demograficzne w gminie powodują, że w najbliższym czasie potrzebne będzie zapewnienie dostępu do usług dla znacznie większej liczby osób starszych (dostęp do lekarzy specjalistów zajmujących się schorzeniami osób w podeszłym wieku). Jednocześnie osiedlanie się w gminie młodych ludzi powoduje konieczność zapewnienia usług medycznych dla dzieci.

Poprawa jakości świadczonych usług obejmować powinna zarówno działania inwestycyjne związane z modernizacją, unowocześnianiem i doposażaniem gabinetów medycznych, zabiegowych oraz całej infrastruktury placówek medycznych, jak i samą jakość świadczonych usług (pozyskiwanie specjalistów). Z uwagi na specyfikę usług medycznych i opieki zdrowotnej istotne jest podjęcie współpracy z samorządem powiatowym oraz władzami samorządowymi województwa podkarpackiego. Ważną rolę w tym zakresie odgrywać będzie aktywność władz gminy zmierzająca do pozyskania lekarzy chętnych do otwarcia prywatnej praktyki na terenie gminy (np. poprzez oferowanie wyposażonych gabinetów czy atrakcyjnych mieszkań).

Zasoby naturalne gminy w postaci wód mineralnych powinny zostać wykorzystane w celach leczniczych. Gmina posiada warunki do rozwoju ośrodków o charakterze uzdrowiskowym (sanatoryjnym), jednak w tym zakresie niezbędna jest współpraca z podmiotami prywatnymi. Warunki krajobrazowe i przyrodnicze oraz występowanie wód o właściwościach leczniczych powodują, że na bazie obiektów uzdrowiskowych gmina może rozwijać ośrodki pobytu dla osób starszych (wioski seniorów), które z jednej strony zapewniałyby dogodne warunki życia osobom starszym, a z drugiej tworzyły szansę na zatrudnienie dla mieszkańców gminy oraz świadczenie usług przez lokalne podmioty gospodarcze.

Ważnym aspektem systemu opieki medycznej jest profilaktyka i podnoszenie świadomości mieszkańców w zakresie ochrony zdrowia oraz przeciwdziałanie uzależnieniom na terenie gminy. Zadaniem władz jest dążenie do organizacji (współorganizacji) kampanii profilaktycznych adresowanych do różnych grup wiekowych mieszkańców gminy, które obejmowałyby badania pod kątem schorzeń typowych dla danej grupy wiekowej, jak i konsultacje oraz warsztaty informacyjne i szkolenia z zakresu zdrowego trybu życia.

Działania 1.2 Intensyfikacja działań na rzecz osób zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem

Pomoc społeczna na terenie gminy Hyżne jest świadczona przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej (GOPS) w Hyżnem. W tym zakresie gmina powinna współpracować z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Rzeszowie, a także organizacjami pozarządowymi funkcjonującymi w województwie podkarpackim. Istotnym aspektem poprawy jakości usług społecznych jest dostęp do szkoleń i podnoszenia kwalifikacji przez kadry pomocy społecznej.

Ekonomia społeczna stwarza szereg możliwości w zakresie aktywizacji zawodowej i społecznej osób zaliczanych do tzw. grup marginalizowanych i zagrożonych wykluczeniem społecznym. Z jednej strony przedsiębiorczość społeczna jest szansą na poprawę sytuacji gospodarczej w jednostce lokalnej, a z drugiej może być traktowana jako instrument aktywnej polityki społecznej, pozwalający włączać w system zatrudnienia i reintegrować społecznie.

W przeciwdziałaniu patologiom oraz ograniczaniu ich skutków duże znaczenie ma edukacja obejmująca szkolenia z zakresu rozpoznawania, wykrywania oraz właściwego reagowania w sytuacjach kryzysowych. Przeciwdziałanie patologiom powinno obejmować szerszy zakres niż tylko kwestie związane z uzależnieniem od substancji i środków odurzających. Należy zwrócić uwagę także na patologie związane z przemocą w rodzinie czy coraz częściej obserwowane u dzieci i młodzieży uzależnienie od Internetu i gier. W tym

zakresie władze gminy powinny podjąć współpracę z ROPS w Rzeszowie, władzami samorządu województwa, jak i wyspecjalizowanymi placówkami (np. Centrum Leczenia Uzależnień w Rzeszowie).

Działanie 1.3 Poprawa bezpieczeństwa gminy

Poczucie bezpieczeństwa w gminie w istotnym stopniu wpływa na jakość życia jej mieszkańców. Na bezpieczeństwo mieszkańców składa się szereg elementów, jak chociażby bezpieczeństwo na lokalnych drogach, zapewnienie dostępu do podstawowych usług publicznych, ich standard i wysoka jakość, a także poczucie bezpieczeństwa fizycznego mieszkańców.

Zmierzając do poprawy poczucia bezpieczeństwa na drogach gminnych nadal niezbędne są działania związane z inwestycjami drogowymi, obejmujące rozbudowę chodników (zwłaszcza wzdłuż dróg wojewódzkich i powiatowych) i bezpiecznych przejść dla pieszych, jak również szlaków rowerowych oraz modernizację oświetlenia dróg gminnych, co zostało szczegółowo opisane w ramach I obszaru strategicznego.

W zakresie poprawy jakości usług publicznych, w tym najbardziej podstawowych, tj. dostępu do wody oraz sieci kanalizacyjnej gmina powinna kontynuować działania zmierzające do świadczenia usług na najwyższym poziomie. Wskazane jest rozbudowanie systemów monitorujących i automatycznych systemów sterujących.

W zakresie poprawy bezpieczeństwa fizycznego mieszkańców władze gminy powinny współpracować z wyspecjalizowanymi służbami, takimi jak straż pożarna i policja. Współpraca powinna obejmować system szkoleń kierowanych do mieszkańców, jak również kampanie uświadamiające, adresowane zwłaszcza do dzieci i młodzieży. Należy również podejmować działania mające na celu doposażenie w sprzęt, w tym samochody pożarnicze i zapewnienie profesjonalnego systemu szkoleń dla członków Ochotniczych Straży Pożarnych, które choć nie mają charakteru zawodowego, w praktyce są najbliższą mieszkańców gminy i mogą reagować w sytuacji zagrożenia. Bezpieczeństwo fizyczne mieszkańców, jak i ochronę ich dobytku mogą zapewnić wyższy poziom zaufania społecznego w gminie, dobre relacje sąsiedzkie i wzajemna pomoc.

Ważnym aspektem poprawy bezpieczeństwa w gminie jest doskonalenie systemu zarządzania kryzowego. W tym obszarze gmina powinna aktywnie współpracować z sąsiadującymi jednostkami terytorialnymi oraz Wojewódzkim Centrum Zarządzania Kryzowego w Rzeszowie, jak również Powiatowym Centrum Zarządzania Kryzowego w Rzeszowie.

Cel operacyjny 2: Poprawa jakości obsługi mieszkańców gminy

Na jakość życia w gminie w dużym stopniu wpływa obsługa mieszkańców świadczona przez instytucje publiczne oraz poczucie odczuwanej satysfakcji w kontaktach z urzędnikami samorządowymi. Dążąc do osiągnięcia tego celu podjęte zostaną działania zmierzające do poprawy standardów pracy instytucji samorządowych w gminie oraz rozbudowany zakres e-usług.

Działanie 2.1 Podnoszenie standardów pracy jednostek gminy

Poprawa standardów pracy administracji samorządowej dotyczy jakości obsługi interesantów, usprawnienia systemu komunikacji oraz poprawy zarządzania w jednostkach publicznych, obejmujące m.in. etykę pracy urzędników. Poprawa obsługi mieszkańców gminy powinna zmierzać do szybkiego załatwiania spraw urzędzie oraz uzyskania informacji i pomocy ze strony urzędników w konkretnej sprawie. Na terenie gminy powinny zostać przeprowadzone badania mające na celu zweryfikować poziom dotychczasowej satysfakcji mieszkańców gminy z obsługi świadczonej w urzędzie gminy oraz gminnych jednostkach organizacyjnych (GOK, GOPS, ZUKIR, szkoły i biblioteka), jak również wyselekcjonować obszary wymagające podjęcia interwencji i dostosowania do oczekiwań mieszkańców.

Istotne z punktu widzenia poprawy standardu obsługi administracji samorządowej jest wypracowanie i wdrożenie zasad etyki urzędniczej (kodeks etyki urzędniczej stanowiący odrębny dokument, bądź też załącznik do istniejącego Regulaminu Pracy du¹¹⁸). Kodeksy tego rodzaju są obecnie standardem nie tylko w urzędach administracji centralnej czy dużych ośrodków miejskich, ale także małych gmin wiejskich. Wdrożenie kodeksu etycznego ma służyć zapewnieniu dostępu mieszkańców gminy do informacji publicznej, zagwarantowanie rzetelności urzędników i przejrzystości pracy urzędu oraz instytucji publicznych, budowaniu dobrych relacji pomiędzy pracownikami urzędu a mieszkańcami gminy, poprawie wizerunku urzędnika i zwiększenia zaufania mieszkańców do ich pracy. Kodeks etyczny powinien zawierać także zasady poprawiające jakość pracy i system komunikacji wewnętrznej w urzędzie. Instrument ten wpisuje się w koncepcję otwarcia sfery publicznej i dialogu społecznego w gminie.

Podnoszenie jakości usług w administracji samorządowej wiąże się także z zapewnieniem pracownikom możliwości rozwoju zawodowego oraz podnoszenia kwalifikacji, a także utrzymania zachęt w postaci nagród motywujących do podejmowania dodatkowych

---

¹¹⁸ Regulamin Pracy Urzędu Gminy Hyżne, BIP, Urząd Gminy Hyżne, <http://www.bip.hyzne.pl/?c=mdTresc-cmPokaz-51> (23.12.2015).

działań na rzecz urzędu i gminy. Ważne jest również zapewnienie dobrej atmosfery pracy w urzędzie oraz integracja pracowników (m.in. poprzez imprezy integracyjne, szkolenia, warsztaty).

Działanie 2.2 Rozwój e-usług oraz usprawnienie systemu komunikacji w gminie

Rozwój usług elektronicznych jest częścią działania 3.1 wskazanego w ramach I obszary priorytetowego dotyczącego informatyzacji gminy (patrz s. 82). Rozwój e-usług powinien zmierzać do rozszerzenia zakresu spraw, które można załatwić bez konieczności wizyty w urzędzie gminy. Z rozszerzaniem zakresu usług powinny zostać wprowadzone szkolenia zarówno kadry administracji samorządowej, jak i mieszkańców, których celem będzie zapoznanie z nowymi rozwiązaniami i przełamaniem barier powstrzymujących mieszkańców przed pełnym wykorzystaniem potencjału systemów informatycznych w obiegu dokumentów i pism urzędowych.

W kontekście wskazanego już podejścia *good governance* w sektorze publicznym, zakładającego uczestnictwo mieszkańców w procesach decyzyjnych i wykorzystywanie przez nich dostępnych narzędzi partycypacji, należy przede wszystkim usprawnić system komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej urzędu. Podstawowym narzędziem upowszechniania informacji o gminie jest strona internetowa, która wymaga modernizacji w kierunku bardziej atrakcyjnej graficznie i bardziej intuicyjnej. Strona powinna być na bieżąco aktualizowana. Strona internetowa gminy jest jednocześnie głównym narzędziem promocyjnym, silnie oddziałującym na wizerunek gminy Hyżne.

System komunikacji powinien obejmować cykliczne spotkania władz oraz pracowników urzędu z mieszkańcami gminy, podczas których omawiane byłby bieżące sprawy jednostki.

Cel operacyjny 3: Ochrona zasobów naturalnych oraz poprawa jakości środowiska przyrodniczego gminy

Na jakość życia mieszkańców wpływa w dużym stopniu jakość środowiska naturalnego, obejmujące stan i czystość powietrza, wody, gleb, a także poziom hałasu oraz fauna i flora. Gmina Hyżne posiadająca dogodne warunki do rozwoju turystyki musi w szczególności sposób dbać o zachowanie czystości środowiska, bowiem w dużej mierze to ono wpływa na jej konkurencyjność i możliwości rozwojowe. Ochrona istniejących zasobów naturalnych i przyrodniczych będzie realizowana poprzez 3 grupy działań koncentrujących się na: efektywnym wykorzystaniu zasobów naturalnych w postaci wód mineralnych i pokładów zeolitów i diatomitów, poprawie systemu zagospodarowania przestrzen-

nego z uwzględnieniem warunków przyrodniczo-krajobrazowych oraz wykorzystanie istniejącego potencjału przyrodniczego w celach edukacyjnych i gospodarczych.

Działanie 3.1 Wykorzystanie zasobów naturalnych gminy

Władze gminy Hyżne powinny podjąć działania na rzecz efektywnego wykorzystania wód leczniczych. Z uwagi na lecznicze właściwości występujących wód, na terenie gminy istnieją warunki do rozwoju obiektów uzdrowiskowych, rehabilitacyjno-rekreacyjnych oraz SPA. W tym zakresie niezbędne jest podjęcie współpracy z prywatnymi inwestorami oraz mieszkańcami gminy.

Działanie 3.2 Poprawa systemu zagospodarowania przestrzennego gminy z uwzględnieniem walorów przyrodniczych

Wszelkie działania inwestycyjne, rewitalizacyjne i modernizacyjne w gminie Hyżne ogranicza brak opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego. Niezbędne jest sukcesywne zmierzanie do stworzenia tego dokumentu planistycznego, wskazującego przeznaczenie poszczególnych obszarów gminy pod konkretne przedsięwzięcia. Plan zagospodarowania przestrzennego (nawet częściowy) powinien być skoordynowany z planami inwestycyjnymi gminy oraz wieloletnią prognozą finansową jednostki.

Brak dokumentów wskazujących przeznaczenie poszczególnych obszarów gminy powoduje chaos planistyczny oraz utrudnia działania inwestycyjne z uwagi na niepewność co do przyszłego przeznaczenia terenów i rozwoju sytuacji przestrzennej w gminie.

Z uwagi na walory przyrodnicze i krajobrazowe gminy Hyżne oraz planowany rozwój sektora turystycznego, niezbędne jest opracowanie aktualnego programu ochrony środowiska, który stanowiłby częściową podstawę do planowanych działań inwestycyjnych w obszarze turystyki.

Działanie 3.3 Wykorzystanie istniejącego potencjału przyrodniczego w celach edukacyjnych i gospodarczych

Cenne pod względem przyrodniczym i krajobrazowym zasoby gminy, jak i istniejąca infrastruktura turystyczna (w tym zwłaszcza ścieżki edukacyjne) oraz dogodna lokalizacja w pobliżu Rzeszowa sprawiają, że gmina posiada idealne warunki do prowadzenia edukacji ekologicznej oraz działań zorientowanych na promocję zdrowego stylu życia. Współcześnie wzrasta świadomość ludzi w zakresie zdrowego odżywiania i stylu życia. Ludzie coraz częściej poszukują zarówno informacji, jak i okazji do wypoczynku i relaksu w przyjaznym otoczeniu. Posiadany przez gminę potencjał może zostać wykorzystany

w zakresie rozwoju turystyki, ale także świadomego i zdrowego życia. Tereny i istniejące w gminie zaplecze pozwala na organizację zielonych szkół dla dzieci i młodzieży, warsztatów ekologicznych i szkoleń dotyczących zdrowego żywienia i dobrej jakości życia.

Tabela 34. Wskaźniki realizacji działań IV obszaru priorytetowego

Proponowany wskaźnik dla działania	Źródło danych	Podmiot(y) dokonujący weryfikacji
Dz. 1.1 Liczba usług z zakresu pomocy społecznej; liczba zrealizowanych szkoleń i warsztatów w ramach programów profilaktycznych;	UG - GOPS	UG
Dz. 1.2 Liczba wspartych osób/rodzin zagrożonych marginalizacją; nakłady na pomoc rzeczową; liczba inicjatyw społecznych w gminie o charakterze pomocowym; liczba osób bezrobotnych, liczba osób zatrudnionych w ramach prac interwencyjnych, liczba powstałych podmiotów społecznych (np. KIS, CIS, spółdzielni socjalnych ZAZ-ów).	UG – GOPS, organizacje pozarządowe z terenu gminy, parafie, stowarzyszenia przykościelne, przykościelne grupy wsparcia, Caritas, PUP, instytucje rynku pracy	UG
Dz. 1.3 liczba inicjatyw (kampanii edukacyjnych) zrealizowanych we współpracy z służbami mundurowymi wśród różnych grup wiekowych; profesjonalizacja OSP działających na terenie gminy (doposażenie, szkolenia),	UG, OSP, powiatowe i wojewódzkie służby (komendy straży, pożarnej i policji),	UG
Dz. 2.1 – wyniki ankiet i badania opinii satysfakcji mieszkańców z obsługi w instytucjach publicznych na terenie gminy; wyniki ankiet i konsultacji społecznych dotyczących jakości świadczonych usług publicznych i oferty podmiotów publicznych (GOK, GOPS, szkoły, biblioteki); poziom wykorzystania Internetu przy załatwianiu spraw w instytucjach publicznych; poziom satysfakcji mieszkańców z zakresu informacji dostępnych na stronie internetowej gminy (ilość wejść/odstów, ilość kontaktów/opinii wyrażonych na forum gminnym), ilość wejść i „polubień” na oficjalnym profilu facebook’owym gminy;	UG	UG
Dz. 3.1 liczba turystów odwiedzających gminę w celach leczniczych (ujęcia Hyżne-Nieborów, Szklary-Kwatynia); oferta turystyczna bazująca na zasobach wód mineralnych; liczba pensjonariuszy ZOL; ilość wydobywanego surowca, liczba odwiertów, opracowanie programu ochrony środowiska, stworzenie wykazu obszarów przyrodniczo cennych w gminie;	UG, sołectwo Nieborów, Szklary, ZOL	UG, sołectwo Nieborów, Szklary ZOL
Dz. 3.2 aktualizowanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, opracowanie (części) planu zagospodarowania przestrzennego, opracowane planów rozwoju poszczególnych sołectw;	UG, podmioty prywatne, właściwy organ nadzoru górniczego	UG
Dz. 3.3 liczba zorganizowanych warsztatów edukacyjnych, liczba zorganizowanych „zielonych szkół”, liczba konkursów z zakresu wiedzy o przyrodzie i walorach naturalnych gminy, liczba wytyczonych ścieżek edukacyjnych; liczba wydarzeń sportowo-rekreacyjnych, liczba osób aktywnie uprawiających sport,	UG, szkoły, podmioty prywatne, organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną środowiska naturalnego i ekologią,	UG

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 35. Spójność IV obszaru priorytetowego z krajowymi i regionalnymi dokumentami strategicznymi i programowymi

Obszar priorytetowy IV Jakość życia i ochrona środowiska			
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie	Strategia rozwoju województwa Podkarpackie 2020	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
<p>Cel 1: Wspomaganie wzrostu konkurencyjności województw</p> <p>1.3 Budowa podstaw konkurencyjności województw – zadania tematyczne</p>	<p>Cel 2: Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego jako czynników: innowacyjności regionu oraz poprawy poziomu życia mieszkańców</p> <p>Priorytet 2.5. Zdrowie publiczne</p> <p>Priorytet 2.6. Sport powszechny</p>	<p>Oś priorytetowa III Czysta energia</p> <p>Dz. 3.2 Modernizacja budynków</p> <p>Dz. 3.3 Poprawa jakości powietrza</p>	<p>P4: Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów związanych z rolnictwem i leśnictwem</p>
<p>Cel 2: Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych</p> <p>2.2 Wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe</p>	<p>Cel 3 Podniesienie dostępności oraz poprawa spójności funkcjonalno-przestrzennej jako element budowania potencjału rozwojowego regionu</p> <p>Priorytet 3.2. Dostępność technologii Informacyjnych</p> <p>Priorytet 3.4. Funkcje obszarów wiejskich</p>	<p>Oś priorytetowa IV Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego</p>	<p>P6: Promowanie włączenia społecznego, zmniejszania ubóstwa oraz rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich</p>
<p>Cel 3: Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie</p> <p>3.2 Poprawa jakości zarządzania politykami publicznymi w tym ich właściwe ukierunkowanie terytorialne</p>	<p>Cel 4: Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów z poszanowaniem środowiska naturalnego sposobem na zapewnienie bezpieczeństwa i dobrych warunków życia mieszkańców oraz rozwoju gospodarczego województwa</p>	<p>Oś priorytetowa VI Spójność przestrzenna i społeczna</p> <p>Oś priorytetowa VIII Integracja społeczna</p>	

	<p>Priorytet 4.1. Zapobieganie i przeciwdziałanie zagrożeniom oraz usuwanie ich negatywnych skutków</p> <p>Priorytet 4.2. Ochrona środowiska</p> <p>Priorytet 4.3. Bezpieczeństwo energetyczne i racjonalne wykorzystanie energii</p>	<p>Oś priorytetowa IX Jakość edukacji i kompetencji w regionie</p>	
--	---	--	--

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 36. Zestawienie celów i obszarów priorytetowych

Cel nadrzędny rozwoju gminy Hyżne do 2025 roku	Poprawa jakości życia mieszkańców dzięki efektywnemu wykorzystaniu lokalnych zasobów i potencjałów gminy z zachowaniem lokalnej tradycji oraz walorów przyrodniczo-krajobrazowych osiągnięta dzięki partycypacyjnemu zarządzaniu gminą			
Obszary priorytetowe	I Infrastruktura techniczna i dostępność komunikacyjna	II Gospodarka lokalna	III Kapitał ludzki i społeczny	IV Jakość życia i ochrona środowiska
Cele strategiczne obszarów priorytetowych	Zapewnienie dostępu do podstawowych usług społecznych mieszkańcom gminy, podniesienie poziomu bezpieczeństwa oraz ułatwienie komunikacji ze stolicą regionu – Rzeszowem.	Zapewnienie mieszkańcom gminy możliwości zatrudnienia w lokalnych podmiotach gospodarczych oraz zakładania własnych przedsiębiorstw, jak również stworzenie lokalnego systemu współpracy istniejących przedsiębiorców.	Tworzenie warunków dla rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego mieszkańców gminy Hyżne poprzez poprawę atrakcyjności oferty edukacyjnej i szkoleniowej dla różnych grup wiekowych oraz wspieranie aktywności społecznej i partycypacji publicznej mieszkańców.	Poprawa warunków życia mieszkańców gminy poprzez poprawę jakości usług publicznych oraz walorów środowiskowych gminy.
Cele operacyjne i działania	Cel operacyjny 1: Rozbudowa infrastruktury wodnej i wodno-ściekowej	Cel operacyjny 1: Rozwój turystyki jako wiodącego sektora gospodarki gminy Hyżne	Cel operacyjny 1: Poprawa jakości kształcenia oraz stworzenie oferty edukacyjnej dla różnych grup wiekowych	Cel operacyjny 1: Poprawa jakości i rozszerzenie zakresu usług publicznych
	Działania 1.1 Regulacja cieków wodnych na terenie gminy Działanie 1.2 Rozbudowa sieci wodociągowej i kanalizacyjnej	Działanie 1.1 Rozwój infrastruktury turystycznej w gminie Działanie 1.2 Współpraca na rzecz atrakcyjnej oferty turystycznej Działanie 1.3 Promocja turystyczna gminy	Działanie 1.1 Zwiększenie dostępu do systemu edukacji Działanie 1.2 Podniesienie standardów nauczania w placówkach gminnych	Działanie 1.1 Poprawa jakości opieki społecznej i zdrowotnej w gminie Działania 2.2 Intensyfikacja działań na rzecz osób zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem Działanie 1.3 Poprawa bezpieczeństwa gminy
	Cel operacyjny 2: Poprawa infrastruktury drogowej	Cel operacyjny 2: Dywersyfikacja sektora rolnego i poprawa jakości gospodarowania	Cel operacyjny 2: Rozwój kultury, tradycji i dziedzictwa gminy	Cel operacyjny 2: Poprawa jakości obsługi mieszkańców gminy
	Działanie 2.1 Rozbudowa systemu dróg lokalnych i dróg wewnętrznych Działanie 2.2 Oświetlenie dróg gminnych Działanie 2.3 Budowa ciągów komunikacyjnych – pieszych	Działanie 2.1 Wsparcie producentów rolnych w zakresie zbytu towarów Działanie 2.2 Odchodzenie od tradycyjnego rolnictwa na rzecz rolnictwa	2.1 Promocja tradycji i dziedzictwa kulturowego gminy oraz lokalnej tożsamości 2.2 Poprawa atrakcyjności oferty kulturalnej gminy	Działanie 2.1 Podnoszenie standardów pracy jednostek gminy Działanie 2.2 Rozwój e-usług oraz usprawnienie systemu komunikacji w gminie

	i rowerowych wzdłuż drogi wojewódzkiej Działanie 2.4 Intensyfikacja połączeń gminy ze stolicą województwa oraz ośrodkami miejskimi średniej wielkości	ekologicznego i agroturystyki Działanie 2.3 Promocja produktów lokalnych		
	Cel operacyjny 3: Poprawa dostępu do Internetu i zwiększenie zakresu e-usług w gminie	Cel operacyjny 3: Wspieranie lokalnego rynku produkcyjno-usługowego	Cel operacyjny 3: Rozwój społeczeństwa obywatelskiego gminy	Cel operacyjny 3: Ochrona zasobów naturalnych oraz poprawa jakości środowiska przyrodniczego gminy
	Działanie 3.1 Podejmowanie działań na rzecz obniżenia kosztów usług telekomunikacyjnych Działanie 3.2 Wdrażanie rozwiązań umożliwiających załatwianie spraw w urzędzie gminy za pomocą Internetu	Działanie 3.1 Szkolenia i doradztwo Działanie 3.2 Działania na rzecz współpracy podmiotów gospodarczych Cel operacyjny 4: Promocja i wspieranie lokalnej przedsiębiorczości Działanie 4.1 Szkolenia i wsparcie instytucjonalne dla osób chcących rozpocząć działalność gospodarczą Działanie 4.2 Promowanie postaw przedsiębiorczych wśród dzieci i młodzieży Działanie 4.3 Promocja i wsparcie przedsiębiorczości społecznej w gminie	Działanie 3.1 Inicjatywy na rzecz integracji mieszkańców gminy Działania 3.2 Tworzenie warunków dla aktywności społecznej mieszkańców Działanie 3.3 Promocja postaw partycypacyjnych wśród mieszkańców	3.1 Wykorzystanie zasobów naturalnych gminy 3.2 Poprawa systemu zagospodarowania przestrzennego gminy z uwzględnieniem walorów przyrodniczych 3.3 Wykorzystanie istniejącego potencjału przyrodniczego w celach edukacyjnych i gospodarczych

Źródło: Opracowanie własne.

Tabel 37. Potencjalne zewnętrzne źródła finansowania realizacji działań strategicznych w gminie Hyżne pochodzące ze środków europejskich w latach 2014–2020

Obszar priorytetowy	Cel operacyjny	Działanie	Potencjalne źródła finansowania realizacji działań
I Infrastruktura techniczna i dostępność komunikacyjna	Cel operacyjny 1: Rozbudowa infrastruktury wodnej i wodno-ściekowej	Działania 1.1 Regulacja cieków rzecznych na terenie gminy	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Infrastruktura i Środowisko, Polska Wschodnia, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
		Działanie 1.2 Rozbudowa sieci wodociągowej i kanalizacyjnej	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Infrastruktura i Środowisko, Polska Wschodnia, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
	Cel operacyjny 2: Poprawa infrastruktury drogowej	Działanie 2.1 Rozbudowa systemu dróg lokalnych i dróg wewnętrznych	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Infrastruktura i Środowisko, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
		Działanie 2.2 Oświetlenie dróg gminnych	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Infrastruktura i Środowisko, Polska Wschodnia, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
		Działanie 2.3 Budowa ciągów komunikacyjnych – pieszych i rowerowych wzdłuż drogi wojewódzkiej	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Infrastruktura i Środowisko, Polska Wschodnia, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
		Działanie 2.4 Intensyfikacja połączeń gminy ze stolicą województwa oraz ośrodkami miejskimi średniej wielkości	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Infrastruktura i Środowisko
	Cel operacyjny 3: Poprawa dostępu do Internetu i zwiększenie zakresu e-usług w gminie	Działanie 3.1 Podejmowanie działań na rzecz obniżenia kosztów usług telekomunikacyjnych	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Infrastruktura i Środowisko
		Działanie 3.2 Wdrażanie rozwiązań umożliwiających załatwianie spraw w urzędzie gminy za pomocą Internetu	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Infrastruktura i Środowisko, Program Polska Cyfrowa,
	Cel operacyjny 1: Rozwój turystyki jako wiodącego sektora gospodarki gminy Hyżne	Działanie 1.1 Rozwój infrastruktury turystycznej w gminie	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Infrastruktura i Środowisko, Polska Wschodnia, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
		Działanie 1.2 Współpraca na rzecz atrakcyjnej oferty turystycznej	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
		Działanie 1.3 Promocja turystyczna gminy	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego,

II Gospodarka lokalna	Cel operacyjny 2: Dywersyfikacja sektora rolnego i poprawa jakości gospodarowania	Działanie 2.1 Wsparcie producentów rolnych w zakresie zbytu towarów	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	
		Działanie 2.2 Odchodzenie od tradycyjnego rolnictwa na rzecz rolnictwa ekologicznego i agroturystyki	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	
		Działanie 2.3 Promocja produktów lokalnych	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój	
	Cel operacyjny 3: Wspieranie lokalnego rynku produkcyjno-usługowego	Działanie 3.1 Szkolenia i doradztwo	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój	
		Działanie 3.2 Działania na rzecz współpracy podmiotów gospodarczych	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	
	Cel operacyjny 4: Promocja i wspieranie lokalnej przedsiębiorczości	Działanie 4.1 Szkolenia i wsparcie instytucjonalne dla osób chcących rozpocząć działalność gospodarczą	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	
		Działanie 4.2 Promowanie postaw przedsiębiorczych wśród dzieci i młodzieży	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	
		Działanie 4.3 Promocja i wsparcie przedsiębiorczości społecznej w gminie	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	
	III Kapitał ludzki i społeczny	Cel operacyjny 1: Poprawa jakości kształcenia oraz stworzenie oferty edukacyjnej dla różnych grup wiekowych	Działanie 1.1 Zwiększanie dostępu do systemu edukacji	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
			Działanie 1.2 Podnoszenie standardów nauczania w placówkach gminnych	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój,
Cel operacyjny 2: Rozwój kultury, tradycji i dziedzictwa gminy		2.1 Promocja tradycji i dziedzictwa kulturowego gminy oraz lokalnej tożsamości	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	
		2.2 Poprawa atrakcyjności oferty kulturalnej gminy	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	
Cel operacyjny 3:		Działanie 3.1 Inicjatywy na rzecz integracji mieszkańców gminy	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	

	Rozwój społeczeństwa obywatelskiego gminy	Działania 3.2 Tworzenie warunków dla aktywności społecznej mieszkańców	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
		Działanie 3.3 Promocja postaw partycypacyjnych wśród mieszkańców	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
IV Jakość życia i ochrona środowiska	Cel operacyjny 1: Poprawa jakości i rozszerzenie zakresu usług publicznych	Działanie 1.1 Poprawa jakości opieki społecznej i zdrowotnej w gminie	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój,
		Działania 2.2 Intensyfikacja działań na rzecz osób zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
		Działanie 1.3 Poprawa bezpieczeństwa gminy	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich,
	Cel operacyjny 2: Poprawa jakości obsługi mieszkańców gminy	Działanie 2.1 Podnoszenie standardów pracy jednostek gminy	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój
		Działanie 2.2 Rozwój e-usług oraz usprawnienie systemu komunikacji w gminie	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Wiedza Edukacja Rozwój, Polska Cyfrowa,
	Cel operacyjny 3: Ochrona zasobów naturalnych oraz poprawa jakości środowiska przyrodniczego gminy	3.1 Wykorzystanie zasobów naturalnych gminy	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Infrastruktura i Środowisko, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
		3.2 Poprawa systemu zagospodarowania przestrzennego gminy z uwzględnieniem walorów przyrodniczych	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Infrastruktura i Środowisko
		3.3 Wykorzystanie istniejącego potencjału przyrodniczego w celach edukacyjnych i gospodarczych	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

Źródło: opracowanie własne.

Rekomendacje i wnioski

a) Zalecanie w zakresie realizacji i finansowania założeń dokumentu strategicznego

Głównym podmiotem realizującym przyjęte w niniejszej strategii założenia jest samorząd gminy Hyżne. Założenia strategii wykraczają poza obligatoryjne zadania samorządu szczebla gminnego. Realizacji założeń strategii wymaga od władz pełnienia roli lokalnego lidera, który będzie w stanie zmobilizować i zintegrować społeczność lokalną oraz przedsiębiorców do włączenia się we wspólne działania zorientowane na rozwój gminy. Wdrażanie strategii rozwoju niewątpliwie wymaga wdrożenia wskazanych w niej zasad oraz doboru właściwych instrumentów (zarządzania jednostką, komunikowania się z mieszkańcami, jak i instrumentów finansowych i inwestycyjnych) dostosowanych do możliwości gminy, obecnego w niej klimatu i nastawienia społeczności lokalnej.

Z uwagi na zakres planowanych działań prorozwojowych niezbędne jest poszukiwanie dodatkowych źródeł ich finansowania. Do roku 2020 możliwe będzie ubieganie się przez władze gminy o środki finansowe pochodzące z funduszy europejskich, rozdzielane w ramach poszczególnych sektorowych programów operacyjnych i Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014–2020. Dla gminy Hyżne, będącej gminą wiejską, ważnym źródłem finansowania będzie Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Zbieżność poszczególnych obszarów priorytetowych z działania PROW 2014-2020 została przedstawiona w tabelach. Z kolei w tabeli 37 zestawiono potencjalne źródła finansowania poszczególnych działań wskazanych w strategii rozwoju gminy.

Niemniej jednak, władze jednostki nie powinny ograniczać się wyłącznie do aplikowania o środki ze źródeł europejskich. Warto też monitorować programy i konkursy ogłaszane przez poszczególne ministerstwa oraz władze regionalne, jak również instytucje i podmioty grantodawcze (fundacje, stowarzyszenia, organizacje międzynarodowe, środki na programy realizowane w ramach umów międzynarodowych, fundacje tworzone przez korporacje i instytucje finansowe). Dotyczy to zwłaszcza tzw. działań miękkich w obszarze kultury (np. Programy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego)¹¹⁹, integracji mieszkańców (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Fundusz Inicjatyw Obywatelskich¹²⁰), edukacji, turystyki czy też aktywizacji zawodowej i społecznej mieszkań-

---

¹¹⁹ Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Finanse, <http://www.mkidn.gov.pl> (28.12.2015).

¹²⁰ Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, <http://www.pozYTEK.gov.pl/FIO,379.html> (28.12.2015).

ców czy wsparcie aktywności osób starszych (np. Rządowy Program ASOS)¹²¹. Niezwykle ważne jest podjęcie współpracy z lokalnym środowiskiem i realizacja działań pozwalających na łączenie środków oraz wkład finansowy lub materialny mieszkańców gminy oraz inwestorów.

b) Zalecenia związane z systemem wdrażania i monitorowania strategii

Istotnym elementem dokumentów strategicznego rozwoju jednostek terytorialnych obok elementów diagnozy, proponowania wizji i misji rozwoju, jak również obszarów i celów strategicznych oraz odpowiadających im kierunków działań jest sformułowanie rekomendacji dotyczących sposobów realizacji zadań rozwojowych. W poniższej tabeli zawarto wyłącznie główne rekomendacje, które z punktu efektywności wdrażania strategii wydają się być kluczowe i mogą znacząco przyczynić się do poprawy systemu zarządzania jednostką terytorialną oraz jej rozwoju w perspektywie 2016–2025. W tym miejscu należy raz jeszcze wyraźnie zaznaczyć, że zaprojektowany dokument strategiczny dla gminy Hyżne, zgodnie z wytycznymi dla okresu programowania 2014–2020 oraz zasadami współcześnie rekomendowanego modelu rządzenia w sferze publicznej, tj. podejściem *good governance*, zakłada, iż rozwój gminy nie jest wyłącznie domeną samorządu lokalnego. Warunkiem wdrażania pozytywnych zmian jest zaangażowanie społeczności lokalnej w procesy współdecydowania o kierunkach rozwoju i przyszłości gminy. Jednym z wiodących instrumentów o charakterze „miękkim” powinny być partnerstwa oraz tworzenie sieci współpracy zróżnicowanych podmiotów, reprezentujących zarówno sferę publiczną, jak i społeczną i gospodarczą.

Ważnym aspektem planowanych działań jest ich terytorialny wymiar oraz dążenie do spójności i sumowania się efektów poszczególnych zadań. Dotyczy to zwłaszcza działań współrealizowanych ze środków pochodzących z funduszy europejskich, dla których spójność i wymiar terytorialny interwencji są warunkami koniecznymi, ale także wszelkich działań podejmowanych w gminie z uwagi na dążenie do osiągnięcia efektu synergii oraz zyskania wartości dodanej dzięki sumowaniu się korzyści płynących z podejmowanych prac.

Adaptacja nowych rozwiązań w zakresie zarządzania publicznego w gminie Hyżne oraz planowane wdrażanie rekomendowanych działań odpowiadających wyzwaniom i potrzebom gminy oraz jej mieszkańców, wymaga redefinicji dotychczasowej roli władz samorządowych. Konieczne jest większe otwarcie na inicjatywy społeczne, „głos” społecz-

---

¹²¹ Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020, <https://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/rzadowy-program-asos/> (28.12.2015).

ności lokalnej w publicznej debacie i uwzględnianie opinii i zdania mieszkańców w planowaniu inwestycji i działań rozwojowych w gminie. Samorząd lokalny powinien pełnić funkcje lidera, facylitatora a także mediatora i rozjemcy w ramach lokalnego układu, ale także podmiotu motywującego do działań, inicjatora, a czasem nawet inspiratora działań społecznych, motywując członków wspólnoty lokalnej do działania na rzecz gminy. Samorząd gminny nadal pozostaje kluczowym elementem lokalnego układu, ale powinien przyjąć pozycję „centralną”, a nie nadrzędną względem pozostałych podmiotów.

Sukces, jakim jest rozwój gminy Hyżne, poprawa jakości i satysfakcji życia mieszkańców tej jednostki oraz urealnienie zakładanej wizji i misji rozwoju gminy w 2025 roku są w dużym stopniu uzależnione od postawy mieszkańców i ich aktywności. Brak włączenia się społeczności lokalnej w realizację zadań publicznych, niski poziom partycypacji i korzystania z dostępnych instrumentów udziału i kształtowania sfery publicznej, jak również brak wzajemnego zaufania i szacunku lokalnych partnerów, to zależności, które wydatnie hamują procesy rozwoju, a wręcz mogą je zupełnie powstrzymać.

Warunkiem skuteczności wdrażania zaproponowanych rozwiązań jest stały monitoring procesów rozwoju w gminie Hyżne. Powinien być przeprowadzany z uwzględnieniem zaproponowanych wskaźników, przypisanych do każdego działania. Stały monitoring systemu wdrażania *Strategii Rozwoju Lokalnego Gminy Hyżne na lata 2016–2025* pozwoli obserwować zachodzące zmiany i ich kierunek, ocenić tempo rozwoju oraz dokonać ewentualnej korekty działań.

Tabela 38. Wybrane rekomendacje dotyczące systemu wdrażania *Strategii Rozwoju Lokalnego Gminy Hyżne w latach 2016-2025*

Obszary problemowe i wyzwania	Rekomendacje i zalecenia
Systemy infrastrukturalne, rozwiązania komunikacyjne i planistyczne	Kontynuacja inwestycji polegających na rozbudowie i modernizacji systemów infrastruktury komunikacyjnej (chodniki, ciągi dla pieszych, przejścia drogowe, sygnalizacje przy przejściach) oraz transportowej – gminna sieć drogowa.
	Współpraca z władzami województwa w zakresie poprawy systemu bezpieczeństwa mieszkańców związanego z przemieszczaniem się wzdłuż uczęszczanych tras drogowych.
	Współpraca z władzami województwa w zakresie modernizacji dróg wojewódzkich w zakresie poprawy komfortu przemieszczania się oraz bezpieczeństwa mieszkańców gminy.
	Modernizacja systemu dróg lokalnych – poprawa nawierzchni i modernizacja oświetlenia w kierunku rozwiązań energooszczędnych, ekonomicznych i przyjaznych dla środowiska.
	Rozbudowa i bieżąca modernizacja sieci wodociągowej i kanalizacyjnej na terenie gminy.
	Wdrożenie systemu planowania przestrzennego w gminie opartego na dokumentach planistycznych oraz kompatybilnych z nimi programach inwestycyjnych.
Przedsiębiorczość i gospodarka lokalna	Poprawa klimatu inwestycyjnego w gminie oraz tworzenie dogodnych warunków dla przedsiębiorców.
	Integracja lokalnych przedsiębiorców i zacieśnienie współpracy z władzami gminy na rzecz inwestycji rozwojowych.
	Szkolenia dla przedsiębiorców i podnoszenie kwalifikacji pracowników oraz osób bezrobotnych adekwatnie do potrzeb lokalnego rynku pracy i oczekiwań pracodawców.
	Promowanie postaw przedsiębiorczych i edukacja w kierunku przedsiębiorczości wśród dzieci i młodzieży.
	Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości społecznej na terenie gminy jako szansy dającej nowe możliwości na zatrudnienie, a jednocześnie integrację społeczną i zawodową osób zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym.
	Wspieranie wiodących gałęzi lokalnej gospodarki, tj. turystyki i sektora rolnego.
	Podejmowanie działań na rzecz poprawy konkurencyjności i efektywności gospodarczej sektora rolnego.
	Promowanie nowych rozwiązań będących szansą na poprawę efektywności gospodarowania na obszarach wiejskich, tj. rozwój rolnictwa ekologicznego i agroturystyki.
Kapitał ludzki i społeczny	Działania na rzecz poprawy jakości kształcenia i zwiększania dostępu do pałcówek oświatowych (w tym opieki przedszkolnej).
	Rozwój pozaformalnych form kształcenia, odpowiadających potrzebom współczesności, adresowanych do różnych grup wiekowych mieszkańców gminy przy wykorzystaniu istniejącego zaplecza infrastrukturalnego.
	Działania na rzecz integracji i poprawy jakości kapitału społecznego w gminie Hyżne, a także zwiększenia poziomu zaufania i budowy społeczeństwa obywatelskiego.
	Rozwój kultury i poprawa atrakcyjności gminnej oferty kulturalnej. Promocja lokalnego dziedzictwa, tradycji i tożsamości.

	<p>Poprawa infrastruktury sportowo-rekreacyjnej i powiązanie jej z ofertą turystyczną gminy.</p> <p>Poprawa systemu opieki społecznej w gminie i podejmowanie działań interwencyjnych także w zakresie wykrywania nowych zagrożeń społecznych i patologii.</p>
Jakość życia i ochrona środowiska w gminie	<p>Dbanie o zachowanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych gminy i wykorzystanie ich w celach gospodarczych np. rozwój turystyki.</p> <p>Działania promocyjne gminy Hyżne bazujące na nowoczesnych formach komunikowania, profilowane według wyznaczonych grup odbiorców.</p> <p>Współpraca z służbami mundurowymi na rzecz poprawy bezpieczeństwa na terenie gminy.</p> <p>Wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych gminy w celach edukacyjnych i turystycznych (zielone szkoły, warsztaty, pobyty edukacyjne dla dzieci i młodzieży, rajdy tematyczne).</p> <p>Poprawa sytuacji osób starszych i ich aktywizacja jako istotnej grupy społecznej gminy Hyżne.</p> <p>Wykorzystanie potencjału przyrodniczego oraz lokalizacji gminy, jak również istniejącego zaplecza infrastrukturalnego (zarówno gminnego jak i prywatnego) w celach gospodarczych i stworzenie oferty adresowanej do osób starszych (np. wioska dla seniorów – pobyty uzdrowiskowo-rekreacyjne dla osób starszych).</p> <p>Promocja produktów lokalnych gminy.</p> <p>Poprawa dostępności usług opieki medycznej i zwiększenie dostępu do specjalistów.</p> <p>Rozbudowa i modernizacja infrastruktury zdrowotnej.</p> <p>Działania profilaktyczne i uświadamiające mieszkańców w zakresie ochrony zdrowia i poprawy jakości życia.</p>
	<p>Wdrażanie systemów elektronicznych w obsłudze klienta ułatwiających kontakt z pracownikami samorządowymi.</p> <p>Doskonalenie systemu informacji w gminie.</p> <p>Poprawa jakości obsługi mieszkańców w instytucjach administracji publicznej.</p> <p>Podnoszenie kompetencji i standardów pracy urzędników samorządowych.</p> <p>Szkolenia dla pracowników administracji w zakresie obsługi klienta, planowania strategicznego, zarządzania publicznego oraz komunikacji społecznej.</p> <p>System zachęt i nagród dla pracowników administracji.</p> <p>Poprawa systemu komunikacji w gminie, zarówno wewnętrznej jak i zewnętrznej.</p> <p>Powołanie społecznych podmiotów doradczych przy organach gminy (np. rady społecznej).</p> <p>Zwiększenie udziału ludzi młodych w procesach decydowania o kierunkach rozwoju gminy oraz podnoszenie ich kompetencji obywatelskich.</p> <p>Wdrożenie i popularyzacja form partycypacji publicznej.</p> <p>Partnerstwa i współpraca na rzecz rozwoju, zarówno w ramach gminy, jak i z sąsiadującymi jednostkami terytorialnymi.</p> <p>Działania monitorujące wdrażanie strategii obejmujące coroczne raporty diagnostyczne na temat gminy i sprawozdania.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Wykaz źródeł i bibliografia

- Analizy potencjału gospodarczego, turystycznego i społecznego Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia, red. R. Gruszczyk (i in.), Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER, Przeworsk 2014.
- Bazy NGO, <http://bazy.ngo.pl/> (20.12.2015).
- Biblioteki publiczne województwa podkarpackiego w liczbach*, Rzeszów 2015.
- Boska dolina, <http://www.boskadolina.com/index.html> (15.12.2015).
- Chorążki W., *Heraldyka gminy Hyżne. Ekspertyza historyczno-heraldyczna*, Hyżne 2006.
- Chowanec J., *Wody podziemne południowo-wschodniej części województwa podkarpackiego*, II Konferencja Naukowo-Techniczna „Błękitny San”, http://pogorzedydnowskie.pl/data/referaty/IIBS/ref_8_IIBS.pdf (20.02.2016).
- Chrostowski A., Doradztwo naukowe (Action Research) jako metoda sprzyjająca uczeniu się w organizacji, [w:] *Nowe kierunki w organizacji i zarządzaniu. Organizacje, konteksty, procesy zarządzania*, red. B. Glinka, M. Kostecka, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012.
- Czym jest Strategia Rozwoju Kraju 2020?, Ministerstwo Rozwoju, <https://www.mr.gov.pl/strony/zadania/polityka-rozwoju-kraju/zarzadzanie-rozwojem-kraju/strategia-rozwoju-kraju/> (27.12.2015).
- Decyzja KDH/013/4740/B/82 z dnia 12.01.198 Prezesa Centralnego Urzędu Geologii w Warszawie.
- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. „Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności”, <http://polska2030.pl/dlugookresowa-strategia-rozwoju-kraju-polska-2030-trzecia-fala-nowoczesnosci/>.
- Dziembowski Z., Pojęcie infrastruktury i jej charakterystyka, „Miasto” nr 2 z 1966.
- Energy and climate funding in the new EU budget 2014-2020, Briefing, Climate Alliance, http://www.klimabuendnis.org/fileadmin/inhalte/dokumente/2012/working_group_financing_01.pdf (20.12.2015).
- Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela, 3.3.2010 KOM(2010) 2020 wersja ostateczna.
- European governance - A white paper, Communication from the Commission of 25 July 2001, [COM(2001) 428 final - Official Journal C 287 of 12.10.2001.
- European Governance A White Paper, Commission of the European Communities, Brussels, 25.7.2001, COM(2001) 428.
- Formy wsparcia dla grup producentów rolnych wg PROW 2014-2020, 7.10.1 Poddziałanie: Tworzenie grup i organizacji producentów w sektorze rolnym i leśnym, <http://www.podrb.pl/przedsiębiorczo/1332-grupy-producencskie.html> (22.12.2015).
- Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, <http://www.pozytek.gov.pl/FIO,379.html> (28.12.2015).
- Geoportal, http://mapy.geoportal.gov.pl/imap/?gpmap=gp0&actions=acShowServices_KATALOG (5.12.2015).
- Geotermia w Polsce, Polska Geotermalna Asocjacja, <http://www.pga.org.pl/geotermia-zasoby-polskie.htm> (28.12.2015).
- Główny Urząd Statystyczny, Liczba podmiotów w rejestrze REGON, <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/rejestr-regon/liczba-podmiotow-w-rejestrze-regon-tablice/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-archiwum/> (15.02.2016).
- Gmina Hyżne. Tradycja i współczesność*, red. J. Fil, Hyżne 2014.
- Gmina Tyczyn, BIP, <http://bip.tyczyn.pl/?c=mdTresc-cmDrukPDF-1100-2136> (20.12.2015).

Historia OST, <http://ostnet.pl/node/10> (21.12.2015).

Informacja o stanie realizacji zadań oświatowych w gminie Hyżne, załącznik nr 16 do Protokołu Nr XII/15 sesji Rady Gminy Hyżne odbytej 3 listopada 2015 roku.

Intelligent Energy Europe, <https://ec.europa.eu/energy/intelligent/> (20.12.2015).

Jak uzyskać wsparcie dla projektów międzynarodowych?, Ministerstwo Edukacji Narodowej, <https://men.gov.pl/wspolpraca-miedzynarodowa/jak-uzyskac-wsparcie-dla-projektow-miedzynarodowych/jak-uzyskac-wsparcie-dla-projektow-miedzynarodowych.html> (23.12.2015).

Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2012, *Developing Key Competences at School in Europe: Challenges and Opportunities for Policy*. (Rozwijanie kompetencji kluczowych w szkołach w Europie. Wyzwania i możliwości tworzenia polityki edukacyjnej) Raport Eurydice. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej.

Koncepcja *good governance* – refleksje do dyskusji, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2008.

Kotarba B., *Pobudzanie i wspieranie aktywności mieszkańców przez samorzady gminne [w:] Innowacje w polityce społecznej XXI wieku*, red. E. Trafiałek, Katowice 2014.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2010: Regiony, Miasta i Obszary wiejskie, Dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 13 lipca 2010 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 13 lipca 2010 roku, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.

LEADER, KSOW, <http://ksow.gov.pl/leader.html> (23.12.2015).

Lokalna Grupa Działania – Lider Lider Dolina Strugu, <http://www.liderds.ostnet.pl/> (22.12.2015).

Majer A., Kryzys miast, *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Sociologica* nr 27/1998.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Finanse, <http://www.mkidn.gov.pl> (28.12.2015).

O projekcie, Projekt: „Zintegrowany Rozwój Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia”, <http://zrpdow.powiat.przeworsk.pl/index.php/o-projekcie> (28.12.2015).

Ocena zasobów pomocy społecznej, Załącznik do Protokołu Nr VIII/15 sesji Rady Gminy Hyżne odbytej 23 czerwca 2015 roku.

Overview of CAP reform 2014-2020, *Agricultural Policy Perspectives Brief*, December 2013, http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/05_en.pdf (22.12.2015).

Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, http://geoportal.pgi.gov.pl/css/surowce/images/2009/pdf/09_20_diatomit.pdf (20.12.2015).

Plan rozwoju lokalnego gminy Hyżne, Hyżne 2004.

Podkarpacki System e-Administracji Publicznej (PSeAP) jest elementem projektu kluczowego „Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej” realizowanego w ramach II osi priorytetowej Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej, Samorząd Województwa Podkarpackiego, <http://www.podkarpackie.pl/index.php/si/pseap/o-projekcie> (21.12.2015).

Podkarpacki System Informacji Medycznej (PSIM), Samorząd Województwa Podkarpackiego, <http://www.podkarpackie.pl/index.php/si/psim> (21.12.2015).

Podkarpackie w liczbach, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Rzeszowie, <http://rzeszow.rdos.gov.pl/lodzkie-w-liczbach> (20.02.2015).

Pogórze Karpackie, Wrota Podkarpackie, http://www.archiwum.podkarpackie.pl/wrota_kopia/kopia/pl/wizytowka/geogr/fizjograf/pog_kar.htm (5.12.2015).

- Polityka regionalna – refleksje do dyskusji, Materiał przygotowany w Departamencie Koordynacji Polityki Strukturalnej Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2008.
- Polska 2013. Trzecia Fala Nowoczesności, Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju, Warszawa 2013.
- Polska Organizacja Turystyczna, Lokalne Organizacje Turystyczne, <http://www.pot.gov.pl/o-polskiej-organizacji-turystycznej/p/wspolpraca/lokalne-organizacje-turystyczne> (22.12.2015).
- Polski rynek pracy – aktywność zawodowa i struktura wykształcenia. Na podstawie badań ludności zrealizowanych w 2014 roku w ramach V edycji projektu Bilans Kapitału Ludzkiego*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2015.
- Program ochrony środowiska dla gminy Hyżne*, Hyżne 2004.
- Program ochrony środowiska gminy Hyżne, Hyżne 2004.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2014-2020> (21.02.2016).
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2014.
- Programie Zintegrowanej Informatyzacji Państwa, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Warszawa 2013, <https://mac.gov.pl/files/wp-content/uploads/2013/03/PZIP-konsultacje-spoleczne-3.pdf> (21.12.2015).
- Programowanie perspektywy finansowej 2014–2020. Umowa Partnerstwa, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa 2015.
- Projekt zrealizowany w ramach Mikroregionu „Dolina Strugu”, <http://www.portal.strug.net/mikroregion-dolina-strugu> (22.12.2015).
- Przedszkola, <https://rodzina.gov.pl/edukacja/przedszkola> (23.12.2015).
- Ratajczak M., Infrastruktura a wzrost i rozwój gospodarczy, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i socjologiczny” nr 4 z 2000.
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Poznaj zasady działania programu, <http://www.rpo.podkarpackie.pl/index.php/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/poznaj-zasady-dzialania-programu> (27.12.2015).
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Dokument przyjęty przez Zarząd Województwa Podkarpackiego w dniu 3 marca 2015 r. w związku z decyzją wykonawczą Komisji Europejskiej nr C(2015) 910 z dnia 12 lutego 2015 r. przyjmującą Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Załącznik nr 1 do Uchwały nr 33/629/15 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 3 marca 2015 r.
- Regulamin Pracy Urzędu Gminy Hyżne, BIP, Urząd Gminy Hyżne, <http://www.bip.hyzne.pl/?c=mdTresc-cmPokaz-51> (23.12.2015).
- Rosner A., Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich a dynamika zmian, [w:] Przestrzenne, społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich w Polsce. Problemy i perspektywy rozwoju, red. M. Stanny, M. Drygas, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2010.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2006 r. w sprawie przebiegu granic obszarów dorzeczy i regionów wodnych, Dz.U. z 2006, nr 126, poz. 878.
- Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020, <https://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/rzadowy-program-asos/> (28.12.2015).
- Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej Województwo Podkarpackie, Samorząd Województwa Podkarpackiego, <http://www.podkarpackie.pl/index.php/si/sspw> (21.12.2015).

- Sprawozdanie Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Hyżnem z realizacji Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Gminnego Programu Przeciwdziałania Narkomanii za rok 2015.
- Sprawozdanie z realizacji „Rocznego programu współpracy gminy Hyżne z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego za rok 2015, UG Hyżne.
- Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2014 r. Informacja o wykonaniu budżetów jednostek samorządu terytorialnego, Rada Ministrów, Warszawa 2015.
- Statystyczne Vademecum Samorządowca 2015*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie; *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014.
- Statystyczne Vademecum Samorządowca 2015*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Rzeszowie.
- Strategia Rozwoju Gospodarczego Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia, Instytut Gospodarki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, Rzeszów 2014.
- Strategia Rozwoju Kraju 2020, Dokument przyjęty uchwał Rady Ministrów w dniu 25 września 2012 roku, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.
- Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020. Aktualizacja, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2013.
- Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Powiatu Rzeszowskiego do roku 2015, Rzeszów 2006.
- Supporting entrepreneurs and the self-employed - Social entrepreneurship, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=952&intPageId=2914&langId=en> (23.12.2015).
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Rzeszów 2015.
- The White Paper on multi-level governance, The EU's Assembly of Regional and Local Representatives, Committee of Regions, European Union, <http://cor.europa.eu/en/activities/governance/Pages/white-pape-on-multilevel-governance.aspx> (20.12.2015).
- Uchwała nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej”. Załącznik. Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, Warszawa 2014.
- Uchwała nr IX/77/11 Rady Powiatu Rzeszowskiego z dnia 27 lipca 2011 roku w sprawie przyjęcia „Powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych”.
- Uchwała nr XIV/136/15 Rady Powiatu Rzeszowskiego z dnia 18 grudnia 2015 roku, w sprawie wydłużenia okresu obowiązywania „Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Powiatu rzeszowskiego do roku 2015”.
- Uchwała nr XX/327/08 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 8 kwietnia 2008 roku w sprawie przyjęcia programu „Strategia Informatyzacji Województwa Podkarpackiego na lata 2007 - 2013”.
- Uchwała nr XXXV / 345 /13 Rady Powiatu Rzeszowskiego z dnia 27 listopada 2013 roku w sprawie przyjęcia „Powiatowego program zapobiegania przestępczości oraz porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli na terenie powiatu rzeszowskiego na lata 2013 – 2016”.
- Uchwała nr XXXVII/697/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 26 sierpnia 2013 r. w sprawie aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020. Załącznik – Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593.
- Ustawa z dnia 18 lipca 2001 roku, Prawo wodne, Dz. U. z 2001, nr 115, poz. 1229.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. poz. 1118.

W gminie Hyżne, red. S. Mendelowski, Krosno 2003, s. 13.

Wojciechowski E., *Samorząd terytorialny w warunkach gospodarki rynkowej*, Warszawa 1997.

Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2004.

Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2005.

Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2006.

Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2007.

Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2008.

Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2009.

Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2010.

Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2011.

Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2012.

Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2013.

Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2014.

Wolański R., *Wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw*, Wydawnictwo JAK, Warszawa 2013.

Wybór formy prawnej przedsiębiorstwa oraz planowanie struktury, <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/666697> (23.12.2015).

Wysokińska B, Krupa J., *Edukacja ekologiczna w rozwoju współczesnej turystyki*, II Konferencja Naukowo-Techniczna „Błękitny San”, http://pogorzedynowskie.pl/data/referaty/IIBS/ref_19_IIBS.pdf (22.12.2015).

XXXVII/697/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 26 sierpnia 2013 r., Rzeszów 2013.

Zarządzenie Wójta Gminy Hyżne nr 260/14 z 16.01.2014 r.

Zasięg sieci OST w Tyczynie, <http://ostnet.pl/zasieg> (21.12.2015).

Zeolity, Celpap, http://www.celpap.pl/wp_celpap/?page_id=742 (20.12.2015).

Zielone Podkarpacie, Obszary chronionego krajobrazu, <http://www.zielonepodkarpacie.pl/obszary-chronione/obszary-chronionego-krajobrazu/> (5.12.2015).

Zintegrowany Rozwój Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia, <http://zrpdow.powiat.przeworsk.pl/> (22.12.2015).

Zmiany zachodzące w gospodarstwach rolnych w latach 2002–2010. Powszechny spis rolny 2010, praca zbiorowa pod kierunkiem prof. dr. hab. W. Józwiaka i Prof. dr. hab. W. Ziętary, Warszawa 2013.

ZOZ Nr 2 w Rzeszowie, <http://zoz2.pl/> (23.12.2015).

Związek Gmin Pogórza Dynowskiego, <http://www.pogorzedynowskie.pl/> (22.12.2015).

Związek Stowarzyszeń „Podkarpacka Izba Rolnictwa Ekologicznego”, http://www.dolinaeko.pl/224,podkarpacka_izba_rolnictwa_ekologicznego (22.12.2015).

Spis tabel

	Strona
Tabela 1. Podział terytorialny gminy Hyżne	12
Tabela 2. Powierzchnia lasów w gminie Hyżne w roku 2006 i 2013.....	20
Tabela 3. Struktura użytkowania gruntów w 2014 roku.....	20
Tabela 4. Przyrost naturalny w gminie Hyżne w latach 2006–2015	23
Tabela 5. Migracje w gminie Hyżne w latach 2004–2014.....	24
Tabela 6. Struktura ludności gminy Hyżne w roku 2015	25
Tabela 7. Stan organizacyjny szkół publicznych na terenie gminy Hyżne w latach 2012–2015.....	27
Tabela 8. Wychowanie przedszkolne w gminie Hyżne w roku szkolnym 2014/2015	27
Tabela 9. Wyniki testu gimnazjalnego w roku 2015 na tle średnich wyników w powiecie rzeszowskim	28
Tabela 10. Wykształcenie Polaków ze względu na województwo zamieszkania	29
Tabela 11. Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w gminie Hyżne w latach 2011–2014	31
Tabela 12. Liczba pracujących mieszkańców gminy w zakładach zatrudniających powyżej 9 osób, w latach 2004–2013.....	32
Tabela 13. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Hyżne w latach 2004–2015	33
Tabela 14. Liczba osób korzystających z pomocy i wsparcia w latach 2010–2014	37
Tabela 15. Powody przyznania pomocy w latach 2010–2014	37
Tabela 16. Organizacje pozarządowe na terenie gminy Hyżne.....	39
Tabela 17. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w latach 2004–2015.....	40
Tabela 18. Dominujące rodzaje działalności gospodarczej wg przeważającego kodu PKD, stan na koniec 2015 roku.....	41
Tabela 19. Podmioty gospodarcze w gminie Hyżne w rejestrze REGON, wg wybranych sekcji w 2013 roku	42
Tabela 20. Gospodarstwa agroturystyczne w gminie Hyżne.....	45
Tabela 21. Liczba i powierzchnia gospodarstw rolnych indywidualnych w gminie Hyżne w roku 2002.....	45
Tabela 22. Drogi publiczne na terenie gminy Hyżne	46
Tabela 23. Odsetek mieszkańców gminy Hyżne korzystających z instalacji wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej na tle powiatu i województwa w 2014 roku	48
Tabela 24. Sieć kanalizacyjna i wodociągowa w gminie Hyżne w latach 2003–2013	48

Tabela 25. Wodociąg i kanalizacja w gminie Hyżne w 2015 roku	49
Tabela 26. Wydajność istniejących studni wodociągu gminnego	49
Tabela 27. Analiza SWOT gminy Hyżne	51
Tabela 28. Proponowane wskaźniki realizacji założeń I obszaru priorytetowego - Infrastruktura techniczna i dostępność komunikacyjna	84
Tabela 29. Zbieżność obszaru priorytetowego z założeniami obowiązujących dokumentów strategicznych i programowych.....	85
Tabela 30. Proponowane wskaźniki realizacji założeń II obszaru priorytetowego – Gospodarka lokalna	100
Tabela 31. Zbieżność II obszaru priorytetowego – Gospodarka lokalna z założeniami obowiązujących dokumentów strategicznych i programowych.....	101
Tabela 32. Proponowane wskaźniki realizacji założeń III obszaru priorytetowego – Kapitał ludzki i społeczny	109
Tabela 33. Zbieżność III obszaru priorytetowego – Kapitał ludzki i społeczny z założeniami obowiązujących dokumentów strategicznych i programowych	110
Tabela 34. Wskaźniki realizacji działań IV obszaru priorytetowego	117
Tabela 35. Spójność IV obszaru priorytetowego z krajowymi i regionalnymi dokumentami strategicznymi i programowymi	118
Tabela 36. Zestawienie celów i obszarów priorytetowych.....	120
Tabela 37. Potencjalne zewnętrzne źródła finansowania realizacji działań strategicznych w gminie Hyżne pochodzące ze środków europejskich w latach 2014–2020	122
Tabela 38. Wybrane rekomendacje dotyczące systemu wdrażania <i>Strategii rozwoju gminy Hyżne w latach 2016-2025</i>	128

Spis wykresów

Wykres 1. Przyrost naturalny w gminie Hyżne w latach 2004–2015	23
Wykres 2. Saldo migracji w latach 2004–2011 i w 2014.....	24
Wykres 3. Struktura ludności gminy Hyżne według biologicznych grup wieku na tle województwa podkarpackiego i powiatu rzeszowskiego w 2015 roku	25
Wykres 4. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w gminie Hyżne na tle powiatu rzeszowskiego (w latach 2004–2013)	26
Wykres 5. Tendencja liczby pracujących mieszkańców gminy w latach 2004–2013.....	32
Wykres 6. Zarejestrowani bezrobotni z gminy Hyżne w latach 2004–2015.....	33

Wykres 7. Udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminie Hyżne w latach 2004–2015	35
Wykres 8. Dynamika wydatków gminy na zadania realizowane w ramach polityki społecznej w latach 2010–2014	38
Wykres 9. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w gminie Hyżne w latach 2005–2015	41
Wykres 10. Wodociąg i kanalizacja w gminie Hyżne w latach 2003–2013	48

Spis rysunków

Rysunek 1. Mapa gminy Hyżne	11
Rysunek 2. Gmina Hyżne na tle powiatu rzeszowskiego	15
Rysunek 3. Mapa rozkładu temperatury na głębokości 2 km wg J. Szewczyka (2010)	18